

Občanské sdružení Fórum 50%

FÓRUM **50%**

**Mediální obraz českých političek v období voleb
do Poslanecké sněmovny**

v roce 2006:

Rovné příležitosti vs. promeškaná příležitost?

(Analýza diskurzů)

Mgr. Iva Baslarová, Mgr. Pavlína Binková

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Katedra mediálních studií
a žurnalistiky

Obsah

1. Metodologie výzkumu	3
2. Páni poslankyně. Jazyk a jazykové fauly	5
<i>Lídr, nebo lídryně?</i>	8
<i>Expresivní jazykové prostředky – sportovní žargon</i>	9
<i>Marginalizování žen stereotypním zobrazováním</i>	11
<i>Závěr</i>	11
3. Když je politika rozverná. Mediální stereotypizace a esenciální ženství a mužství	12
<i>Mladá fronta Dnes: Když chybí analýza</i>	13
<i>Navždy jiní? Muži vs. ženy</i>	17
<i>Mediální bonmoty</i>	22
<i>Infotainment jako zdroj marginalizace</i>	22
<i>Časopisy pro ženy</i>	27
<i>Závěr</i>	29
4. Boj o k(v)óty? Tematika rovných příležitostí	30
<i>Kvóty</i>	31
<i>Rovné příležitosti v Mladé frontě Dnes</i>	32
<i>Obraz rovných příležitostí v Hospodářských novinách</i>	34
<i>Rovné příležitosti v názorové žurnalistice</i>	36
<i>Rovnost šancí x Strana zelených</i>	39
<i>Závěr</i>	41
5. Nepřehlédnutelná? Politička jako osobnost	43
<i>Petra Buzková: Žena ve světě mužů</i>	43
<i>Kateřina Jacques: Na vlně kauzy</i>	50
<i>Tatána Fischerová a Jana Hybášková: Dvě výrazné osobnosti</i>	55
<i>Závěr</i>	59
6. Kandidátka na předsedu aneb v hlavní roli: politička?	60
<i>Miroslava Němcová</i>	61
<i>Závěr</i>	65
7. Co by byl bez manželky? Manželky politiků v roli celebrit	66
<i>Manželka obhájkyň</i>	67
<i>Obě stejné, každá jiná</i>	69
<i>Závěr</i>	73
8. Jak se vám líbí? Reprezentace názorů tzv. běžných voliček	74
<i>Mladá fronta Dnes</i>	74
<i>Hospodářské noviny a Blesk</i>	77
<i>Závěr</i>	78
9. Závěr	79
10. Literatura	82

1. Metodologie výzkumu

Kvalitativní část výzkumu jsem se rozhodly opřít o metodu analýzy diskurzů. Pro nakládání s konceptem diskurzu pro nás bylo inspirativní dílo M. Foucaulta (1994, 2004). Diskurz tak nahlížíme na rovině homogenních obsahových celků více než v duchu lingvistické tradice diskurzivní analýzy a v pojetí rozvíjeném N. Faircloughem (1995, 2003; už z povahy výzkumu jsme se nemohly/nechtěly věnovat procesům produkce a interpretace/čtení textů jež tento autor zdůrazňuje). V pojetí Michela Foucaulta odkazuje diskurz k symbolickým strukturám, neseným sdílenými pravidly, v nichž se odráží řád dané historické společnosti. V diskurzech jsou tak vepsány jednotlivé „podoby“ světa – platné v daném čase v dané společnosti. Významnou roli v reprodukci společenských významů hraje podobně jako v sémiotické tradici struktura jazyka, v níž jsou významy artikulovány a vyjednávány. Jazyk je tak jednou ze společenských *institucí*, jež přispívá k šíření určitých forem vědění. Stěžejním momentem Foucaultovy teorie je tvrzení o propojení *vědění* a *moci*: diskurzy tak podle něj mají vzhledem k sociální realitě konstitutivní roli.

Foucaultův pojem diskurzu je tedy úzce propojen s tématem ideologie. V naše pojetí se zaměříme na mediální texty spíše jako na sady kulturně-sociálních praktik, jež definují normy dané společnosti; zohlednění ideologické povahy moci se však vzhledem k tématu nevyhneme: symbolické jazykové významy mají v případě referování o tématice genderu úzký vztah k vyšší ideologické rovině patriarchálního řádu.

V této části výzkumu jsme vycházely z původního vzorku 423 textů, analyzovaných kvantitativně. Tyto texty jsme nejprve znovu četly a selektovaly. Soustředily jsme se na ty, jež významným způsobem přispívají k posunu či naopak udržení diskurzů tematizujících postavení žen v politice. Analýza diskurzů využívá namísto aplikace hotového kódovacího schématu proces odvozování jednotlivých kódů; kódování se odehrává v průběhu výzkumu: kódy jsou tak samy součástí výstupu výzkumu (Bryman, Burgess 1994) – odhalují, jak je „realita“ strukturovaná, čili to, co se u Foucaulta objevuje pod označením „regularity diskurzivního pole“.

Součástí pohledu na diskurzy jako na soubory regularit je úsilí definovat jejich „hranice“ – momenty, kdy dochází k přetržení kontinuity, narušení, proměně diskurzu. V následující části analýzy jsem se tedy pokoušely o vytyčení hranic mezi jednotlivými víceméně homogenními typy referování, jež média rozvíjejí a jež lze dle našeho názoru nahlížet právě optikou diskurzu. Naší snahou bylo určit, jaká jsou vnitřní pravidla jednotlivých diskurzivních typů a nakolik vstupují do prostoru sdíleného sociálního vědění a přispívají tak k odideologizování či naopak zaideologizování skutečnosti.

Fluktuace mezi pravidelností (normou) a změnou se je z analytického pohledu zachycena v textu Jonathana Pottera a Margaret Wetherell (1994), podle kterých se analýza konkrétního mediálního diskurzu odehrává na dvou rovinách: v rámci komunikativní události a řádu diskurzu. Na jedné rovině sledujeme konkrétní, jedinečnou komunikativní událost, např. určitý mediální žánr – reportáž či úvodník a zajímá nás přechod mezi tradicí (kontinuitou) a změnou. Zjišťujeme, jakým způsobem působí komunikativní událost normativně, čili spoléhá na zavedené typy a formáty, a kdy je naopak kreativní a zpracovává staré zdroje novými/alternativními/innovativními způsoby. Na druhé rovině se nachází obecná struktura řádu diskurzu, a to, jak se vyvíjí v kontextu sociálních a kulturních změn. Důraz zde leží na uspořádání žánrů a diskurzů, které vytvářejí onen jedinečný řád diskurzu, na vztahy mezi nimi tímto jedním řádem diskurzu a ostatními souvisejícími řády diskurzu.

Na základě takto nahlížené metody a detailního čtení analyzovaného vzorku se následujícím textu pokusíme zachytit strukturu mediálních reprezentací ženy v české politice. Rozkrytí jednotlivých diskurzivních typů by mělo nejen nastínit hlubší významovou rovinu obsahů, ale také odpovědět na následující otázky: Vytvářejí média v referování o tématu rovných šancí nějakou normu? Jsou ve svém referování o ženách v politice jednotná? Jsou jejich obsahy nesené nějakou ideologií?

Na rovině řádu diskurzu jsme stanovily šest hlavních celků, v jejichž rámci média referují o ženách v období voleb do Poslanecké sněmovny:

- Žena jako žena – diskurz esencialismu
- Žena jako partnerka politického jednání – diskurz rovných příležitostí
- Žena jako osobnost – diskurz úspěchu
- Žena jako mediální událost – diskurz kauz
- Žena jako manželka – diskurz celebrity
- Žena z lidu – diskurz veřejnosti

Samostatnou kapitolu pak tvoří úvodní jazyková analýza, jež se hlouběji věnuje námí jinak méně reflektované rovině práce s jazykem a volně navazuje na závěry kvantitativní části výzkumu.

2. Páni poslankyně. Jazyk a jazykové fauly

Práce s jazykem, způsob strukturování a formulování novinových článků je důležitou součástí analýzy mediálních textů. Ustavování a užívání jazyka patří do specifické kategorie, které se věnuje genderová lingvistika. Je součástí sociolingvistiky, jež se zaměřuje na jazykové praktiky mluvčích jako indikátory postavení žen a mužů ve společnosti. Podle feministických lingvistik je jazyk nástrojem, který pomáhá udržovat a reprodukovat genderové stereotypy.

Generické maskulinum

Jana Valdřová z Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích provedla v roce 2001 analýzu novinových titulků z genderového aspektu, při kterém pracuje s tzv. generickým maskulinem – mužským jazykovým tvarem v názvech osob podle profesí, funkcí a sociálních vztahů, který údajně zahrnuje obě pohlaví (Valdřová, 2001). „V angličtině, němčině, francouzštině a jiných jazycích byl tento jazykový úzus odhalen jako mechanismus, který znevýhodňuje ženy – psychologické testy zjistily, že mužský jazykový tvar spontánně navozuje představu muže. V mnoha zemích včetně EU byla proto zakázána inzerce pracovních příležitostí formulovaná v generickém maskulinu a byly připraveny směrnice pro nesexistické označování a titulování osob.“ (Valdřová 2006: 58) Valdřová ve svém

výzkumu (kdy pracuje převážně s články z deníku Mladá fronta Dnes) zjišťuje neúměrné rozšíření užívání generického maskulina v novinových titulcích.

V naší analýze jsme zaznamenaly stejnou tendenci. Zajímavé je, že o sobě genderově nekorektně vypovídají samotné aktérky. Naprosto běžně pak o ženách mluví v maskulinu muži:

*„Při výběru **lídra** neposuzujeme člověka podle toho, jestli je **muž nebo žena**. Jde nám o to, aby měl zkušenosti a byl kvalitní **politik**. A to vše **Vlasta Parkanová** jednoznačně splňuje,“* poznamenal tajemník středočeské KDU-ČSL Hynek Ringler. (MF Dnes, 1. 3. 2006)

Generické maskulinum bylo nejpatrnější právě v případě novinových titulků, které obsahovaly mužské tvary i v případě, že se v článku objevily ženy, například: „Poslanci jdou do ulic, za voliči“ (MF Dnes, 10. 5. 2006), „Voliči hlavních stran se proměňují“ (HN, 22. 2. 2006), „Volby vymění polovinu poslanců“ (HN, 29. 3. 2006), „Jak poslanci vaří ze zákonů guláš“ (MF Dnes, 10. 5. 2006), „Blesk testoval politiky“ (Blesk, 21. 4. 2006).

Příčemž kupříkladu v článku s titulkem „Blesk testoval politiky“ vystupují poslankyně Michaela Šojdrová a poslanec Walter Bartoš. Stejně tak v článku „Poslanci vaří ze zákonů guláš“ cituje Mladá fronta Dnes poslankyně Vlastu Parkanovou a Zuzku Rujbrovou. Článek v Hospodářských novinách „Voliči hlavních stran se proměňují“ pak informuje v první řadě o tom, že ODS má v Česku výraznou podporu žen-voliček. Tato fakta kontrastují s tím, co oznamují novinové titulky, jež asociují muže-poslance, muže-zákonodárce, muže-politiky a muže-voliče. Pouze výjimečně se titulek objeví v korektní podobě: „Poslankyně a poslanci nechť mají byty zdarma.“ (MF Dnes, 24. 4. 2006) Tento příklad však dokládá, kdy novinářky a novináři zahrnují do svého výčtu muže i ženy: článek komentátora MF Dnes Martina Komárka se zabývá skandály financování bytů politiků – jmenuje přitom Mládka, Grosse a Tlustého. Politicky-ženy tak zmiňuje pouze v souvislosti s negativním jevem, jakým je zneužívání pravomoci veřejného činitele. V oslovení pak navíc používá termíny „dámy poslankyně“ a „páni poslanci“, které stereotypně zobrazují femininitu a maskulinitu – ženy jsou zde označeny za „dámy“ (jemnost, určené ke galantnímu zacházení), muži za „pány“ (mocenská pozice).

Generické maskulinum jsme při analýze objevily také v textech novinových článků. V případě konkrétních akterek se většina novinářek a novinářů vyjadřuje o zmíněné ženě v korektním rodu – píše o ministryních, poslankyních, političkách, kandidátkách. V textech, které mají zahrnovat muže a ženy v plurálu, však novináři a novinářky volí termíny v mužských tvarech – poslanci, politici, ministři, senátoři, předsedové a místopřededové, voliči, zákonodárci, kandidáti, lídři, nováčci atd. Hospodářské noviny v článku „Jak přicházejí politici o své výsady? Neradi“ píšou o hlasování o zrušení takzvané doživotní poslanecké imunity (HN 28. 4. 2006). V textu užívají slova: poslanci, senátoři, lidovci, ministři, kolegové, zákonodárce, funkcionáři, předchůdci, vládní řidiči. Jedna z hlavních citací přitom patří poslankyni Evě Dundáčkové, která navrhla absolutní zrušení imunity. Všechny ostatní vyjmenované funkce jsou potom asociované s muži, přičemž je zřejmé (snad s výjimkou vládních řidičů), že jsou v těchto rolích zastoupeny i ženy. Tento jazykový mediální obraz tak pouze konzervuje muže v pozicích aktivních tvůrců a v mocenských pozicích, ženy jsou upozaděny. Média tak mohou užíváním generického maskulina vytvářet obraz mužského světa politiky, kde není pro ženy místo. Typickým příkladem může být krátká zpráva Mladé fronty Dnes, otištěná 5. 6. 2006 v regionální příloze Kraj Pardubický:

*Do parlamentu se posadí deset **poslanců** z kraje / Pardubice: Do Poslanecké sněmovny zasedne deset **poslanců** z Pardubického kraje. Zastoupení budou mít čtyři velké strany, Strana zelených mít svého **poslance** nebude, přestože překročila v regionu pětiprocentní hranici. Do sněmovny zasednou **politici**, kteří už poslanecké zkušenosti mají, jako Miroslav Váňa (CSSD), **Alena Páralová** (ODS) nebo Pavel Severa (KDU-CSL), který bude zároveň také jediným lidoveckým poslancem z Pardubického kraje.*

*Poslanecký mandát ale získala i řada **nováčků**. Do sněmovny zamíří starostové Jiří Čepelka (ODS) a Ladislav Libý (ODS) i dva podnikatelé - Daniel Petruška (ODS) a Miloslav Soušek (ČSSD). Jediným komunistickým poslancem je Václav Snopek.*

V souvislosti s užíváním generického maskulina je zajímavé sledovat, která označení novináři a novinářky užívají ve feminimu a která v maskulinu, pokud jsou vztažena k ženě. Velmi často se stane, že se sejdou v jedné větě. Týdeník Respekt otiskl 5. 6. 2006 v článku o volebních výsledcích tento text:

„Po večerních zprávách vyhlašuje tisková mluvčí výsledky novinářské tipovací soutěže a **vítěz** – mimochodem **autorka** těchto řádků (tipovala 13 %) – přebírá od Vojtěcha Filipa láhev třeshňovice.“ V článku Respektu z 3. 4. 2006 jsme našly tento paradox: „Také olomoucká zastupitelka Yvona Kubjátová se pomalu z **odpůrkyně** kvót mění na jejich **střízlivého stoupenec**. „Je to nutné zlo,“ říká, „protože jinak se nic nezmění.“ “

Jedním z vysvětlení by mohlo být, že některé výrazy jsou v běžném užívání českého jazyka natolik zažitě, že je snadné je při rutinní novinářské práci používat. Můžeme si však povšimnout, že uvedená slova jsou opět příznaková, v mužských tvarech zde nacházíme slova „vítěz“ a „stoupenec“. V ženských pak „autorka“ a „odpůrkyně“. Termíny autor/autorka jsou poměrně často užívané stejně jako vítěz/vítězka. V článku však novinářka o sobě píše jako o „vítězi“, podobně jako v následujícím úryvku proti sobě stojí „stoupenec“ v maskulinu a „odpůrkyně“ ve femininu. Termíny „vítěz“ a „stoupenec“ nesou kladný náboj, zatímco „odpůrkyně“ záporný. Všechny pak simplifikují mocenské pozice. Nejsilněji je tento problém patrný na zavedení a užívání slova „lídryně“, kterému se věnujeme v následující podkapitole.

Lídr, nebo lídryně?

Nejvíce jazykových faulů se přitom média dopouštěla v souvislosti s uváděním funkce lídr/lídryně. Většina článků se o ženách na prvních pozicích kandidátek zmiňovala jako o lídrech, slovo lídryně téměř ignorovala – v článku z 16. 5. 2006 ho užil deník Blesk v souvislosti s lídryní Věrou Jakubkovou.

Mladá fronta Dnes a Hospodářské noviny se téměř bezvýhradně zmiňovaly o ženách jako o lídrech. A to i tehdy, když ostatní označení uvedla ve správných jazykových tvarech: „Na obou kandidátních listinách je po sedmi ženách a obě mají ženy i v čele kandidátky – zatímco zelené vede do voleb známá *odpůrkyně* Temelína Dana Kuchtová, *lídrem* evropských demokratů je tábořská exmístostarostka, právnička Jana Borská.“ (Mladá fronta Dnes, 29. 3. 2006) Jiným příkladem je následující titulek: „Zeleným zase chyběl lídr – Dana Kuchtová byla v Praze.“ (Mladá fronta Dnes, 5. 6. 2006) Další titulek opět uvádí „lídry“, přestože se v tomto případě navíc jednalo o výraznou

převahu žen na prvních pozicích kandidátních listin. „Lidé přišli podpořit své lídry.“ (Mladá fronta Dnes, 27. 5. 2006) Hospodářské noviny pak přinesly titulek: „Je lídrem strany. I když o to zpočátku nestála.“ (Hospodářské noviny, 19. 5. 2006)

V mnoha případech média navíc užívají expresivní stylistické obraty, které ještě umocňují nerovné postavení žen v mediálním světě: „Až na pátém místě se krčí bývalý lídr ODS z posledních voleb do poslanecké sněmovny Alena Páralová.“ (Mladá fronta Dnes, 30. 3. 2006) Nebo titulek a podtitulek: „Lídři si předali štafetový kolík. KDU-ČSL povede do voleb v kraji zdravotní sestra Jana Křížová.“ (Mladá fronta Dnes, 31. 3. 2006).

V některých případech pak dokonce dochází k pravopisným chybám, které neodstraní ani korektor/korektorka či editor/editorka zmíněného média: „Lídr Nezávislých demokratů v kraji Jana Wolfová řekla, že výzkumy nesleduje.“ (Mladá fronta Dnes, 28. 4. 2006) Podobnou chybu jsme našly v článku o lídryni Haně Orgoníkové. „Lídr sociální demokracie si naklonila přítomné, když si na debatní stůl položila přilbu, jakou používají zedníci či lešenáři.“ (Mladá fronta Dnes, 27. 5. 2006)

Užívání tvaru lídryně jsme zaznamenaly pouze u deníku Blesk a týdeníku Respekt.

Velmi zajímavý a novátorsky působící tvar jsme pak objevily v článku „Politicky mají kursy, jak uspět“ Hospodářských novin z 13. 3. 2006, kde byla Daniela Rázková z KDU-ČSL označena jako „lidovkyně“.

Expresivní jazykové prostředky – sportovní žargon

Při hodnocení výsledků voleb či udávání pozic v předvolební kampani se novináři a novinářky často uchýlovali ke sportovnímu žargonu, který tak navozoval atmosféru boje, klání, soupeření typu: „Lídři si předali štafetový kolík“ (MF Dnes, 31. 3. 2006)

V tomto nahlížení pak zobrazení voleb zesiluje příznak soupeření mezi muži a ženami. Jejich pozice na kandidátních listinách či výsledky bývají podávány stejně emotivně jako sportovní výkony, což navozuje pocit napětí a atmosféru přímého boje. Toto tvrzení můžeme doložit následujícími příklady.

Mladá fronta Dnes otiskla 30. 5. 2006 článek s titulkem „Volby? Muži převálcovali ženy“. Článek informuje o tom, že pouze dvě kandidátky-ženy mají šanci získat mandát v budoucí Poslanecké sněmovně, ostatní jsou na kandidátkách na nevolitelných pozicích. Titulek je však velice expresivní a příznakový – ve smyslu sportovního žargonu, značí jasnou převahu, vítězství. V tomto případě tedy asociuje tematiku volebního boje mužů a žen o pozice na kandidátkách. U článku z regionální mutace Severní Čechy pak lze najít titulek „Volby jsou mužská hra“ (MF Dnes, 6. 5. 2006). Přestože hlavní téma článku patří pozitivní politice rovných šancí, kdy autoři upozorňují na nízký počet žen, které po volbách zřejmě vstoupí do vysoké politiky, samotný titulek vyznívá dvojznačně – explicitně dává najevo, že „ženy do politiky nepatří“, protože volby jsou „mužská hra“. Slovo hra navíc snižuje samotný akt volby, krom toho opět spadá do žargonu sportovní žurnalistiky.

Novináři a novinářky užívají podobně silně subjektivní stylistiku také v případech postupu žen. Deník Mladá fronta Dnes otiskl v článku o udělování preferenčních hlasů: „Proti preferenční kampani nic nenamítá ani Horníková. Byla to právě ona, které se před čtyřmi lety podařil husarský kousek vyhoupnout se do Sněmovny z prakticky nevolitelného místa.“ (MF Dnes, 4. 5. 2006) Ještě sugestivněji pak užití této stylistiky vyznívá v dalším článku, kde se navíc opět objevuje faul v podobě mužského tvaru vztaženého k ženě: „Po víkendu je ovšem Rujbrová Bebarová vítězem. Díky preferenčním hlasům ‚předběhla‘ všechny své kolegy a ‚doskákala‘ až na druhé místo kandidátky.“ (MF Dnes, 5. 6. 2006) Silně negativně pak vyznívá hodnocení poslankyně Aleny Páralové, která se díky preferenčním hlasům dostala do Parlamentu, přestože kandidovala z nevolitelné pozice: „Páralová ale dostala deset procent preferenčních hlasů a stranické kolegy spolehlivě několikanásobně převálcovala. Libý i Petruška pak dodávají, že kopali za jeden tým a poslankyně Páralová vedla kampaň sama za sebe.“ (MF Dnes, 5. 6. 2006)

Na negativním vyznění tohoto popisu žen-kandidátek se podepisuje i užití generického maskulina. Ženy jsou sice líčeny jako úspěšné, protože se jim podařilo vstoupit do Parlamentu, nicméně média vykreslují jejich postup

jako výsledek boje či soupeření s muži. Uvádí totiž, že „předběhly své kolegy“, zatímco správně by měla informovat o tom, že kandidátky „předběhly své kolegy a kolegyně“. Tato stylistika tak opět reprodukuje stereotyp, rozdělující společnost na muže a ženy (a vydělující z ní ženy).

V některých případech aktérky dokonce na tento styl upozorňují a odmítají ho – a umístění tohoto výroku političky do titulku může naznačovat, že média jsou schopna toto téma reflektovat. Tato reflexe se však omezuje na malé množství textů.

Nepřipadá si před soubojem se zkušenými politickými matadory, lídry, jakými jsou třeba Martin Říman z ODS či Lubomír Zaorálek z ČSSD, nezkušená? „Já nemám ráda slova jako souboj, upřednostňuji spolupráci,“ usmívá se Věra Jakubková. (MF Dnes, 2. 5. 2006, „Jakubková: Nemám ráda souboj, jsem pro spolupráci“, Jaroslav Baďura, s. 1, Kraj Moravskoslezský)

Marginalizování žen stereotypním zobrazováním

Častým jevem, kterého se média opakovaně dopouštějí, bývá marginalizování žen, které bývají stereotypně spojovány se stejnými charakteristikami, frázemi a floskulemi, jež je vykreslují jednotvárně a příznakově.

Volba lingvistických výrazů je zde úzce propojena s rovinou sémantickou, této problematice se proto budeme hlouběji věnovat v další samostatné kapitole.

Závěr

Zjistily jsme, že práce s jazykem ve sledovaných periodikách výrazně posiluje tendenci marginalizovat ženy v médiích. Nejpatrnějším rysem je nadužívání generického maskulina, které vytváří obraz politiky jako mužského světa. Vysledovaly jsme také, že pokud média užívají pro ženy maskulinní tvary slov, jedná se častěji o termíny s kladným příznakem, kupříkladu „vítěz“, zatímco femininní tvary volí tehdy, pokud jde o negativní příznak, například „odpůrkyně“. Tato tendence pak ústí v „neochotu“ uvádět ženské tvary některých poměrně nových termínů jako je například lídryně, které jsme našly ve správném tvaru pouze v Respektu a v Blesku. Média dokonce při uvádění termínu „lídr“ ve spojení se ženskými jmény otiskla v člancích

gramatické chyby v konstrukci tvarů základní skladební dvojice. Tato tendence se projevuje napříč všemi sledovanými deníky.

Novináři a novinářky také při komentování průběhu volební kampaně a výsledků voleb užívali sportovní žargon, což posilovalo vytváření obrazu boje kandidátek a kandidátů, které polarizovalo na soupeření mužů a žen.

Při užívání jazykových prostředků jsme často zaznamenaly tendenci médií k šablonovitosti, frázovitosti a opakování zavedených modelů. Ženám i mužům se tak dostávalo velmi stereotypního mediálního vykreslení, které je zařazovalo do šablon maskulinity a femininity.

3. Když je politika rozverná. Mediální stereotypizace a esenciální ženství a mužství

V následující kapitole se přesuneme z lingvistické roviny na rovinu významů. I zde pracuje jazyk médií do značné míry ekonomicky – redukuje sociální realitu na snadno uchopitelné a zapamatovatelné kategorie. Duality typu „my a oni“ či příroda a kultura jsou častým předmětem mediálních analýz, jež poukazují na postupy, skrze než stereotypizace aktérů umožňují reprodukci dominantních společenských hodnot a norem. V případě námi zvoleného tématu jsou aktérkami ženy a tím, na co se v diskurzích sledovaných periodik soustředíme, je reprodukce esencialistického pojetí ženství (a mužství) – neboli stereotypní zobrazování aktérů vztažené nikoli k jejich aktuálním sociálním a kulturním funkcím, rolím a výkonům, ale ke konstruovaným „primárním“ vlastnostem.

Ve zprávách ve sledovaném období můžeme tento proces mediální rutinizace úspěšně vysledovat. Novináři a novinářky (více méně bez rozdílu a často jaksi mimochodem) reprodukují patriarchální diskurz: jsme konfrontováni s konstruováním ženy/političky jako nositelky specifických vlastností; s odkazováním ženy do soukromé (či jinak marginalizované) sféry a k řešení osobních či rodinných problémů (žena nevystupuje jako profesionálka, ale jako „žena“); s esencializací sociálních rolí. Diskurzivní čtení ukazuje, že tato strategie v rámci sledovaných deníků převažuje v MF Dnes, a dále v některých časopisech; neobjevuje se například

v Hospodářských novinách, Respektu či Reflexu. V případě Hospodářských novin může být toto „korektní“ informování do značné míry dané i celkovým menším počtem příspěvků: HN se svým způsobem drží zpátky a o ženách referují věcně a pouze tehdy, je-li jejich jednání v přímé souvislosti s děním ve „velké politice“.

Mladá fronta Dnes: Když chybí analýza

Jako jakási mediálně atraktivní rozbuška posloužil Mladé frontě Dnes výrok Zuzany Paroubkové na konci prosince roku 2005 o tom, že ženy se do politiky nehodí. Téma se stává opět aktuálním v průběhu února 2006. MF Dnes si totiž nechala zpracovat výzkum o názoru české populace na participaci žen v politice a hodnocení výroku Zuzany Paroubkové, a tím mu dává opětovně status události.

„Já nevím, jestli by ženy nebyly nějakým způsobem zaujaté,“ odpověděla den před Štědrým dnem v pořadu ČT24 Před půlnocí Zuzana Paroubková na otázku, zda v české politice nechybí více žen. Tvrdila také, že muži jsou lepšími politiky než ženy. V průzkumu agentury Median pro MF DNES se s názorem premiérovy ženy ztotožnilo 65 procent dotázaných mužů. (...) „Je to tím, že je žen v politice tak málo. Pak si mnozí lidé myslí, že pro tuto profesi mají muži lepší předpoklady,“ vysvětluje si to feministka Alena Králíková.“ (MF Dnes, 15. 2. 2006, „Muži jsou prý lepší politici“, s. 6, celostátní)

Hned zpočátku se tak nabízí možnost sledovat agendování tématu rovného postavení žen v české politice, jak je provádí MF Dnes, ve velkém rozsahu. Mladá fronta se snaží ze zprávy vyzískat maximum, a tématu věnuje dokonce několik stran v rubrice „Téma“. Ve svém informování ovšem nepřekračuje rovinu popisu směrem k analýze. Analýza má maximálně podobu konfrontace dvou odlišných stanovisek: vyjádření majority českých mužů vs. expertky na téma gender. V uvedeném kon-textu však kredibilitu Aleny Králíkové (ředitelky o.p. s. Gender studies) snižuje volba nominace „feministka“, které v české společnosti není často bezpříznakové a zde působí obzvlášť kontrastně. To dále podtrhuje užití jazykového tvaru „vysvětluje si to“, jenž implicitně odkazuje k tomu, že kritika nízkého zastoupení žen v české politice je osobním problémem dotázané.

I z dalších příspěvků MF Dnes vyplývá, že namísto informací o společensky významných souvislostech a snahy o jejich analytické vysvětlení se rozvíjí

normativní a esencionalizující „debata“ na téma ideálních „ženských“ vlastností. K esenciálnímu vnímání „ženství“ poukazuje obrat „**ženský prvek v politice**“ užitý v textu na titulní stránce celostátního vydání (Mladá fronta Dnes, 15. 2. 2006, „Čeští muži sní o pracovité a tiché hnědovlásce“, Jana Blažková, Pavla Kubálková, s.1, celostátní) a téma je rozvíjeno v sérii článků na dalších stranách.

„Žena by měla být hlavně trpělivá, příjemná, milá, sympatická a obětavá. Ale na každé se dá najít něco krásného,“ říká poslanec ODS Marek Benda. Dodává hned, že pro něj je ideální partnerkou jeho manželka, se kterou má čtyři děti.“ (...) „A co ženy v politice? Je jich tam už dost, míní. A souhlasí s názorem Zuzany Paroubkové, že jsou muži lepší politici než ženy. „V dnešní době na to mají muži více času. Ženy jsou v politice zajímavé ozvláštnění. Ale u nás je jen velmi málo žen, které do ní za uplynulých patnáct let přinesly něco zásadního,“ tvrdí Marek Benda. (Mladá fronta Dnes, 15. 2. 2006, „Poslanec Benda: Muži mají na politiku víc času než ženy“, s. 7, celostátní)

Mladá fronta zde předkládá jako zprávu subjektivní názor jednoho z poslanců, bez toho, aniž by se pokusila o jeho vyvážení protinázorem, bez zasazení do kontextu či bez osvětlení jeho kompetence vyjadřovat se k tématu. Nepokouší se ani fakticky podpořit nebo vyvrátit jeho tvrzení. Jediným kritériem citování tohoto politika je tak jeho dostačující politická exponovanost.

V tomto článku zaznívá celá řada stereotypizací, podle kterých „jsou ženy v politice zajímavé ozvláštnění“ nebo podle nichž „by českou prezidentkou mohla být žena, protože je to reprezentativní funkce“. Čtenářkám a čtenářům se tak opět dostává stereotypní informace o tom, že ženy jsou v politice jakousi raritou a plní spíše reprezentativní funkci, spojenou se vzhledem a vystupováním.

Dokáže si však představit, že by se českou prezidentkou stala žena. „Tato funkce je reprezentativní, dokážu si v ní představit ženu mnohem snadněji než v řadě jiných funkcí,“ dodal s tím, že on rozhodně nebude volat po tom, aby ženy měly v politice většinu, jako mají ve společnosti.“ (tamtéž)

Mladá fronta Dnes dále nabízí v tomto vydání hned několik výčtů „ženských“ a „mužských“ vlastností. Tím vlastně obohacuje a ospravedlňuje diskurz esencionalismu – a to přesto (nebo právě proto?), že níže uvedené texty představuje jako názor české „většinové společnosti“.

*Ženy v politice: Proč se tam podle mužů nehodí
muži na to mají lepší povahu / muži jsou psychicky stabilnější / chlap
uvažuje logičtěji / muž je rozumnější / muži jsou chytřejší / muži mají víc
vědomostí / muži mají více času než ženy / ženy patří doma k dětem /
muži jsou lepší politici / muži nepletichaří / ženy nemají tak silnou národu
/ muž je větší osobnost / muž umí lépe mluvit a přesvědčit / muži jsou
průbojnější / muži jsou víc dynamičtí / muži jsou zodpovědnější / ženy
na to nemají žaludek“
(MF Dnes, 15. 2. 2006, „Muži jsou prý lepší politici“, s. 6, celostátní)*

*Ideální žena: Jaká má být:
upřímná / pracovitá / sympatická
A jaká být nemá:
energická / sebevědomá / nezávislá
(MF Dnes, 15. 2. 2006, „Čeští muži sní o pracovité a tiché hnědovlásce“,
Jana Blažková, Pavla Kubálková, s. 1, celostátní)*

Protipól k prezentaci „výzkumu“ Mladé fronty Dnes tvoří stručné vyjádření socioložky, citované v závěru článku, otištěného na titulní straně celostátního vydání:

*„U těch, kteří jsou starší generace, mě tyto názory nepřekvapují.
Tradiční rozdělení rolí bylo přirozené. Ale dnes to už začíná být přece jen
jiné,“ doufá socioložka Jiřina Šiklová. (tamtéž)*

Mladá fronta Dnes tak převádí postavení žen v české společnosti (v celém tématu se tak nenápadně ztrácí původní záměr výzkumu – zreflektovat „poptávku“ po ženách na české politické scéně) do termínů senzace a konfrontace a na příkladu „veřejného mínění“ ukazuje, že o ženy ve veřejném životě není zájem. Deník nás neseznamuje s detaily výzkumu: jaká skupina mužů byla oslovena, jaké jsou jejich demografické charakteristiky, z jaké škály mohli volit – výsledky opakovaně paušalizuje označením významotvorné „většiny“ termínem „čeští muži“. Téma, jež MF Dnes otevřela, tak sérii textů nijak neposouvá dál – zůstává v rovině stereotypů, obrací se na stejné expertky jako ve většině jiných genderově specifických kauz (Alena Králíková, Jiřina Šiklová) a věnuje jim jen minimální prostor. Ve svém tzv. sekundárním diskurzu přispívá spíše k umlčování tématu.

Jiným příkladem absence analytického uchopení problému je zpráva o liberecké kandidátce. V tomto kraji došlo v důsledku klesajících preferencí US-DEU k odlivu mužů ze stranických pozic: US-DEU byla v té době sice parlamentní stranou, nicméně s minimálními vyhlídkami na znovuzvolení do Parlamentu. Což byl zřejmý důvod, proč se na kandidátce sešly pouze

ženy – odpovídá to výzkumům, podle kterých působí více žen v nižší politice a na místech, kde je více méně oceněné práce – místa na kandidátní listině jsou pro ně tedy k dispozici ve chvíli, kdy je vstup do Parlamentu téměř nemožný. Vzhledem k preferencím bylo již dlouho před volbami zjevné, že se straně nepodaří dosáhnout většího volebního úspěchu a bylo nasnadě, že ženy na její kandidátce se nacházejí na okraji politického spektra. O této události referovala Mladá fronta Dnes následujícím způsobem:

„Pochopili jsme, že jsme my muži v politice zkazili, co se dalo, a tak jsme chtěli dát šanci našim lepším protějškům,“ komentoval libereckou kandidátku US-DEU krajský předseda Ivan Kunetka. Sestavit ji podle něj nebylo těžké. (MF Dnes, 18. 5. 2006, „Za US-DEU kandidují samé ženy“, s. 3, kraj Liberecký)

Deník se nijak nepokouší Kunetkuv výrok objasnit či zpochybnit a preferuje toto líbivé vysvětlení situace – v protikladu k němu stojí fakt, že ženy dostávají šanci v momentě, kdy strana pomalu zaniká a ony se tedy ocitají na zcela nevolitelné kandidátce. MF Dnes přesto tento fakt prezentovala jako „unikát, zvláště ve chvíli, kdy je na kandidátkách pěti největších stran žen jako šafránu“.

Podobný je i poslední příklad. MF Dnes informuje o volbě Miss Magistrátu – v nejen téma, ale i jeho zpracování by mělo tuto zprávu odsoudit maximálně do (patriarchálně laděného) interního radničního plátku. Opět se zde uplatňuje výše zmíněný model: deník sice na konci zprávy představí kritický názor feministky Evy Hauserové, zprávu však strukturuje jako událost, jejíž existence nevyžaduje zpochybnění.

Ústecký magistrát se může pyšnit svou první Miss. Letos poprvé hlasovala mužská část pracovníků magistrátu o nejkrásnější a nejsympatičtější kolegyni. „To, že hlasovali pouze muži, byl záměr. Nechtěli jsme totiž, aby ženy hodnotily samy sebe,“ vysvětlil iniciátor akce Roman Zettlitzer, vedoucí odboru péče o občany. S tím nesouhlasí spisovatelka a feministka Eva Hauserová. (...) Vítězkou premiérového ročníku Miss Magistrát se stala Radka Šondová, pracovnice stavebního odboru. „Výsledkem ankety jsem byla překvapena. Vždyť tady pracuje mnoho hezcích a hlavně mladších kolegyň,“ říká čerstvá Miss. Podle vítězky nerozhodovala krása, ale spíše vzájemné sympatie a kamarádství. „Hlasující mohli zvolit pět svých kolegyň a ohodnotit jejich půvab na bodové stupnici od jedné do pěti, přičemž pětka byla nejvíce,“ vysvětluje pravidla soutěže mluvčí ústeckého magistrátu Milan Knotek. (MF Dnes, 7. 2. 2006, „Miss úředníci mohli volit jen muži“, s. 1, Severní Čechy)

Navždy jiní? Muži vs. ženy

V úvodní podkapitole jsme poukázali na neschopnost MF Dnes analyticky uchopit problém nedostatečné participace žen na české politické scéně a jeho přerod v hledání esenciálních vlastností. Stereotypních označení, frází o poslání žen a mužů a esencialistických hodnocení lze v analyzovaných článcích vysledovat celou řadu – dopouštějí se ho novináři a novinářky stejně jako aktérky a aktéři. A to i navzdory tomu – jak již jsme uvedly výše – že se snaží o argumentační podložení svého prosazování rovnosti žen a mužů. Nejčastěji se jedná o tzv. esencialistická hodnocení, která naprosto vydělují muže a ženy. V těchto tvrzeních se argumentuje již výše uvedenými tvrzeními, že jsou ženy jiné a pro některé své „typické“ vlastnosti proto pro politiku vhodnější. Někdy média vnášejí tato témata sama; jindy s nimi přicházejí zpovídání aktéři a aktérky. Samy emancipované političky podporují ve svých výrocích tradiční obraz dělby rolí: obraz ženy jako „něžného pohlaví“, či ženy-matka, zodpovědné za řádný chod své domácnosti i rodiny.

„Já znám osobně finskou ministryni obrany, nedávno jsem se setkala s francouzskou ministryní obrany, takže v civilizovaných zemích to není zas tak zvláštní atrakce. A mají-li země to štěstí, že žijí v hlubokém míru, tak myslím, že to docela sluší, když se toho ujme něžné pohlaví,“ míní Parkanová, která uplynulé čtyři roky šéfovala ve Sněmovně ústavněprávnímu výboru. (MF Dnes, 20. 6. 2006, „Poslední dvě volná místa ve vládě“, Václav Dolejší, s. 3, celostátní)

Lze namítat, že jde o reprodukci výroků samotné političky. Ze způsobu zpracování je však zjevné, že média vítají jednoduché argumenty a ochotně přejímají šablony žena- vzhled, žena-rodina, žena-domácí práce. Většinou v dané souvislosti neusilují o představení alternativních řešení či nabídnutí východisek – tedy pokud tyto nejsou součástí zprávy o volebním programu některé ze stran, jež zohledňují téma rovných příležitostí – a vytvářejí tak jednostranné reprezentace vlastností mužů a žen.

„Proč je zatím politika především mužskou záležitostí?“ „Žena chce mít hlavně dobře fungující rodinu. Dokud má malé děti, dává přednost tomu, aby se jim mohla věnovat. A když už jsou samostatné a mohla by do politiky vstoupit, tak už k tomu třeba nesebere tolik odvahy,“ vidí hlavní problém žen Ivana Levá, která v parlamentních lavicích sedí už druhé

volební období. „I když už mám dospělé děti, když přijedu domů, honem rychle doháním domácí práce a nemám čas, abychom poseděli a popovídali si. Děti mi to i dnes mají za zlé,“ říká Levá. (MF Dnes, 30. 5. 2006, „Volby? Muži převálcovali ženy“, Eva Tichá, s. 4, kraj Plzeňský)

Uvedená citace naznačuje, že článek přichází s investigativním tématem, avšak novinářka ho zpracovala standardně. V případě citace političky Ivany Levé jde opět o faul do vlastních řad – ženy dávají na první místo rodinu. Dotazované ženy mohou ovšem vypovídat esencialisticky, i když se snaží obhájit své zastoupení v politice:

„Proč by mělo být podle vás v politice více žen?“ „Ženy obecně bývají komunikativnější a není mezi nimi tak často rivalita. Navíc obecně pohled na svět mají ženy praktičtější jak v politice, tak mimo ni.“ (MF Dnes, 1. 3. 2006, „Muži někdy při jednáních ženy nerespektují“, s. 3, Střední Čechy; rozhovor s Alexandrou Merunkovou)

Jiný, možná sofistikovanější a na první pohled méně zjevný příklad nabízí citace hejtmána Petra Bendla v článku MF Dnes:

Středočeský hejtman Petr Bendl vylučuje, že by ženy byly vnímány jako nerovnocenný partner. „Občas se mezi sebou sice špičkovujeme, všichni ale moc dobře víme, kam můžeme zajít. Obě dvě dámy jsou navíc takové, že jakýkoliv útok by uměly velmi dobře vrátit,“ pochválil své dvě radní. Ani on nesouhlasí se zavedením kvót, které by počty žen na vysokých postech upravovaly. „Žena je pro mě stejný partner jako muž. Navíc se muži leckdy při jednání s ženou chovají mnohem lépe. Dokonce se tak dá s nadsázkou říci, že ženy politiku kultivují,“ tvrdí hejtman Petr Bendl. (MF Dnes, 1. 3. 2006, „Jen pětina obcí vládne ženám“, Zuzana Čechová s přispěním Ivany Faryové, s. 3, Střední Čechy)

Hejtman mluví o „špičkování“ a uvádí, že „všichni“ znají hranici, za kterou nesmí zajít, ženy navíc „umí útok vrátit“. Špičkování je tedy vlastně útokem, který znovu posiluje mediální obraz boje mužů a žen. MF Dnes navíc vytváří obraz Bendla jako gentlemana, který mluví o „dámách“ a který je za jejich chování „chválí“ z pozice nadřazeného, ovšem nikoli za odvedenou práci. Stereotypní ve smyslu esencialistických teorií je pak tvrzení, podle kterého „ženy politiku kultivují“. Tyto výroky se v předvolební kampani i v povolebním čase v médiích objevovaly poměrně pravidelně z úst mužů i některých žen. Dařilo se tak poměrně rafinovaně zastírat, proč by ženy skutečně měly vstoupit do politiky – tedy pouhý fakt, že zastoupení žen v politice neodpovídá požadavkům na rovné příležitosti žen a mužů. Dle těchto tvrzení, jaké uvádí i Bendl, mají „ženy usměrňovat muže“. Znovu tedy

dochází k posilování obrazu muže – soutěživého, agresivního, dravého a ženy – mírné, slušné, jemné, kultivované.

MF Dnes však o polárním světě mužů a žen informuje i nesmířitelnějším tónem: to když „mužské“ a „ženské“ vlastnosti přímo konfrontuje a zdůrazňuje jejich zcela odlišné motivace a zájmy.

„Ženská strana“ nemá pro muže moc pochopení – v této souvislosti tedy asi nebude překvapující, že organizuje petici proti plánované výstavbě národního fotbalového stadionu. (MF Dnes, 1. 6. 2006, „Volte ženy! naléhá nová strana žen, Profil strany č. 26: Rovnost šancí“, s. 2, celostátní)

Ženy a muži jsou podle tohoto deníku nuceni spolu na politické scéně bojovat. Ženy přitom často používají „své ženské“ vlastnosti jako „podpásovky“, kterých mohou využívat jako politických výhod. Jde často o vlastnosti, jež jsou politiky-muži naopak vnímané jako předpoklad úspěšného působení v politickém životě.

Sebevědomým vystupováním a umíněností určité typy mužů dráždí. Na jméno jí už léta nemůže přijít třeba expremiér Miloš Zeman. (MF Dnes, 10. 6. 2006, „Bojovala se Zemanem, rozuměla si se Špidlou“, Jana Blažková, Lucie Frydecká, s. 7, celostátní)

Analyticky a méně fatálně vyznívá ovšem následující ukázka – zde už se ocitáme na pomezí esencializace a formulace praktické zkušenosti z české politiky. Tyto dva diskurzy se ovšem propojují zřídka – novinářky a novináři slouží většinou pouze jako „nástroj“ svých otázek (v tomto případě tématu rovných příležitostí) a nedávají najevo vlastní názor.

„Znamená to, že politika není vhodná pro ženy?“ „To ne. Jen je pro ženy těžší ten nátlak vydržet. Já nejsem zakřiknutá povaha, ale ani tak mi nebylo příjemné, že často rozhodují silná slova, bouchání do stolů a kohoutí zápasy, a nikoliv síla argumentů nebo to, že se zváží všechna pro a proti.“ (MF Dnes, 20. 3. 2006)

Záleží tak mnohdy pouze na zpovídané osobě, jak článek, v němž médium přichází s tématem rovných příležitostí, vyzní. Novináři a novinářky zůstávají indiferentní – z jejich pohledu jaksi postačuje, že danou otázku vyslovili – mohou si připsat bod za podporu „populárního“ a „politicky korektního“ tématu. Tak je tomu i v následujícím případě, kde médium výrok ženy navíc parafrázuje a tím mu dodává vyššího statusu důvěryhodnosti.

„V čem jsou političky lepší než muži?“ „Žena má určitě lepší intuici a pragmatičtější přemýšlení,“ říká starostka Sušice Jiřina Rippelová. Podle

ni ženy nemají čas na dlouhé řeči a jednání vedou mnohem rychleji. Ve srovnání s republikovým průměrem ženy v kraji obsadily na kandidátních listinách největších stran více míst. Zatímco v republice je průměr 24,6 procenta, v kraji je na kandidátkách 27 procent žen.“ (MF Dnes, 30. 5. 2006, „Volby? Muži převálcovali ženy“, Eva Tichá, s. 4, kraj Plzeňský)

Zatímco samotné téma rovných příležitostí znamená odstranění nerovností ve společnosti, takto prezentované evokuje soupeření mužů a žen s tím, že do politiky by měli/y vstupovat příslušníci/příslušnice toho pohlaví, které je právě pro vysokou politiku „lepší“. Tenduje tedy k popisům mužské a ženské přirozenosti, což vytváří a reprodukuje další nerovnost v podobě stereotypů. Podobný způsob příznakového referování se v MF Dnes objevuje i v méně systematické, jaksi automatické podobě práce s jazykem, kdy do popředí vystupuje *emotivní stránka* „ženské“ povahy. Z velké části jsme se tomuto tématu věnovaly v předcházející kapitole.

*„Chceme, aby se zvýšil počet žen v parlamentu i na radnicích, aby se ženy aktivně zapojovaly do politiky. Jenom tak budou různé investice projednávány také z hlediska žen,“ vysvětlila **důvody svého politického zápalu** Zdenka Ulmannová, předsedkyně Strany Rovnost Šancí a číslo jedna pražské kandidátky. (MF Dnes, 29. 3.2006, „Do voleb jde v Praze 21 stran“, Magdalena Nová, s. 1, Praha)*

Politika strany Rovnost šancí je zde novinářkou (pravděpodobně v důsledku snah o ozvláštnění) zarámována jako *emotivní rozhodnutí* s mírně negativními konotacemi (bezhlavé a zaslepené jednání).

Stejný důraz na emoce a na *odlišnost* mezi veřejným působením žen a mužů je přítomný v následujícím úryvku (stejný text jsme zmiňovaly již v souvislosti s jazykovou stránkou).

*V netypické pozici se ve čtvrtek večer ocitl moderátor Václav Moravec ve svém předvolebním diskusním poradě, v němž zpovídá krajské lídry pěti stran, kterým předvolební průzkumy dávají největší šanci dostat se do Sněmovny. Přímý přenos se tentokrát vysílal **a na rozdíl od předchozích relací měly před Moravcem převahu ženy. Snad proto také debata začínala v poněkud rozvernějším duchu.** „Žena, když nemůže, tak musí!“ **rozesmála** hned v úvodu publikum jednička kandidátky ODS Zdenka Horníková, když měla vysvětlit, proč to mají ženy v politice složitější než muži. Lídr sociální demokracie si naklonila přítomné, když si na debatní stolek položila přilbu, jakou používají zedníci či lešenáři. „Jsem původním povoláním stavařka a dodržuji bezpečnostní předpisy. Někde padají cihly, někde facky!“ vysloužila si **hurónský smích**. (MF Dnes, 27. 5. 2006, „Lidé přišli podpořit své lídry“, Jan Hrudka, s. 3, kraj Hradecký)*

Pro uvedenou ukázkou je příznačné, že žena v ní hraje roli rarity. V dikci MF Dnes, se v důsledku toho, že se veřejné debaty zúčastnily převážně ženy, informace o ní mění ve sled perliček, bonmotů a veselých historek. Z článku se takřka nedozvídáme, jaká témata a jaké politické názory přítomné osoby obhajovaly. Opět se objevují příznakové výrazy: rozvernější, hurónský. Sympatizace s političkou zde médium opakovaně zajišťuje na základě esencializace.

Dosud jsme uváděly výhradně příklady nekorektního informování deníku MF Dnes. Ani Hospodářské noviny se však nevyhnuly genderově příznakovým pochybením v referování o ženách v politice. Velká část „faulů“ tohoto média se ovšem vztahuje k používání některých nekorektních výrazů, nejčastěji termínu „lídr“ v označení ženy. Objevuje se ovšem i „faulování“ na sémantické rovině. Deník ve svém portrétu kandidátky Gabriely Kalábkové z ČSSD užívá stereotypů, politička je v něm vykreslována především jako žena-politička, ať již přímo, či nepřímo. Příмым prostředkem je například otázka na sladování profesního a rodinného života, které novináři a novinářky běžně nepokládají mužům-politikům:

A jak stíhá práci, politiku a rodinu? O více než ročního syna Jana se jí často starají rodiče. „Nebýt jejich pomoci, tak by žádná kariéra nebyla,“ uzavírá. (Zdroj: Hospodářské noviny, 20. 4. 2006, „Kandiduj, řekl jí premiér“, s. 3, Martin Erva)

Nepřímo je Kalábková vykreslována negativně, když novinář píše o jejím rozhodnutí vstoupit do vysoké politiky na přání Jiřího Paroubka a pojednává celou záležitost jazykovými prostředky – frázemi – jež odkazují k jinému, než pouze politickému aktu. Celý úryvek připomíná spíše námluvy, zasnoubení. Vyznívá tak ironicky v neprospěch uvedené ženy-političky.

Pokud po volbách usedne ve sněmovně, splní tím vlastně přání premiéra Jiřího Paroubka. „Premiér chtěl na kandidátkách více žen, a proto mně nabídl volitelné místo,“ říká Gabriela Kalábková. „Poznali jsme se v sociální demokracii, já jsem členka stejné obvodní organizace jako on,“ vysvětluje, jak se seznámila s premiérem a budoucím předsedou ČSSD. Dodnes jsou oba registrováni u místní organizace ČSSD v Praze 5.“(tamtéž)

Mediální bonmoty

Specifickou kategorií esencionalizace je mediální bonmot, jenž využívá genderové stereotypy. Ani v našem vzorku nechybí otec bonmotů české politiky M. Zeman, ač je jeho postavení spíše okrajové a je deníkem ironizováno.

Miloš Zeman se svěřil, že se cítí trochu jako žena po porodu, protože už nemá co říct a připadá si prázdný. (Hospodářské noviny, 1. 6. 2006, „Volební ruch“, s.10 - Volby 2006, Michal Růžička)

Hospodářské noviny Zemanův výrok ironizují v pravidelném nadneseném přehledu politických událostí. Naopak Mladá fronta Dnes bonmoty opakovaně využívá v titulcích a upozaduje jimi ostatní obsah textů.

„Vy jste známý chrlič bonmotů na adresu svých soupeřů. Máte ale po ruce bonmot na adresu své ODS? Řeknu to jako muž.“ „Jak vidím, jste muž, tak to zkuste.“ „Je to atraktivní žena v nejlepším věku, která ví, co chcete, a dokáže vám to poskytnout. To je ODS.“ (Mladá fronta Dnes, 18.02.2006, „Langer: ODS je jako atraktivní žena“, podtitulek „Rozhovor s místopředsedou ODS Ivanem Langerem i o tom, proč není Mirka Topolánka tolik vidět“, Viliam Buchert, s. 9, celostátní)

Citace je z úplného závěru rozhovoru s politikem – tento výrok bez významnějšího vztahu ke zbývajícím textu se pro novináře stává natolik atraktivním, že ho umísťuje do titulku – podléhá tak novinářské stereotypizaci a rutinně. Podobné lidové moudro uvádí i následující příspěvek, který je kritikou slučování politických funkcí. Zde na příkladu primátora a poslance Hinka.

Žena možná dovede dělat sedm věcí naráz, ale muž to nesvede (ženy to tvrdí). Jihlavský primátor Hink každopádně nemůže řídit krajské město a k tomu být i poslancem. (MF Dnes, 22. 6. 2006, „Nepostradatelný. Tady i tam“, Tomáš Blažek, s. 2, Vysočina)

Uvedený výrok nemá ve vztahu k tématu žádnou vypovídající hodnotu, jen odkazuje na „nejnižšího jmenovatele“ a reprodukuje zažitě společenské stereotypy.

Infotainment jako zdroj marginalizace

V případě infotainmentovaného referování Mladé fronty Dnes přítomného v našem vzorku je však někdy těžké oddělit stereotypní reprezentace ženy v duchu patriarchální ideologie od (neideologicky) bulvárně motivovaného referování vynuceného vzrůstajícím prolínáním veřejné a soukromé sféry v

moderní době a stále větším zaplavováním veřejného prostoru tématy osobního intimního života.

Jak například interpretovat situace, kdy jsou kandidátky zpovídané ze vztahu ke svým partnerům? Nemůže se v něčem jednat o narušování dominantních vzorců, tím, že je veřejnosti předkládán obraz ženy, jež dokáže sladit svůj veřejný i soukromý život?

Příkladem může být profil kandidátky Strany zelených Olgy Zubové, lídryně Středočeského kraje, uveřejněný tři týdny před jejím zvolením v regionální středočeské mutaci MF Dnes. Polovina článku se zabývá jejím vztahem k partnerovi, známému malíři. Veřejná známost jejího manžela jako by potírala intimní vyznění – článek jakoby informuje o tématu veřejně sdílené kultury; důrazem na partnerský vztah se ovšem zároveň obrací pouze k jedné identitě zpovídané ženy. Rádoby subverzivní tón příspěvku (manžel žehlí a vaří) je přebíjen diskurzem „rarity“ – muž touto činností překračuje své obvyklé povinnosti.

Zubová je v politice novou osobností, novinář/ka ji tak nenahlíží jako angažovanou osobu s vyhraněným názorem, ale jako ženu, která „něco opouští a něco získává“. Na parlamentní úrovni se tematizuje samotný vstup ženy do politiky, jako jakýsi rituál přechodu: žena opouští prostředí domova a tento krok je prezentován jako fatální.

*Z toho, že by politická kariéra mohla jejich vztah **ohrozit**, ani jeden z nich **strach** nemá. „O naše manželství se rozhodne nebojím. Už jsme se stabilizovali a všechno máme mezi sebou vyřešeno. Určitě nás to neohrozí,“ tvrdí Olga.*

***Utrpělo** ale prý umění. „Zatímco dříve Vladimír celý den maloval, teď se věnuje mé politické kariéře. Dokonce začal vařit a žehlit, což dosud nikdy nedělal. Slíbil, že do voleb to se mnou vydrží, a pak se uvidí,“ podotýká **se smíchem** sedmačtyřicetiletá žena. O svých politických ambicích mluví **emotivně**: „Je to program mé duše. Jsem nováček a doufám, že mě nic špatného neceká.“ (Mladá fronta Dnes, 10. 5. 2006, s. 1, „Slíbil, že do voleb to se mnou vydrží“, kraj Střední Čechy)*

Soustředíme-li se na rovinu jazykových prostředků, všimneme si výrazů „ohrozit“ či „utrpělo“. Článek vypovídá spíše než o Zubové o jejím manželovi. To, že text vyšel v rubrice profil naznačuje, že o ženě se nejvíce dozvíme prostřednictvím informací o jejích osobních vztazích. Žena-aktérka se směje a je *emotivní* – zde se nabízí uvažování o výpovědních variantách. Právě výběr

jazykových prostředků sleduje metoda „využití variace jako nástroje“ (Potter a Wetherell 1994: 47-66).¹ Tato metoda sleduje, z jaké škály možností byly použité výrazy zvolené, jaká je jejich kombinace v rámci textu, ale i v jednotlivých slovních spojeních – z jakých různých jazykových databank byly vybrány, zda jsou výpovědi v rámci textu/souboru textů konzistentní či nekonzistentní. Výběr „vhodných“ variant dává prostor marginalizaci postavení a vystupování ženy zapojených do politického života. Uvedený článek však můžeme číst nejen v kódech patriarchální ideologie. Nabízí se i možnost subverzivního čtení – v podobných textech mohou čtenářky a čtenáři spatřovat návod, jak lze skloubit politickou kariéru s dalšími aktivitami. Tím, že periodika poukazují na to, že „to jde“, možná vedle upevňování statu quo zároveň umožňují jeho narušování. Celý diskurz rovných šancí jako by ovšem odkazoval k situaci přechodu: téma je tu, jen s ním ještě neumíme nakládat, v duchu sloganu: proč tak těžko? Výše zmíněný typ analýzy soustředící se na (ideologicky) motivovaný výběr variant úzce souvisí s lingvistickou výstavbou textu. Podobné varianty rámování a výběru jazykových výrazů se ve sledovaných médiích objevují častěji – zde se již jedná o zjevné příklady marginalizace.

*„Čekání na oficiální volební výsledky si zkracovaly ženy **povídáním**. Bývalá náměstkyně primátora a nynější jáchymovská radní Jiřina Skálová **si povídala s maminkou** bývalého náměstka primátora Jiřího Diezta Jaroslavou. Řeč byla o bývalém primátorovi a současném hejtmanu Josefu Pavlovi. „Do divadla v Karlových Varech nechal dát Pavel jako primátor tubus, že divadlo bylo opraveno za jeho primátorování. Po několika letech je divadlo v havarijním stavu a všem padá málem na hlavu,“ komentovala Jiřina Skálová nekvalitní rekonstrukci, která před sedmi lety přišla na čtvrt miliardy korun.“ (MF Dnes, 5. 6. 2006, „Porážku si sladili rakvičkami“, autor: Radek Duchoň, s. 2, kraj Karlovarský)*

V tomto případě jsou kandidátky líčeny jako ženy, které si při čekání na volební výsledky „povídají“. Právě užití konkrétního výrazu z širšího množství variant znevýhodňuje zmíněné ženy oproti kandidátům-mužům, kteří dle médií nejčastěji „hovoří“, „diskutují“ apod. Podobně funguje

1 Jonathan Potter a Margaret Wetherell nabízejí ve své práci „Analyzing Discourse“ ještě následující analytická vodítka diskurzivní analýzy textu: 1. (zmíněné) využití variace jako nástroje; 2. soustředění se na detail; 3. soustředění se na organizaci argumentu; 4. nárok textu na důvěryhodnost/accountability; 5. propojování/odkazování na jiné diskurzy.

označení Jaroslavy Dieztové „maminkou“, tedy přiřazení rodinné role. Slovo samotné je navíc zdrobnělé a příznakové, spolu s floskulí „řeč byla o“ tak navozuje obrázek dvou žen, které tráví volný čas nepříliš významnou konverzací – tento dojem je ovšem v rozporu s následujícím odstavcem. Princip výběru konkrétních lingvistických kategorií je uplatňován na vyšší syntaktické rovině také v žánru interview. Výběrem otázek určují novinář či novinářka směr, který se bude interview ubírat a jaká témata se v něm objeví. Mladá fronta Dnes ve svém magazínu 9. 3. 2006 otiskla rozhovor s kandidátkou strany Rovnost šancí Věrou Chytilovou a zarámoval ho atraktivním podtitulkem oznamujícím její vstup do politiky: „Vyrážím do boje za vás, za ženy!“ I úvodní dvě věty perexu naznačují, že ústředním tématem bude rovnost šancí v politice.

*Českým ženám se prý nechce do zdejšího politického chlíva, a to je škoda. Tak půjde vzorem. Těžko uvěřit, ale režisérce Věře Chytilové je už sedmasedmdesát – **nevypadá na to. Úsměv má jak mladá**, pořád se umí vášnivě pohádat a za ženy se chce rvát. Při tomto rozhovoru se definitivně rozhodla, že půjde se stranou Rovnost šancí do volebního boje.*

Jak ukazuje citace, pozornost novináře se ovšem vzápětí po zmínce o politické angažovanosti Chytilové přesouvá k hodnocení vzhledu režisérky. Přes úvodní expozici a titulky směřují otázky rozhovoru na témata osobního života režisérky: na její dětství, rodinné zázemí, rozdělení rolí mezi jejími rodiči, volbu životních partnerů, partnerskou nevěru či děti. K politice se vrací v závěru článku, v porovnání s délkou předchozího textu pak pouze okrajově. Mladá fronta v tomto případě upřednostnila bulvární témata a místo ženě-kandidátce se věnovala ženě jako takové – její úloze a poslání ve společnosti, doplněné intimními informacemi ze soukromého života. Její politické názory jsou v závěru redukovány na „sporný“ „feministický“ postoj. Účast Chytilové ve volbách dostává punc kuriozity, jakéhosi marného zvolání, jímž si není jistá ani ona sama. Ve snaze o aktuálnost Magazín přináší cosi jako „přímý přenos“ procesu vyjednávání o způsobu angažovanosti Chytilové ve straně Rovnost šancí a nejednoznačnost zde prezentuje jako nepřipravenost a naivitu. Novinář působí neinformovaným dojmem, jeho úkolem je přinést senzaci a jeho hlavní snahou je se vůči Chytilové vymezovat a „vyfaulovat“ ji. Text navozuje dojem, že cílem má být

konfrontace za každou cenu, nikoli plodná diskuze. Tento dojem ještě umocňuje volba silně příznakových výrazů. Citujeme z úplného konce rozhovoru, který se jako jediný váže k výzvě obsažené v podtitulku.

*K rozhovoru jsme se sešli den poté, co se v médiích objevila zpráva, že se režisérka Chytilová stává jedním z **lídru** nové strany Rovnost šancí. Snad proto byla při interview i předsedkyně strany Zdena Ulmannová. V jednu chvíli se však ukázalo, že se spolu **obě přítelkyně** nedohodly, co vlastně v nejbližších měsících Chytilovou čeká. Zeptal jsem se, jak studenti FAMU reagovali na to, že se jejich profesorka vrací do politiky, a Chytilová odpověděla: „Já se nevracím, jak jste na to přišel? Neusiluji o žádné angažmá, jenom vyjadřuju svůj názor. Chci povzbudit ženy.“ Což mě zarazilo, ale **rozpačitá** byla i Ulmannová: „Zatím uvažujeme, že půjde na kandidátku,“ vysvětlovala. „Teprve to budeme řešit.“ Ovšem Chytilová **se stále brání**. „Ano, jsem ochotná být členkou strany, ale nedělám si čáku na jakýkoli post.“ Zdena Ulmannová tedy upozorňuje, že **stejně nehrozí**, že by se **dámy** dostaly do sněmovny: „Strana, která vzniká a nemá peníze na kampaň, se tam nemá šanci dostat.“ Teprve v tuto chvíli se pravděpodobně režisérka rozhoduje, že do voleb půjde. Říká: „Chci říct všem ženám, že je nás většina, a když se do toho pustíme, tak muže převálcujeme. A když nebude zbytí,“ **usmívá se**, „tak začnu pracovat v parlamentu.“ (Magazín MF Dnes „Věra Chytilová“, autor: Tomáš Poláček, s. 14)*

Podobným stylem rámuje titulek „Okopávala brambory, když pípl mobil, že to vyšlo“ (MF Dnes, 5. 6.2006, s. 2, Jižní Morava) volební úspěch poslankyně Zuzky Bebarové-Rujbrové. Tato politička se díky zisku preferenčních hlasů dostala do PS z pátého místa kandidátky. Její zvolení je titulkem posouváno do pozice úsměvné historky, implikuje, že se žena v politice ocitá náhodou, médium se soustředí na grotesknost situace a vnímá ženu v kontextu jejího soukromého, nikoli veřejného působení.

Bulvární a senzační informace volil také deník Blesk. Nejčastěji tak informoval o stávajících političkách, především ministryni školství Petře Buzkové. V článku z 8. 2. 2006 kupříkladu propojil dvě informace takovým způsobem, které političku znevýhodňovaly:

Natruc Miloši Zemanovi (61, ČSSD), který ji ve své knize Jak jsem se mylil v politice prezentoval jako „línou couru“, se možná rozhodla Petra Buzková (40, ČSSD) zůstat v politickém dění. „Patrně přijme kandidaturu do zastupitelstva hlavního města Prahy,“ prohlásil včera předseda pražských sociálních demokratů Petr Hulinský. „Beru to jako výpomoc ČSSD,“ vzkázala pak Blesku k nečekanému rozhodnutí současná ministryně školství. Zeman se zdržel jakýchkoli poznámek.

Blesk zde v souvislosti s budoucí kandidaturou Buzkové připomíná, co o ní ve své knize napsal Miloš Zeman – vztažení této bulvární informace ke zprávě o rozhodnutí stát se komunální političkou je naprosto irelevantní a jeho cílem je jediný efekt – upoutat pozornost, pobavit, vytvořit konflikt.

Časopisy pro ženy

Ukazuje se tedy, že strategie esencionalizace (jež se sebou do značné míry nese reprodukci dominantního patriarchálního řádu – nevyhneme se tedy napojení teorie diskurzu na koncept moci) je dlouhodobě přetrvávajícím a oblíbeným únikovým tématem. Už v analýze časopisu *Vlasta* v roce 2000 (Binková 2001) se ukázal rozpor ve způsobu oslovování čtenářské obce a dominantními obsahy časopisu. *Vlasta* vysílala ke čtenářkám protikladná sdělení: v redakčních úvodnicích a sloupcích je nabádala k emancipaci a osobní svobodě, v ostatních formátech však identitu ženy redukovala na sféru domova, s výhradním úkolem pečovat o děti a širší rodinu, případně o svůj vzhled. Můžeme-li soudit na základě našeho vzorku, časopis i dnes vysílá stejné poselství. A to i v případě žen politicky exponovaných. Ve *Vlastě* se během sledovaného období objevily tři relevantní příspěvky: rozhovor s Miroslavou Němcovou v dubnu 2006 a dva redakční sloupky. Tyto formáty obsahují disonantní sdělení – věnujeme jim takto rozsáhlou pozornost, neboť formují paradigma i pro ostatní, rádoby více sofistikovaná periodika.

Jiří Karban se ve svém sloupku staví za nárok žen na větší začlenění do politického života: platí zde, že názorové články propagují subverzi stávajícího řádu:

*Bohužel, jedno je téměř jisté, už nyní ženy prohrávají. Jejich zastoupení v povolební vládě a sněmovních lavicích bude asi drtivě menšinové. **A to jsem se těšil, že se v Česku jednou dočkáme prezidentky, premiérky a že ve vládě budou z půlky ministryně. Taková situace zatím nehrozí.** Na volitelných místech připravovaných kandidátních listin jsou totiž většinou muži. **Něco je zkrátka špatně.***

*Drsněji vyjádřeno leckteří draví lovci moci, vlivů a finančních toků mezi sebe nechtějí pustit **nositelky tvořivé energie**. Jak nedospělé a smutné! Není však důvod k totálnímu pesimismu. Na podzim se konají komunální volby, místní zastupitelstva jsou polem, kde by se ženy mohly více uplatnit. Zvláště ty, které například preferují zjevné obecní potřeby před nesmyslnými finančními nároky a záměry podivných klanů. (*Vlasta*, 22. 3. 2006, „Karneval nejen pro muže“, autor: Jiří Karban, s. 73)*

Autor ženy v afirmativním duchu pojímá jako esenciálně odlišné, a právě tato odlišnost z jeho pohledu legitimuje jejich politickou angažovanost. Vlasta (i jiná periodika) takto fungují na rovině abstraktních, idealistických tvrzení. V případě konkrétní političky se rázem ocitáme v jiném typu diskurzu: níže uvádíme úplný výčet otázek položených v rozhovoru s Miroslavou Němcovou:

Vzpomínáte ráda na své dětství? -Co pro Vás znamenal Váš syn? - Porovnáte-li své dětství a dětství našich dětí, v čem je dnešní svět pro ně výhodný, a v čem naopak nevýhodný? -Koho si na světě nejvíce vážíte? - Jaké jídlo vaříte nejraději? -Říká se, že dobrou českou kuchařku poznáme i podle tradičního bramborového salátu. Co do toho svého dáváte Vy? -Proč jste se vydala na politickou dráhu? -Nenaplňovala Vás práce pro rodinu? -Blíží se volby. Co byste Vy, vrcholová česká politická, popřála voličům? -A těm, kteří uvažují, že k volbám nepůjdou? (Vlasta, 26. 4. 2006, „Bez maminčiny energie a manželovy vyrovnanosti bych nebyla tím, čím jsem“, autor: red, s. 55)

Z textu není zcela jasné, kdo byl autorem otázek – pravděpodobně se jednalo o otázky položené čtenáři a čtenářkami časopisu (nasvědčuje tomu i jejich značná nekoherentnost). Avšak časopis zde přesto funguje jako arbitr reprodukce významů, jež jeho čtenářstvo zajímají. Obzvláště pátá otázka (*Proč jste se vydala na politickou dráhu? Nenaplňovala Vás práce pro rodinu?*) je nejen svým obsahem, ale i formulací ve zjevném protikladu s výše citovaným sloupkem.

Do třetice, zcela odlišný diskurz nabízí Vlasta v úvodníku šéfredaktorky Jiřiny Köppelové: politika je v něm nahlížena pohledem neangažované a znechucené novinářky, „z venku“, jako špinavá hra, s níž si politická reprezentace neví rady. Proti politickému zkorumpovanému prostředí stojí emancipace ženy – poněkud překvapivě třeba jako náruživé fotbalové fanyanky. Novinářka ženy nabádá: pojďme se raději věnovat sportu, umění, kultuře, a ne „politickým tahanicím v malém českém rybníčku“ (úvodník, Vlasta, 28.06.2006, autorka: Jiřina Köppelová, šéfredaktorka, s. 3).

Vlasta tak v pouhých třech člancích nabízí celou škálu přístupů k otázce ženské emancipace a postavení české ženy na politické scéně. Disonance jejich sdělení odkazuje jak k marginálnímu postavení tématu v agendě časopisu, tak k tradičnímu zaměření tohoto periodika. Stávající řád je možno

narušovat pouze v rámci pevně vymezených hranic. Bohužel musíme konstatovat, že nacházená disonance není nijak kreativní a není tak příkladem „otevřeného“ textu v množství variantních identit. Idealistická rovina úvahy nenachází své překlopení do praxe.

Samostatnou kapitolou je agenda časopisu Elle ve sledovaném období. Ukázalo se, že Elle zcela opustila subverzivní diskurz, který se v tomto časopise objevoval ve formě editorialů angažovaných v „ženské otázce“, či ve volbě zajímavých veřejných osobností představovaných v žánrech rozhovoru. V šesti číslech, jež vyšla od února do června 2006, bylo téma politiky zmíněno ve dvou textech v únorovém čísle: v odlehčené anketě „Jste rozenou premiérkou?“ a názorovém článku „Žena 2006: jemnější, silnější a bez komplexů“, který vnáší koncept „ženské ženy“ – tzv. überženy, a mimo jiné kritizuje systém kvót. Kromě jeho celkové výkladové zmatení se jedná o idealistické hodnocení pozice ženy na veřejnosti:

Snad nikde v Evropě ženy neomdlévají blahem nad kvótami pozitivní diskriminace. Od politiků je sice moc hezké, že zavádějí procentní zastoupení žen v různých řídicích orgánech a radách, ale ženy samy se do podobných podniků pouští s nejvyšší opatrností. (rubrika ELLE PROJEKT, 2/2006)

Zbývající čísla se koncentrovala kolem hlavních témat, jimiž byly v březnu české účastnice olympijských her, v dubnu svatby, v květnu hubnutí a MF ve fotbale a v červnu opalování. Ani jeden z editorialů se nijak nezminil o volbách, jeden byl věnovaný fotbalu, v duchu: jestli vás to otavuje, naučte se to milovat. Překvapilo nás, nakolik je Elle pod stávajícím vedením odtržené od reality, zacyklené v tematice pseudoosobností populární kultury a disciplinace ženského těla.

Závěr

Jak jsme ukázaly, média podléhají stereotypnímu zobrazování žen a mužů na politické scéně a reprodukují jejich vlastnosti a identity jednostranným způsobem. Na výše uvedených příkladech se ukázala především neschopnost MF Dnes analyticky uchopit problém nedostatečné participace žen na české politické scéně. Přestože deník nedokáže téma relevantně zpracovat,

opakovaně se k němu vrací. Stále jakoby hledá odpověď na stejnou otázku; vedlejším produktem pak je, že přispívá k reprodukci esencialistických kategorií a jejich asociací s „ženstvím“ a „mužstvím“. Je zjevné, že médium živené pravidelným přísunem rychlých a instantních zpráv nedokáže komplexní téma vyšší participace žen v české politice uchopit a nechává se spíše vést intuicí a momentálními impulsy.

Žena v politice navíc opakovaně funguje jako rarita, umožňující odlehčení vážných témat veřejné debaty. Deník má v tomto ohledu problém v přechodu od formální stránky k obsahové: pohlaví je znakem odlišnosti, díky němuž není událost líčena jako věcná argumentace, ale jako zábava; v souvislosti s ženami v české politice se nedozvídáme o tématech a jejich řešení, ale o postojích či náladách.

Stereotypně referují také zbývající dva deníky – Blesk a Hospodářské noviny – z výše uvedených důvodů se však v jejich případech jedná spíše o výjimku, než pravidlo.

Rozpornou strategii volí a dlouhodobě udržuje časopis pro ženy Vlasta: před čtenářky staví reprezentace nesourodých identit – na jedné straně vykresluje toto médium ženy v politice jako aktivní a žádané bytosti, na straně druhé jejich přítomnost na politické scéně (či tuto scénu samotnou) zpochybňují. V „lesklém“ časopise Elle téma ženy zcela chybí.

4. Boj o k(v)óty? Tematika rovných příležitostí

Jedna z hlavních otázek, které jsme si pokládaly na začátku výzkumu, se soustředila na to, jakým způsobem se v českých médiích objevilo téma rovných příležitostí. Předpokládali jsme, že zde bude zřetelný vliv činnosti neziskových organizací jako je Fórum 50%, které se věnují prosazování a zvyšování počtu žen v politice, či reflexe politických programů některých stran, které rovné příležitosti tematizují. Oproti našemu očekávání se ukázalo, že tematika rovných příležitostí se v médiích ve sledovaném období často objevuje především díky investigativní žurnalistice. Z naprosté většiny článků přitom vyznívá jasný a nezpochybnitelný fakt – žen je v politice málo a mělo by jich být víc. Ovšem toto poselství se liší ve způsobu, jakým je

podáváno. Mnohdy se tak média i samotné aktérky dopouštějí stereotypizací a marginalizací žen ve smyslu, že tyto do „politiky nechtějí“ a že „jim politika není blízká“.

Kvóty

Vnitrostranické i nadstranické diskuse o tom, zda je prospěšné zavedení kvót pro vstup žen do politiky, byly jedním z ústředních podtémat politiky rovných příležitostí v letošní volební kampani do Parlamentu ČR. Média proto přicházela s články, které informovaly o postojích jednotlivých politických stran podle toho, jak politici s tímto tématem přicházeli ve snaze o získání další skupiny voliček/voličů.

MF Dnes 13. 3. 2006 otiskla článek „Už i muži slibují kvóty pro ženy v politice.“ V textu se věnuje především rozporu v jednání ministra zahraničí Cyrila Svobody z KDU-ČSL. Ten před volbami tvrdil, že žena má být podřízena muži, v rámci volební kampaně však přišel s billboardy, na kterých uvádí „Svoboda chce ženy v politice; Ženy chtějí v politice Svobodu“. Tento rozpor proto umožnil otevřít téma zavedení vnitrostranických kandidátek v KDU-ČSL a dalších parlamentních stranách a způsob uplatňování kvót v jiných stranách. V tomto textu však všechny hlavní citace patří mužům (včetně Mirka Topolánka, který kvóty „kategoricky“ odmítá), vedlejší citace pak přísluší ženám-političkám a závěrečná třetina článku expertkám, které se snaží o zvýšení počtu žen v politice. Článek se tak více než samotnému tématu rovných příležitostí věnuje senzácem ve volební kampani, jakým je náhlá změna postoje Cyrila Svobody k této problematice. MF Dnes tedy v tomto případě spíše upřednostňuje skandální téma vztažené k vysoce postavenému politikovi. S otázkami ohledně zavedení kvót se MF Dnes obrátila i na bývalou vysokou političku Hanu Marvanovou, která dříve prosazení kvót sama nepodporovala, tento přístup tedy vstup žen do politiky podporuje:

„Jenže ženy v české politice chybějí. Mohou pomoci kvóty?“ „Neříkám, že jsem na sto procent pro kvóty, ale obávám se, že samo od sebe se to neposune. Kdyby se čekalo, až dojde ke změně přirozenou cestou, tak ta změna přijde tak za dvě stě let. V severských zemích nejdřív kvóty zavedli násilně, ale na druhou stranu to znamená, že žena v politice je

tam už úplně normální jev. A nejen v politice - usnadnilo to cestu ženám i jinde, najednou byly víc na očích. Kdežto u nás dnes nikdo nenutí strany, aby hledaly víc žen.“ (MF Dnes, 20. 3. 2006)

MF Dnes vytvářela ve sledovaném období tzv. speciální monotematické strany, věnované vybranému z problémů. Právě ve vydání z 20. 3. 2006 se na straně pět sešel rozhovor s Hanou Marvanovou o zavedení kvót a reportáž o nadstranickém zácviku političek.

Podobný trend jsme u MF Dnes zaznamenaly častěji, nejvíce potom tehdy, když jedno téma postupně přebíraly regionální mutace a vytvářely podobné monotematické strany. Toto agendování se vztahovalo také k tematice rovných příležitostí v politice jako k jednomu z předvolebních témat. Zde se tedy projevil tendování MF Dnes k vnášení tématu rovných příležitostí na mediální scénu díky investigativní žurnalistice, četnost se tady násobí právě díky regionálním mutacím deníku. Snaživost novinářů a novinářek však vždy nutně neznamenala pozitivní vyznění snahy žen o vstup do politiky, jak dále ukážeme.

Rovné příležitosti v Mladé frontě Dnes

Z porovnání tří deníků, které jsme analyzovaly, vyplynulo, že s tematikou rovných příležitostí přicházela nejčastěji Mladá fronta Dnes. Tento deník však také ve více než polovině případů přicházel s touto tematikou sám v rámci investigativní žurnalistiky. Chtěly bychom se tedy především zaměřit na objasnění vysokého procenta agendování tématu rovných příležitostí novináři a novinářkami deníku Mladá fronta Dnes a na analyzování způsobů, jakými o daném tématu informují.

Při přebírání tematiky rovných příležitostí v politice regionálními mutacemi novináři a novinářky věnovali větší pozornost komunální politice. Přenesli tak téma do konkrétního regionu a nezůstali pouze u parlamentních voleb, ale snažili se také zmapovat stávající situaci v „nižší“ politice, kam mají ženy v ČR obecně větší přístup.

Příloha Střední Čechy otiskla 1. 3. 2006 rozhovor se starostkou obce Mníšek pod Brdy Alexandrou Merunkovou a k němu připada investigativní článek s titulkem „Jen pětina obcí vládou ženy.“ Text však vyznívá dvojsečně –

v kraji je sice málo žen v politice, ony samy však pozitivní diskriminaci odmítají:

Středočeské ženy jsou déle bez práce, vydělají si méně peněz a vysoké funkce jich zastává jen několik. Přesto shodně říkají: kvóty, které by počet žen v politice upravovaly, nepodporujeme.

V článku jsou přitom jako zdroj odmítnutí kvót citovány pouze dvě ženy: uvedená starostka Mníšku pod Brdy a primářka onkologického oddělení tamější nemocnice, která nekandiduje ani nezastává žádnou politickou funkci. V tomto případě je tedy tvrzení „přesto shodně říkají: kvóty... nepotřebujeme“ nepodložené a zkreslující. Tato generalizace pak může naopak vnášet tento názor, označovaný jako hlas lidu, mezi čtenářky a čtenáře – podle některých mediálních teorií je tento způsob kultivace prokazatelný. Podobně zavádějící je i informace v odstavci s mezititulkem „Ženy se prosazují i na vysoké posty.“ V článku se uvádí:

Pokroková se může z hlediska počtu žen zdát středočeská krajská rada. Zasedají v ní sice jen dvě, přesto ale střední Čechy patří mezi kraje s největším počtem žen ve vysokých funkcích.

Krajská rada Středočeského kraje má 11 členů – selekce informace o tom, že je to více než jinde, tak pouze zakrývá fakt, že je to naprosté minimum – stejně jako jinde. Tato ani ostatní krajské rady tak nesplňují kvótu pro zastoupení třetiny žen, kterou požadují genderové expertky a některé političky a politici. V tomto diskurzu se pak jako neopodstatněné jeví tvrzení, že je tato rada „pokroková“.

foto: Krajská rada Středočeského kraje, zdroj: webové stránky Krajského úřadu Středočeského kraje

Tato zpráva je tedy názorným příkladem toho, jak může článek oproti titulku a explicitnímu vyznění článku podvracet téma (v tomto případě rovné příležitosti) a namísto očekávaného pozitivního náboje dodávat negativní. Text dokazuje, že novináři a novinářky často své články nepromýšlejí a s fakty pracují různými způsoby, které mají často spekulativní až manipulativní potenciál. Mnohdy k tomu paradoxně dochází i v případě, kdy se snaží o opak, namísto spíše negativního tedy o spíše pozitivní přístup. Podobně negativně vyznívá také stereotypní vykreslování žen, kterému jsme se detailně věnovaly v předcházející kapitole.

Obraz rovných příležitostí v Hospodářských novinách

Výrazně odlišně než MF Dnes zpracovává téma rovných příležitostí deník Hospodářské noviny. Článků s touto tematikou sice otiskl méně, nicméně kvalita zpracování daných informací a způsob referování o nich je rozdílný.

Hospodářské noviny danou problematiku pojednávají seriózněji bez snahy hledat v ní senzaci či bulvarizovat ji. Přístupují k tématu analytičtěji, informují o možném vývoji situace a přidávají historický background. Také výstavba textu je o poznání „čistější“ a drží se více pravidel sestavování zpravodajských a publicistických textů, podobně i užití jazykové prostředky neinklinují k „zlidovění“ textu či jeho bulvarizaci, „čtivosti“ hledáním nejnižšího společného jmenovatele (tzv. nepsané pravidlo „aby tomu rozuměla i teta z Horní-Dolní“).

Sociální demokraté v porovnání s rokem 2002 ztrácejí všude tam, kde nabírá ODS. Naklonit se jim ale v poslední době podařilo ženy v domácnosti, od nich by teď dostali o dvanáct procent víc než před čtyřmi lety.

Významné změny ve své voličské základně zaznamenali pod vedením Miroslava Kalouska, který stranu převzal v roce 2003, také křesťanští demokraté.

Kalouskův posun doprava, směrem k ODS, vylepšil image lidovců u studentů, drobných podnikatelů a zaměstnanců. Naopak ženy, které jsou tradičními voliči KDU-ČSL, stranu spíše opouštějí.

Během první republiky, kdy tvořily ženy dokonce většinu elektorátu tehdejší lidové strany, uvažoval ministr financí Karel Engliš, že jim kvůli tomu odejme volební právo. To nakonec postihlo pouze četníky a vojáky, volili totiž komunisty. (HN, 22. 2. 2006)

Obdobně jako MF Dnes i Hospodářské noviny investigativně zpracovávají téma rovných příležitostí, které si kupříkladu „vytahují“ z nejrůznějších prognóz a matematických modelů, a referují o něm. Uplatňují však nehodnotící přístup, který se projevuje zejména ve volbě jazykových prostředků a stylistiky:

Strany už rozhodly, že v příští sněmovně bude méně žen a více politiků z radnic. A sociální demokracie navíc zabránila v návratu téměř všem příznivcům expremiéra Zemana.(...) Šanci nemá anebo se jí předem vzdala většina významných poslankyň: místopředsedkyně sněmovny Jitka Kupčová (ČSSD), stínová ministryně ODS Alena Páralová či předsedkyně petičního výboru Zuzka Rujbrová (KSČM). Menšina 33 žen ve sněmovně se od června zmenší o tři poslankyně. (HN, 29. 3. 2006)

Hospodářské noviny pak poměrně pravidelně téma rovných příležitostí vnášely do většiny zpravodajských a publicistických článků, vztahujících se k volbám. Důsledně tak sledovaly linii referování o důležitých i aktuálních tématech, mezi které rovné příležitosti bezesporu patřily. V tomto případě tak nehrálo příliš velkou roli, zda je informování o odchodu žen z politiky

negativní či pozitivní, při tomto způsobu informování totiž příznakovost mizí. Například v článku „Místostarostové přicházejí, ženy opouštějí politiku“ informují o dvou jevech vysledovatelných z kandidátních listin: do Parlamentu míří lidé z komunální politiky a více z něj odcházejí ženy, které jsou buď na nevolitelných pozicích nebo už nebudou kandidovat vůbec. Hospodářské noviny téma neskandalizují. Čeho se však v tomto případě dopouštějí je stereotypizace, když odstavec o odcházejících ženách opatřily mezititulkem „Zpátky k rodinám“. Tato generalizace není na místě, protože ne všechny z uvedených poslankyň hovoří o svém odchodu z rodinných důvodů, nehledě na to, že tento titulek asociuje odchod žen do domácnosti, tedy opuštění nejen parlamentu, ale profesní dráhy jako takové.

Zpátky k rodinám / S výjimkou předsedkyně ústavního výboru Vlasty Parkanové (KDU-ČSL) zřejmě ve sněmovně nezůstane jediná ze známějších političek. Loučí se Petra Buzková (ČSSD), jihomoravští komunisté odsunuli na nevolitelné místo předsedkyni petičního výboru Zuzku Rujbrovou, mluvčí ODS v sociálních záležitostech Alena Páralová neuspěla v pardubických primárkách své strany. Na návrat do sněmovny rezignovala Kateřina Dostálová (ODS): „Mám děti, které od jejich tří let nevidím a je jim už deset. Plánuji od politiky delší prázdniny.“ Z rodinných důvodů odchází i místopředsedkyně sněmovny Jitka Kupčová: „Prostě nemůžu být v Praze.“ Na jihočeskou kandidátku ČSSD ale prosadila náhradu, náměstkyni budějovického primátora Vlastu Bohdalovou. (HN, 29. 3. 2006)

Hospodářské noviny se také v povolební souhrnech pravidelně vracely k tematice rovných šancí, když do představování nového složení parlamentu zahrnovaly také počet žen ve sněmovně, počet poslankyň z jednotlivých stran a srovnání s minulými volebními obdobími.

Rovné příležitosti v názorové žurnalistice

Různost prezentací tématu rovných příležitostí v politice pak více vystupuje v případech žánrů jako jsou komentáře, fejetony, glosy, poznámky a sloupky, které umožňují větší míru subjektivity autora či autorky. Tady proto docházelo nejčastěji k rozdílnému vyobrazení mužů a žen v politice. Nejvíce publicistických útvarů na toto téma otiskala MF Dnes, porovnáme teď poznámky dvou novinářů – komentátora Jakuba Jandourka z 27. 2. 2006 (str. 6 – celostátní) „Málo je žen, příliš málo“ a vedoucího redakce regionální

mutace Střední Morava Davida Štverky z 2. 5. 2006 „Kandidátky mají málo žen. Škoda“ (str. 2 – Střední Morava). Oba titulky naznačují, že hlavní sdělení obou textů je shodné – žen je v politice málo a mělo by jich být víc. Vyznění článků je však různé.

Že složení parlamentu a vlád nekopíruje přesně vzdělanostní a sociální složení populace, je docela pochopitelné. Politika je přece jen specifická práce a ujímají se jí lidé určitého typu. Ale kde ty dámy, nadané stejnými předpoklady jako pánové, jsou?

Častá odpověď zní, že žen je v politice málo, protože se jim do ní nechce. Jenomže bývaly doby, kdy bylo považováno za absurdní, že by ženy měly studovat na vysoké škole. Nechtělo se jim tehdy? Za novotu byl kdysi pokládán názor, že by ženy měly mít volební právo. Politika je stejně nezajímavá, soudilo se.

Jenomže v severských zemích je v parlamentech i vládách žen plno. Mají jiné ženy než u nás? Nebo snad muže? (MF Dnes, 27. 2. 2005)

V komentáři Jakuba Jandourka zaznívá, že stejně schopné ženy by měly mít stejné šance jako stejně schopní muži, otázku nízkého zastoupení žen v politice pojmenovává jako mocenský problém.

Žen je v politice málo. Mohou za to muži? Určitě, někteří mají stále silně zakořeněnou představu, že žena do politiky nepatří, navíc, nedej bože, aby byla ještě nad nimi! Nedělejme ale z mužů bubáky. Kandidátky stran nejsou bez žen jen kvůli tomu, že si je tam nepřejí muži. Ženy na nich chybí i kvůli tomu, že tam chybět chtějí. Do politiky se jich moc netlačí. Škoda, ty které to na střední Moravě zkusily, určitě nepatří k těm bezvýznamným. Naopak. (MF Dnes, 2. 5. 2006)

Naproti tomu novinář David Štverka píše ve své poznámce, že problém spočívá ve velké míře také na samotných ženách, které se do politiky „netlačí“, nemáme proto „dělat z mužů bubáky“. Zároveň však uvádí, že ženy, které se na střední Moravě pokusily do Parlamentu dostat, neuspěly. V jeho dvou tvrzeních je tedy patrný rozpor.

Ze srovnání obou článků vyplývá, že podobně jako s feministickými či genderovými problémy vyplývá na povrch důležitý fakt – novináři či novinářky se vyslovují k problematice, se kterou jsou málo obeznámeni, uvažují tak spíše intuitivně a na základě vlastních zkušeností. Veřejnost však tento fakt nemusí v jejich textech rozklíčovat.

Analytické hloubkové komentáře o situaci rovných příležitostí v české politice jsme objevily dva – článek v MF Dnes Josefa Chuchmy a v týdeníku Respekt příspěvek novinářky Silvie Blechové.

Chuchma v článku „České ženy se ocitly v defenzivě“ analyzuje povolební situaci z hlediska vstupu žen do politiky. Reflektuje mediální obraz femininity, vytvářený kolem manželek političek, a popisuje důsledky nižší účasti žen ve vysoké politice:

Petra Buzková vyklidila politické pole, takže z žen zůstaly v nejvyšších tuzemských politických patrech Vlasta Parkanová – ta je v Topolánkové sestavě kandidátkou na ministryni obrany – a Miroslava Němcová – dáma jistě elegantní, nicméně ve veřejném vystupování se postupně natolik „pochlapila“, až se přetělila do genderově pokřiveného projevu, kombinujícího ženský zjev a myšlení jistých „spolupartajníkůchlupů, co všechno vědí“, řekněme Vlastimila Tlustého či Ivana Langera. Od Němcové ženskou jinakost v přístupu věru nečekejme. Obě tyto ženy – Parkanová a Němcová – v první řadě hrají roli, aniž to možná vědí a aniž o ni usilují, fíkového listu, jímž se zakrývá cosi beztak nezakrytelného, totiž další podivuhodná maskulinizace domácí vrcholné politiky. (MF Dnes, 24. 6. 2006)

Blechová v článku týdeníku Respekt s titulkem „Politček je mň a mň a Čechům to, zdá se, nevadí“ analyzuje situaci žen v politice v mozaice složené z případů jednotlivých regionů. Oslovuje kandidátky, které se z politických důvodů nedostaly na kandidátky svých stran pro vstup do vysoké politiky – Parlamentu či Senátu.

Architektka Anna Procházková (55), někdejší starostka Břeclavi a oblastní manažerka ODS, dnes radní Jihomoravského kraje, se loni v listopadu ve své straně ucházela o možnost kandidovat na Břeclavsku do Senátu. „Kolegové mě přesvědčili, tak jsem do toho šla,“ říká. Kolegové počítali hlavně s popularitou, jíž se někdejší starostka v regionu těší – při komunálních a krajských volbách dostala vždy mnoho preferenčních hlasů. V breclavských primárkách ale dali členové ODS přednost Milanu Blažkovi, knihkupci a bývalému městskému zastupiteli. „Chodili za mnou sociální demokraté a gratulovali mi, že jsme do boje nevyslali paní Procházkovou, protože pak by prý oni prohráli na celé čáře,“ popisuje poslankyně ODS a stínová ministryně práce a sociálních věcí Alena Páralová údiv, jaký ta volba vyvolala. Výsledek nedokáže nikdo z místních vysvětlit. Ani samotná kandidátka. „Nepídila jsem se po vysvětlení“ říká Anna Procházková, „ale mrzí mě, že jsem nedostala důvěru. (Respekt, 3. 4. 2006)

Novinář MF Dnes i novinářka Respektu se ve svých článcích snaží popsat příčiny a důsledky nedostatku žen v politice a nenaplnování potřeby rovných příležitostí na české politické scéně. Blechová přitom text vhodně rozšiřuje o konkrétní příklady a komentáře genderových expertek, které situaci mapují skutečně do hloubky a popisují ji mnohovrstevnatě. Médium v tomto případě

slouží jako kritický nástroj, umožňující pojmenovat negativní jevy ve společnosti, zabraňující odstranění určitého typu nerovnosti.

Rovnost šancí x Strana zelených

Média nevěnovala v průběhu volební kampaně přílišnou pozornost straně Rovnost šancí, zatímco kandidátky Strany zelených se objevovaly v daleko větším množství článků. Budeme se teď více věnovat tomuto jevu.

Média věnovala v případě strany Rovnost šancí nejčastěji pozornost lidryni Zdence Ulmannové, kandidátce Věře Chytilové a v regionech pak místním kandidátkám. Počet textů i volba diskutovaných témat svědčí o tom, že média brala „stranu žen, feministek“ spíše jako raritu ve volební kampani do Parlamentu ČR.

MF Dnes otiskla 27. 2. 2006 rozhovor s Věrou Chytilovou s titulkem „Chytilová: Politček se musí vyrojít víc“. Celý se týká vstupu Chytilové i dalších žen do politiky, nechybí však ani osobní otázky, které s tématem příliš nesouvisejí:

„Vy teď točíte film Hezké chvílky bez záruky. Přesvědčujete kolegyně ze štábu o zapojení žen do politiky?“ „Jistě. Pro Rovnost šancí jsem tam už pár lidí nabrala. Ale pro spolupráci jsem získala i doktorky tady z Troje, kde bydlím, taky lidi ze školy, kde učím...“ „A jak se shodnete s Bolkem Polívkou, který často hraje ve vašich filmech, a přitom má názory jiné? Pokud vím, tak volí ODS, dokonce jí dělal jednou i volební kampaň.“ „Já jsem s ním o tom nikdy nemluvila. To by byl ale velký blbeček. Proboha, co on má společného s Topolánkem? On je humánní člověk. No ale je to jeho svobodné rozhodnutí.“

Článek s podobným příděchem senzace vyšel v MF Dnes také 9. 5. 2006. Nesl titulek „Nejsme žádná strana feministek“ a informoval o kandidátce Rovnosti šancí z Řepnice na Litoměřicku v Ústeckém kraji Miluši Maskulanisové v rámci rubriky „Profil kandidáta“. Text o 213 slovech však nevysvětluje volební program ani volební motivace kandidátky, ale zaměřuje se na osobní téma – informuje o tom, že Maskulanisová pracuje v útulku pro psy a vysvětluje, jakým způsobem ji Ulmannová objevila. V závěru dává kandidátce prostor pro vyjádření:

„Politiku sleduji pozorně a vidím, že mezi poslanci, senátory a ministry není slyšet ženský hlas. My však nejsme žádná strana feministek. Jsme z větší části obyčejné mámy od rodin, které chtějí, aby se ženy více

podílely na rozhodování o veřejných věcech. Nic víc ať v tom nikdo nehledá,“ říká Maskulanisová. (MF Dnes, 9. 5. 2006)

Téma „ženské“ strany (v textu je chybně uvedeno, že do strany mohou vstoupit pouze ženy) tedy přesahuje téma pro kandidáty a kandidátky ostatních stran, kterými jsou programové priority a výčet aktivit v případě zvolení do Parlamentu. Tato kandidátka spíše obhájí svoji pozici ve straně a existenci této strany jako takové, tedy odpovídá na otázku „proč mají ženy vstoupit do politiky“. U ostatních kandidátů a kandidátek se toto téma neobjevuje, případně okrajově, nikoli jako hlavní a jediné. Média tak s kandidátkami strany Rovnost šancí zacházejí jako s kuriozitou, raritou, ozvláštňením voleb.

Naproti tomu Strana zelených, která je v některých ohledech, alespoň formálně, na stejné pozici jak Rovnost šancí – není parlamentní stranou, o křesla v dolní sněmovně teprve usiluje – dostala více prostoru pro vyjádření svých kandidátek. Rovnost příležitostí je přitom také jednou z hlavních programových priorit strany, média ji však nevyzdvihují jako jedinou. Prohlášení o rovnosti mužů a žen mohou mít také u novinářů a novinářek větší validitu, protože ve Straně zelených jsou muži i ženy a strana uplatňuje vnitrostranické kvóty na obsazování pozic na kandidátních listinách, což může být považováno jako praktický příklad. K tematice rovných příležitostí se pro média často vyjadřoval také muž – lídr strany Martin Bursík. Na rozdíl od Rovnosti šancí však nejsou kandidátky explicitně dotazovány na feminismus či na to proč kandidují jako ženy, častěji se naopak dostávají k citování programových priorit, kam spadají i rovné příležitosti:

Kromě tradičních ekologických témat se zelení chtějí zabývat i problémy ve školství a organizací samosprávy. „Budeme také prosazovat rovné příležitosti pro muže a ženy v nejrůznějších oblastech. Budeme usilovat třeba také o dřívější odchod mužů do důchodu v případě, že prokážou, že pečovali o dítě,“ uvedla Džamila Stehlíková. (MF Dnes, 27. 2. 2006)

V článku MF Dnes z 18. 5. 2006 „Ženy se snaží najít kandidátku na Hrad“ pak deník žádá o vyjádření kandidátku Strany zelených Kateřinu Jacques, kandidátka Rovnosti šancí prostor nedostala. Citovány jsou také kandidátka KDU-ČSL Daniela Rázková a Lenka Bennerová z občanského sdružení Fórum 50%. Podobný trend lze vysledovat i u ostatních článků – Rovnost šancí tedy nedostává šanci vyjadřovat se k „seriózním“ problémům.

Rozdílným způsobem než MF Dnes referovaly o straně Rovnost šancí Hospodářské noviny. V rámci svého zpravodajství informovaly o vstupu strany do parlamentních voleb a později také o tom, proč se chce Rovnost šancí uplatnit ve vysoké politice. Jejich volební program či prohlášení přitom nebulvarizovaly, ale naopak ho zasazovaly do kontextu historických proměn zemí, ve kterých se podařilo prosadit rovnost šancí na úrovni legislativy:

Předvolební program necelý rok staré Strany Rovnost šancí je z pohledu zakladatelek (Zdeňka Ulmanová, Olga Sommerová a Věra Chytilová) začátkem ženské revoluce, která změní společnost. Jejich strana požaduje rovné zastoupení žen a mužů na všech stupních rozhodovacího procesu. To ale neznamená, že by se zakladatelky historicky první české ženské strany zastavily pouze u státu. Požadují také, aby v řídicích orgánech velkých společností byly ženy. Jinak by pro firmu následovaly ze strany státu sankce. (HN, 19. 5. 20006)

Závěr

Tematika rovných příležitostí se v médiích ve sledovaném období objevovala poměrně často, deníky ji však pojímaly rozdílně. V Blesku téměř absentovala, zatímco Mladá fronta Dnes měla tendenci ji agendovat také ve svých regionálních mutacích. Vytváření obrazu vstupu žen do politiky a referování o něm jsme tedy nejvíce sledovaly v MF Dnes, v Hospodářských novinách a v týdeníku Respekt.

Téma rovných příležitostí mělo v uvedených médiích především podobu vstupu či odchodu žen z politiky. Výrazným mezníkem byla nová strana Rovnost šancí, která měla jako svou programovou prioritu prosazování žen do všech oblastí veřejného života. Jako významnou programovou prioritu uváděla rovné šance také Strana zelených. Média však rozdílně informovala o zástupkyních těchto stran a o jejich volebním programu. Především MF Dnes pak „stranu žen“ vnímala jako ozvláštnění voleb, jejím kandidátkám však nedávala prostor k vyjádření k významným aktuálním problémům. Strana zelených proti tomu jako „vážný“ kandidát pro vstup do Parlamentu ČR dostávala více šancí. Hospodářské noviny oproti tomu o Rovnosti šancí referovaly více nezaujatě a zasazovaly snažení kandidátek do historických souvislostí boje žen za svá práva.

Média dále referovala o neziskových organizacích, které se snaží prosadit ženy do politiky; MF Dnes si na úrovni regionů všimla také zastoupení žen v regionální politice. Rovnost příležitostí často vnášela také jako podtéma, které ovšem zpracovávala jako senzační téma v žánrech typu story, které inklinují k bulvarizaci.

MF Dnes také opakovaně – především v regionálních mutacích – pracovala s tématem rovných příležitostí jednostranně, bez promyšlení a často ve snaze referovat pozitivně dosahovala opačného účinku. Projevovala se zde téměř nulová znalost problematiky bez snahy do ní proniknout – typicky „neutrální“ pozici zde velmi často zastával „expert“, nejčastěji politolog. Média se také obracela na genderové expertky, častěji však pouze ve spojitosti s konkrétními akcemi, kupříkladu nadstranickým zácvikem političek.

Do článků se promítala „osobnost“ novináře či novinářky, jejich smýšlení o daném tématu, což není typické pro všechna témata. Texty tak ve velké většině případů reprodukovaly genderové stereotypy, esencialistické smýšlení a marginalizování žen determinovaných femininitou a tradičními ženskými rolemi.

MF Dnes také ve velké míře podléhá mediální rutinizaci, když pouze přebírá informace od neziskových organizací, aniž by téma dále zpracovávala pomocí vlastních zdrojů a informačních kanálů. Vynechává tak například jména lídryň, která nejsou známá, aniž by jim tak dala možnost publikace.

Hospodářské noviny se v tomto směru projeví jako seriózní periodikum, když zobrazovaly informace více nezaujatě a méně podbízivě, přičemž více uplatňovaly vlastní práci s informací.

Hloubkové analýzy týkající se tématu rovných příležitostí jsme zaregistrovaly pouze výjimečně, a to v MF Dnes a v týdeníku Respekt.

V předchozích částech jsem se pokusily o reflexi dvou obecnějších diskurzů tematizujících postavení ženy na české politické scéně: diskurzu jejich marginalizace stereotypním zobrazováním a diskurzu zviditelňování tématu rovných příležitostí. Následující kapitoly se budou věnovat čtyřem hlavním diskurzivním typům, jež definují postavení konkrétních žen v politickém životě České republiky.

5. Nepřehlédnutelná? Politička jako osobnost

První kategorii jsem označily termínem ženy-politické osobnosti.

Ve sledovaném vzorku bylo možné vysledovat jistou tendenci v referování o konkrétních političkách, jež se lišila od referování o jiných politicky aktivních ženách. Hlavním rozdílem zde nebyla frekvence výskytu (i když i ta zde hrála roli, spíše ovšem jako důsledek, než příčina), ale především fakt, že určité političky byly médiu oslovovány jako osoby kompetentní k formování českého politického života: média se na ně obracela nejen v případě kauz, ale přiznávala jim stabilnější místo na české politické scéně a tyto ženy tak mohly zastávat svého druhu funkci názorových vůdkyň. V našem vzorku se takto profilyovaly především čtyři političky: Petra Buzková, Kateřina Jacques, Jana Hybášková a Táňa Fischerová.

Na první pohled je zjevné, že se jedná o rozdílné ženy-osobnosti a lze předpokládat, že jejich „popularita“ či výlučnost byla motivována odlišnými faktory. Právě o jejich přiblížení se pokusíme v dalším textu. Pokusíme se tak odpovědět na otázku: Existují na české politické scéně ženy-politické osobnosti? Jak jsou tyto aktérky médiu prezentovány? Co činí v české politice z ženy osobnost? Snad se nám tím také podaří obhájit výběr právě těchto čtyř političek.

Petra Buzková: Žena ve světě mužů

Petra Buzková patří k političkám, které na české mediální scéně působí nejdéle a jejich pozice je proto nejstabilnější. Jako jedna z mála žen ve vysoké politice si vysloužila zájem médiu, která ji často stereotypně a sexisticky hodnotila i podle vzhledu a chování. Známá je kupříkladu kauza, kdy média informovala o plastické operaci zmenšení jejích prsou a rozebírala

tento fakt kupříkladu v anketě s poslanci Parlamentu. Veřejně se také probíralo její mateřství – ani po narození své dcery Anny neodešla na mateřskou dovolenou, ale pracovala dále jako poslankyně, když v Parlamentu i kojila.

Petra Buzková byla v námi sledovaném období jednou ze dvou žen v tehdejší vládě, média se tedy na ni často obracela právě v souvislosti s jejím ministerským postem. Její jméno se navíc ve zvýšené míře objevovalo v souvislosti s případem maturitní otázky, u níž byla jako správná odpověď uvedena ČSSD, jíž je Buzková členkou. V médiích se také řešila její neúčast na kandidátce ČSSD v parlamentních volbách a následné oznámení kandidatury do pražského městského zastupitelstva. Vedle těchto základních zpráv média o Buzkové referovala v souvislosti s výstavou upozorňující na problém týraných žen a MF Dnes také uveřejnila obsáhlejší rozhovor v návaznosti na odchod Buzkové z vládní funkce, v němž tato politička otevřeně hovoří o svém obtížném postavení ženy mezi ministerskými kolegy-muži. Týdeník Respekt přinesl v dubnu profilový rozhovor, v níž se soustředil nejen na téma školství a tedy veřejnou kontrolu kompetencí ministryně, ale také na otázku pozice ženy v politickém životě. V médiích se tedy Petra Buzková objevovala často, nikoli ve vztahu k jediné události a funkci, ale v širší řadě souvislostí.

Buzkovou tudíž můžeme označit za mediální celebritu české politiky, v posledním volebním období navíc korunovanou funkcí ministryně školství. Média v ní byla v předchozích obdobích často kritická – to částečně kontrastuje se smířlivým tónem v námi sledovaném období – tím, že Buzková ohlásila ukončení svého působení ve vysoké politice, média se s ní téměř začala „loučit“ a v pozitivním duchu, nekriticky, hodnotila její působení v české politice. Takto vyznívá závěr medailónu MF Dnes. Deník v něm do značné míry uplatňuje narativní principy konstrukce minulých událostí a také předjímá budoucí hodnocení aktivit této političky a koriguje tak její veřejný obraz – politický úspěch Petry Buzkové vykresluje jako lineární a logický.

*Jenže už tehdy byla sebevědomá mladá žena **nepřehlédnutelná**. Hned v roce 1990 ji na sjezdu kolegové zvolili do funkce místopředsdkyně strany. Během několika následujících let vystoupala na přední místa*

žebričku popularity. Po volbách v roce 1996 – už jako manželka ekonoma Josefa Kotrby, člena pravicové ODA – se stala místopředsedkyní Poslanecké sněmovny.

V prosinci porodila dceru Annu. Když jí média vyčetla, že se nechala zvolit do parlamentu, aby vzápětí odešla na mateřskou, odpověděla po svém: zůstala v práci a o malou Annu se starala přímo v poslanecké kanceláři.

Tehdejšímu šéfovi ČSSD Miloši Zemanovi se vzepřela po volbách v roce 1998, kdy proti své vůli musela jako místopředsedkyně ČSSD spolupodepsat opoziční smlouvu s ODS.

„Ještě tvrdší chvílka přišla o dva roky později, kdy se opoziční smlouva upevnila tolerančním patentem. Ten už jsem nepodepsala,“ vzpomíná Buzková. Na zasedání vedení strany v roce 2000 oznámila, že raději skládá funkci místopředsedkyně. „Tehdy na tom ústředním výboru plakala,“ vzpomíná Buzkové asistentka Marie Richterová.

Odveta přišla záhy. (...) Vladimír Špidla pak Buzkovou přizval do vlády. Stala se ministryní školství. Pro učitele a vysoké školy vybojovala víc peněz. Dokázala prosadit revoluční školský zákon. Jenže právě kvůli němu poprvé za svou politickou kariéru začala sklízet od veřejnosti kritiku. (MF Dnes, 10. 6. 2006, „Bojovala se Zemanem, rozuměla si se Špidlou“, Jana Blažková, Lucie Frydecká, s. 7, celostátní)

V tomto profilu je Buzková od začátku líčena jako rarita – pro svou výjimečnost jedné z mála žen ve vysoké politice, kde navíc působila šestnáct let. Text proto začíná do jisté míry progresivním, ale zároveň také stereotypním úvodem – dozvídáme se z něj, že Buzková politiky „dráždí“. Více než v subjektivě tedy vystupuje v objektivě pozici, více než odbornice či politička je zde od počátku vykreslována jako cizorodý prvek v maskulinní politice, který vyvolává reakci ostatních.

Sebevědomým vystupováním a umíněností určité typy mužů dráždí. Na jméno jí už léta nemůže přijít třeba expremiér Miloš Zeman. Jeho poradci se ji dokonce snažili zdiskreditovat. Neuspěli.

Evidentní problém smířit se s populární a neposlouchající Petrou Buzkovou má, soude z jeho výroku, i dnešní šéf ČSSD Jiří Paroubek.

„Nevím, čím je dráždím. Nechce se mi o tom mluvit, napadají mě v té souvislosti jen samé nepublikovatelné výrazy,“ říká Buzková. (tamtéž)

V předchozích měsících média o Petře Buzkové hlouběji psala především v souvislosti se dvěma kauzami. První kauza se vztahovala k jejímu rozhodnutí setrvat v politice – namísto působení v Parlamentu kandidovat na pražský magistrát. Druhá kauza se týkala maturitních otázek, ve kterých měli studující jako správnou odpověď zaškrtnout ČSSD, tedy stranu, jíž je Buzková členkou. Tato zvýšená pozornost odpovídá předpokladu, že ženám v politice bývá věnována pozornost především v případě kauz. Další citace

jsou spíše „náhodné“, ačkoli víceméně pravidelné. Novináři a novinářky Buzkovou neoslovovali jako odbornici či členku ČSSD: Buzková je často zmiňovaná jako politická osobnost, méně často je citovaná a tázaná, aby se vyjádřila ke konkrétním problémům.

I politici se teď začali řídit starým olympijským heslem „není důležité zvítězit, ale zúčastnit se“. V jejich případě „zúčastnit se“ znamená být v italském Turíně. Pokud možno co nejlíže Neumannové, Bauerovi nebo Jágrovi a nechat se s nimi fotit. Poplácat po ramenou současné české hrdiny a hrdinky před fotoaparáty a kamerami je nejlepší předvolební kampaň. Asi věří, že jim tato „účast“ pomůže „zvítězit“ v jejich disciplíně, v červených parlamentních volbách.

V Turíně se už ukázala ministryně školství Petra Buzková (ta přímo v olympijském průvodu), šéf poslanců ODS Vlastimil Tlustý nebo šéf Senátu Přemysl Sobotka. (MF Dnes, 18. 2. 2006, „Politici loví hlasy v Turíně“)

V tomto případě je tedy Buzková zařazena do skupiny politiků, kteří se dle médií populisticky snaží zviditelnit a získat hlasy. V tomto negativním výčtu politička nechybí, přestože se uchází o přízeň voliček a voličů až v pozdějších a co do prestiže méně významných komunálních volbách. MF Dnes dále Buzkovou zmiňuje v přehledu vzorů žákyň a žáků základních škol, kam se zařadila za zpěvačku Anetu Langerovou, sportovce Romana Šeberleho a po bok modelek Terezy Maxové a Petry Němcové – opět nejde o zmínku v souvislosti s odborností či politickým názorem, ale spíš o senzační téma.

Několik dívek překvapivě zvolilo za svůj vzor také ministryni školství Petru Buzkovou. „Obdivuju ji, protože podporuje školu. A já do školy chodím docela ráda,“ napsala v anketě jedenáctiletá Barbora z Prahy. (MF Dnes, 21. 2. 2006, „Chci být sám sebou. Anebo jako Roman Šebrle“, Lucie Frydecká, s. 4, celostátní)

Ve zprávě MF Dnes z 9. 3. 2006 pak Buzková figuruje jako jedna z političek, které se zapojily do kampaně neziskových organizací v boji proti násilí páchanému na ženách. Buzková se nechala vyfotografovat s nalíčením, které ji zobrazuje zbitou. Článek pak začíná větou: „Zmlácená ministryně školství Petra Buzková nebo poradkyně amerického prezidenta Condoleezza Riceová s roztrženým rtem. Tak se rozhodla organizace Amnesty International upozornit na násilí páchané na ženách.“ V této souvislosti je tedy Buzková citovaná ve spojitosti s charitativní kampaní, což je jedním z kulturních znaků femininity. Zároveň tím ovšem vstupuje do prostoru občanského života

české společnosti a tím rozšiřuje svou politickou identitu způsobem, jaký známe v poslední době například ve vztahu k referování o Kateřině Jacques.

Tím, že se do kampaně zapojila, chtěla ukázat, že násilí není páčáno pouze na ženách jedné sociální skupiny, ale týká se skutečně všech. „Když jsem poprvé viděla svou fotku s modřinami na obličejí, skutečně jsem se vyděsila,“ tvrdí ministryně. „Myslím, že moje fotka vzbudí u lidí zvědavost a že budou chtít vědět, proč zrovna Buzková má pod okem monokl. Chci tím ukázat, že oběti může být jakákoliv žena, třeba i úspěšná a známá,“ vysvětlila Petra Buzková.“ (MF Dnes, 9. 3. 2006, „Kampaň proti násilí – zbité političky“, s. 2, celostátní)

Hospodářské noviny zmiňují Buzkovou také v souvislosti s její kandidaturou na pražský magistrát, ve zprávě o popularitě politiků a političek či v článku o odchodu žen z politiky. V deníku Blesk se pak Buzková objevuje z žen-političek či kandidátek nejčastěji. A to především v souvislosti s knihou Miloše Zemana, ve které bývalý předseda ČSSD Buzkovou očerňuje. Blesk tedy cituje jeho označení „líná coura“, které pro Buzkovou použil. V další zprávě pak Blesk „varuje“ Buzkovou a Grosse, že Zeman píše další knihu, kde se se svými neoblíbenými jistě znovu vypořádá.

1. 7. 2006 pak otiskuje rozhovor s Buzkovou, která si balí věci na ministerstvu. Článek s titulkem „Odcházející Buzková: Zabalila barbušku i manikúru!“ má následující perex:

Konec! Nejpopulárnější česká politička, odcházející ministryně školství Petra Buzková (40, ČSSD) se loučí s velkou politikou a chystá se na „prázdniny“. Hodlá je strávit na chalupě v severních Čechách, řekla Blesku, který s ní dělal rozhovor v už téměř vyklizené kanceláři.

Jak už jsme zmínili v úvodu, „rozlučkový“ text přinesla také MF Dnes pod titulkem „Bojovala se Zemanem, rozuměla si se Špidlou“. MF Dnes tento článek doplnila rozhovorem. Ministryně v něm poprvé přichází s konkrétní otevřenou kritikou „mužské“ politické scény i jednání svých kolegů, kteří ji jako ženu mnohdy diskriminovali. Podobně, avšak méně konkrétně, se vyjádřila v rozsáhlém rozhovoru pro týdeník Respekt v 18. 4. 2006:

„Na kandidátkách je letos méně žen než před čtyřmi lety. Pokud nás od letošního léta čeká víc mužský parlament, v čem bude jiný než ten současný?“ „Bude to změna k horšímu, ale nijak markantní, počty žen v parlamentu byly i dosud nízké. Jinak osobně považuji za velmi důležité, aby ženy v parlamentu seděly a aby byl poměr sil vyrovnaný: bylo by to spravedlivé.“ „V čem je to důležité?“ „Když v parlamentu pracujete dlouho s muži, zjistíte, že mají své rituály, komunikační kanály, ke kterým se

jako žena velice obtížně dostanete. Vy se snažíte něco vyjednat, už máte pocit, že je všechno dojednané, pak zjistíte, že se kolegové sešli v sauně a rozhodli se jinak. Je třeba, aby vlastní rituály a komunikační kanály byly i mezi ženami. Aby ale mohly vzniknout, musí tam zasedat žen víc. Až bude v parlamentu žen hodně, muži pochopí, že musí jednat i s druhou stranou. Ale k vaší otázce: ženy mají menší touhu po moci a chovají se věcněji. Průměrná poslankyně pracuje většinou na něčem konkrétním, průměrný poslanec se daleko víc utápí ve stranickém a mezistranickém politikaření.“ (Respekt, 18. 4. 2006, „Někomu se do změn nechce: S Petrou Buzkovou o školách, ženách a mužských rituálech“, Marek Švehla, s. 16)

Uvedený rozhovor považujeme za významný indikátor veřejného postavení této političky. Z velké části se však věnuje konkrétnímu tématu školství, v aktuální souvislosti s protesty francouzských studentů. V červnovém rozhovoru MF Dnes je více prostoru věnováno právě obecnějšímu postavení ženy v české politice.

„Vzpomínám si, že jednou na vládě se kolegové domlouvali, že nějaký problém proberou v sauně, kam společně chodí. Já jsem říkala: ‚Počkejte, ale já u toho jednání chci být taky.‘ A oni na to: ‚No to nemůžeš, my to probereme v sauně.‘ Tak jsem jim řekla, že půjdu také, ať mě vezmou s sebou. Nevzali. Já jsem neměla problém s nimi do té sauny zajít, protože jsem u toho jednání opravdu chtěla být. Jenže oni s tím ten problém měli.“ „Někdejší šéfka Unie svobody Hana Marvanová říkala, že muži schválně svolávají schůze na soboty a vůbec jim nevadí, že tím komplikují život kolegyním. Máte podobnou zkušenost?“ „Kdyby to byly jenom schůze v sobotu... Já si vzpomínám, že když jsem ještě byla ve Sněmovně, tak jsem si všimla, že se schůze Sněmovny pravidelně před Vánocemi neúměrně protahují. Kolegové poslanci se nejspíš báli, že kdyby šli včas domů, manželky by je zapojily do velkého úklidu.“ (MF Dnes, 10. 6. 2006)

Žánr rozhovoru umožňuje zpovídané osobě vnést do článku výraznějším způsobem vlastní téma a částečně tak ovlivnit, kudy se hovor bude ubírat. První, stěžejní část textu se týká problematiky rovných příležitostí v politice v českém prostředí, Buzková jej přenáší na praktickou rovinu a z vlastní zkušenosti upozorňuje na problematická místa.

V obou textech – profilu i rozhovoru MF Dnes – je však Buzková tematizována jako rarita – jedna z mála žen ve vysoké politice, která v ní zůstala tak dlouho a zaznamenala úspěch. Ve stejný den je kromě těchto dvou článků, otištěných na straně 7, zpráva také na titulní straně s titulkem „Petra Buzková opouští politiku, bude advokátkou“. Také tento článek se znovu vrací především k tomu, čím Buzková „zaujala“ – tedy svým primátem

mezi ženami-političkami. V článku se pak znovu objevuje informace, podle které byla Buzková jako žena diskriminována a znovu je tematizovaný „mužský“ a „ženský“ politický svět:

Téměř čistě mužský svět jí nejspíše chybět nebude. Po svých zkušenostech nevěří, že by muži-politici o ženskou konkurenci příliš stáli. „Občas bylo těžké se do jejich světa vломit. Jednou se třeba na vládě kolegové domlouvali, že nějaký problém proberou v sauně. Já jsem říkala: Počkejte, já u toho jednání chci být taky, vezměte mě s sebou. Nevzali,“ vzpomíná Buzková. (MF Dnes, 10. 6. 2006)

Médium reprodukuje nejzajímavější a „pobuřující“ výpověď Buzkové obsaženou v rozhovoru. O vyjádření ke spolupráci s Buzkovou či zhodnocení její práce v české politice pak novinářky nepožádali politiky či poslance, ale děti:

MF Dnes uspořádala při příležitosti odchodu Buzkové z politiky anketu mezi žáky deváté třídy. „Svou“ ministryni děti dobře znají. Všichni oslovení deváťáci v základní škole v pražské ulici Sdružení vědí, že Buzková před lety sama docházela na jejich školu. Čím je „jejich“ ministryně potěšila a naopak naštvála? „Dobré je, že se snažila získat pro školství víc peněz. Ale tím zákonem o tom, že si smějí podávat v prvním kole přijímaček na střední školy jen jednu přihlášku, moc lidí nepotěšila,“ napsala o ministryni patnáctiletá Zuzana. Její kamarádka Lucie si Buzkovou oblíbila: „Je mi sympatická tím, že je to žena, která zvládne řídit ministerstvo.“ Změna systému přijímání na střední školy, kterou Buzková zavedla, vadí i patnáctileté Karolíně. A ještě něco podle ní mohla ministryně zlepšit: „Škoda, že nám nesnížila počet vyučovacích hodin,“ míní Karolína.“ ((MF Dnes, 10. 6.2006, „Petra Buzková opouští politiku, bude advokátkou“, Jana Blažková, Lucie Frydecká, s. 1, celostátní))

V tomto případě vyznívá hodnocení práce ministryně z úst dětí ze základní školy jako méně hodnotné, než kdyby se k němu vyslovili kupříkladu experti či expertky v oboru. V případě ženy-ministryně navíc opět působí ve smyslu stereotypizace tak, že k ženám děti patří, tudíž je nadmíru vhodné, aby se vyjádřily právě ony.

Z výše uvedeného vyplývá, že Buzková je viditelnou a médií zviditelňovanou osobností. Často je však zmiňována pouze její účast na akcích stranického typu a Buzková není tázána na vlastní hodnocení konkrétního problému či situace, jež by přesahovaly téma vymezené její ministerskou funkcí.

Kateřina Jacques: Na vlně kauzy

Zcela jiným typem političky byla ve sledovaném období Kateřina Jacques. Média ji nejčastěji zmiňovala v souvislosti s kauzou vyvolanou jejím napadením policistou na prvomájové demonstraci. Později se však – jako dvojka na kandidátní listině Strany zelených v Praze – stala viditelnější a mediálně exponovanou osobností a média ji často oslovovala s žádostí o komentář konkrétní události, někdy na úkor citace předsedy Martina Bursíka. Veřejný úspěch a zviditelnění Kateřiny Jacques se také odrazily a kulminovaly v jejím volebním vítězství v Pražském kraji, kde právě Bursík odsunula na druhé místo díky vysokému počtu preferenčních hlasů. Ve sledovaných médiích a vybraných člancích se její jméno objevilo poprvé 30. 3. 2006 v rozhovoru pro Mladou frontu Dnes, o den později pak zaznělo její jméno v rozhovoru s Martinem Bursíkem pro Hospodářské noviny. Rozhovor pro MF ovšem napsala ředitelka Gender Studies Alena Králíková, genderová expertka z oblasti neziskových organizací – která tak s největší pravděpodobností také zvolila zpovídanou političku. První rozhovor s Kateřinou Jacques se týká problematiky rovných příležitostí a jejich praktického zavádění v České republice. V MF Dnes se pak Kateřina Jacques opět objevila až v článku z 24. 4. 2006 o podpoře vstupu žen do politiky. Kandidátka SZ v něm vzkazuje voličkám a voličům, že v případě zvolení do Parlamentu bude prosazovat uzákonění kvót na kandidátní listiny. Hospodářské noviny jí daly prostor 18. 4. 2006 v nové rubrice profilů „politiků“, kteří by mohli nově zasednout do Parlamentu ČR. První dvě třetiny článku se drží především volební tematiky, v závěru text sklouzává k osobnímu tématu:

Své nepřechýlené a v českých podmínkách nezvyklé jméno vysvětluje jednoduše – manžel je Francouz a typicky české koncovky „ová“ se zbavila - jak říká - v rámci technického opatření. „Ze Jacquesová se okamžitě stávalo jméno Žáková. A s tím byly problémy. Když byla možnost požádat o uznání tvaru Jacques, udělala jsem to,“ vysvětluje. Kvůli žádosti o nepřechýlenou variantu jména se dokonce musela na okamžik prohlásit za Francouzku. O „prominutí“ ženské koncovky totiž mohou žádat jen lidé, kteří jsou jiné než české národnosti. Teď už se Jacques opět hlásí výhradně k národnosti české. S manželem se poznala při studijním pobytu v Berlíně, nějaký čas pak žila ve Štrasburku, v Praze absolvovala politologii a překladatelství a tlumočnictví němčiny.

(Hospodářské noviny, 18. 4. 2006, „Nejsme žádné melouny, ani vlevo, ani vpravo“, s. 3, Robert Břešťan)

Kateřina Jacques se tak do pozornosti médií dostala díky své angažovanosti v tématu rovných příležitostí – už tehdy se ukázala jako dostatečně suverénní kandidátka, která umí komunikovat s médii a má jasný názor. Avšak k významnějšímu prosazení do velké politiky by propagace menšinového tématu pravděpodobně nestačila. Ve sledovaných médiích se poté její jméno objevuje až 2. 5. 2006 v souvislosti s kauzou jejího napadení policistou ve službě na prvomájové demonstraci. Nejprve ve zprávách, v dalších dnech však také v komentářích – především v MF Dnes a Hospodářských novinách. Ze sledovaných článků vystupují především dvě otázky, které média zajímají – pomohla Kateřině Jacques tato kauza ve volební kampani? A je správné, že s sebou matka bere na demonstrace své děti?

Obě pak souvisí především s tím, že se jedná o ženu-političku. Fakt, že byla zbita žena, zesiluje samotný násilný akt, stejně je však exponováno podezření, že tento fakt posiluje povědomí o političce v očích veřejnosti. Ještě důraznější je pak veřejné projednávání Kateřiny Jacques jako správné/špatné matky. Kateřina Jacques je tak jedinou političkou, jež se ve sledovaném období stala významným tématem názorových žánrů sledovaných médií. V komentáři Hospodářských novin z 12. 5. 2006 zaznělo:

Od počátku zaznívala kritika, že jít na demonstraci s dětmi byl v lepším případě nerozum, v horším cynický kalkul. Jistě, Kateřina Jacques asi počítala s tím, že na demonstraci si kamery všimnou maminky s dětmi a že bude moci promluvit jako kandidátka Strany zelených. Ale ne takhle. Když člověka bijí, nechová se při tom zrovna kontrolovaně. Takto ponížený si nepřeje být viděn nikdo.

Vzít děti na demonstraci není obvyklé, ale Kateřina J. žila v zemích, kde je to běžné. A člověk může očekávat, že policie ho i s dětmi ochrání; nikoli zmlátí. Nepříjemné je až to, jak s nimi paní Jacques šla později do médií. Ředitelka vládní sekce pro lidská práva do té doby vystupovala skvěle: nebála se nácků ani policistů, přesně trvala na svých občanských právech, precizně vypovídala. Jen při pózování pro televize a společenské magazíny jako by ztratila střídmost.

Měl jsem dojem, že přinejmenším jedno z dětí to nijak netěšilo a při dryáčnické televizní rekonstrukci incidentu mělo v očích slzy.“ (HN, 12. 5. 2006, „Oč šlo Miklošovi a děti paní J.“, s. 10, Tomáš Němeček)

Téma napadení kandidátky na místo v Parlamentu ČR vyprovokovalo také reakce čtenářů a především čtenářek, MF Dnes otiskla 4. 5. 2006 dopis dramatičky Ivy Klestilové:

Bijí ženu, krása pláče. (...) Tentokrát zbil policista ženu a nikdo z kolegů mu nezabránil. Je mimořádné hrdinství mlátit ženu, která šla vyjádřit svůj postoj vůči agresivní tlupě vyholených hlav. Zajímalo by mne, zda i někdo z nich byl zbit. Připoután na služebně k tyči, vyslýchán a urážen. To, že je paní Jacques na kandidátce Strany zelených, jistě v zásahu sehrálo také svoji roli. Politika je špína. Fuj!“ (MF Dnes, 4. 5. 2006, „Mlátí ženu. Myslí, že je hrdina...“, s. 2, Praha)

Také v tomto ohlasu čtenářky-veřejné osoby lze vysledovat stereotypizující tendence: podle názoru Klestilové je zásah o to horší, že byla zbita žena; a ze stejného důvodu lze o to silněji demonstrovat její hrdinství: protože je žena. Kontroverznost této kauzy zaujala MF Dnes natolik, že ve víkendové příloze dne 6. 5. 2006 otiskla v rubrice Portrét publicistický článek věnující se napadení Kateřiny Jacques a kandidátce samotné. Reportérka popisuje návštěvu u Kateřiny Jacques a do problematiky nás uvádí za pomoci klišé: „Kdekdo se líbal pod rozkvetlou třešní, ale její zážitky romantické nebyly. Z 1. máje si Kateřina Jacques odnesla modřiny a pohmožděniny. (...) Blondřatá žena leží na zemi a brání se útokům muže v policejní uniformě.“ Tyto expresivní citace souvisejí s faktem, že se jedná o ženu – upomínka na líbání pod rozkvetlou třešní i poznámka o vzhledu kandidátky. Komentáře veřejnosti pak novinářka shrnuje do následujícího odstavce:

Veřejnost se rozdělila na dva nesmiřitelné názorové tábory. Některé občany událost přiměla dokonce sednout si a psát: „Považuji to za útok na všechny ženy, matky a rodiny. To je vrchol, prosím, bijte na poplach! V jaké zemi žijeme? Je to tu horší než v Asii!“ psala do MF Dnes třeba čtenářka z Orlové.

Pan Bolanský z Prahy zase spílal: „Já jsem tam osobně byl a viděl jsem, že ta ženská byla napomenuta, ale ona začala drápat, válela se hystericky po zemi, no hrůza! Být na mně, tak jí ještě přidám pár facek za to, že s sebou vzala i své děti...“ Ještě před pár dny vcelku neznámá vládní úřednice se rázem stala ostře sledovanou osobou. (Mladá fronta Dnes, 6. 5. 2006, „Kateřina Jacques: Demonstrace patří k životu“, Linda Kholová, s. 3, Víkend)

Tyto rozdílné názory pak novinářka dále rozvádí v odstavci s mezititulkem „Oběť? Hysterka?“ V textu se pak objevuje věta: „Ta žena nebudí dojem hysterky, která se ochotně válí po zemi. Hovoří klidně, pomalu a rozvážně.“ Článek se dále drží tématu životního příběhu Kateřiny Jacques. Novinářka

cituje matku kandidátky, píše o jejím dětství, o známé sestře, o dětech, jeden z odstavců nese mezititulek „Spíš sportovkyně než intelektuálka“.

Co je pro všechny ženy v jejich rodině příznačné? „Snaží se mít profesi - nejsou žádné buchy. Studují, pracují, přitom mají děti. Jsou hodně aktivní,“ říká paní Sozanská. Po převratu se Jacques nevrhla do politiky, jak by se možná dalo čekat. Odjela získávat zkušenosti jako au-pair do Německa, kde nejen pracovala, ale i studovala. Pak se rozhodla pro studium tlumočnictví němčiny a politologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V Německu se také zamilovala – do Francouze.

Portrét kandidátky tak vykazuje tendence, které média obecně užívají ke zobrazování žen. Článek sice vykresluje Jacques jako snaživou studentku a spíše než jako hysterku uvědomělou demonstrantku, novinářka však v textu často sklouzává k popisu rodiny, dětství, manželství, péče o děti. Více vykresluje Kateřinu Jacques jako ženu než jako odbornici, političku, angažovanou osobu. Reportáž končí citací Anny Šabatové, zástupkyně ombudsmana, která s Jacques spolupracuje: „Je klidná a vyrovnaná, příjemná a vlídná.“ Ve srovnání s podobnou kauzou, kdy byl napaden komunistický poslanec Dolejš, média nelíčila muže jako někoho, kdo nebyl schopen útok vyprovokovat. Setkáváme se tady tudíž se stereotypizací, obhajováním femininních vlastností kandidátky, násobené informacemi o jejím rodinném životě.

Po rozsáhlém informování o uvedené kauze zůstává Kateřina Jacques v pozornosti médií. Zachovává si kompetence vyjadřovat se k programovým otázkám Strany zelených, především však stále v oblasti rovných příležitostí.

Najde se vhodná kandidátka na prezidentku? Na stránkách www.prezidentka.cz se již rozběhla anketa, kdo by mohl nahradit prezidenta Václava Klause. (...) „Hlásím se k tomu. Je to velice dobrá věc,“ řekla kandidátka Strany zelených Katerina Jacques. Je jednou z žen, které iniciovaly „otevřenou“ knihu kolující mezi voliči. Ženy, které mají ambici ovlivnit vysokou politiku, do ní budou moci přidat i svou prezentaci. (MF Dnes, 18. 5. 2006, „Ženy v politice se snaží najít kandidátku na Hrad“, s. 2, celostátní)

Často je také zmiňována spolu s předsedou strany M. Bursíkem a v takto pojatých člancích je to právě samotná Jacques, koho média citují – například v následující ukázce patří hlavní citace Jacques a Bursík je MF Dnes pouze parafrázován.

„Setkali jsme se tento týden a mluvili spolu asi dvě hodiny. Byla jsem velmi poctěna jeho zájmem. Podpory, kterou dal písemně mne a Martinu Bursíkovi, si velmi vážím,“ řekla včera Jacques. Havlovu výslovnou podporu včera ocenil předseda zelených Bursík. (MF Dnes, 19. 5. 2006, „Havel písemně podpořil zelené: Bursík a Jacques“, s. 2, celostátní)

Jacques v tomto deníku vystupuje dokonce pod (sice genderově nekorektní) nominací „expert Strany zelených“ a je jako stranická politická osobnost oslovena, aby se vyjádřila v rámci ankety vztahující se k systému sociální politiky prosazovanému SZ. (MF Dnes, 29. 5. 2006, „Rodina neznamena jen dávky“, Olga Málková, s. 6, celostátní) Lze tak tvrdit, že tato politička se v námi sledovaném období postupně etabluje jako výrazná osobnost české politické scény, s kompetencí vyslovovat se k určitému spektru problémů – pravda, úzce souvisejících s postavením žen v české společnosti. V tomto duchu je také zmíněna její účast na besedě v brněnském divadle 7 a půl – zde je informace narozdíl od předchozích investigativních oslovení iniciována faktickou událostí. Díky pozitivnímu přístupu novinářky k tématu rovných příležitostí je Jacques věnován poměrně velký prostor.

Hlavním tématem diskuse bylo případné zavedení „ženských“ kvót do politiky. „Ve Straně zelených je máme pevně zakotvené ve stanovách. V každé trojici odshora na kandidátní listině musí být jedna osoba opačného pohlaví,“ vysvětlila postoj zelených dvojka na pražské kandidátce strany Kateřina Jacques. (...) Kde včera chyběly argumenty, nahradily je emoce. „Tak proč si neuděláme ten zákon o rovnocennosti?“ vyčítala zvýšeným hlasem Toufarová. Nato jí Kateřina Jacques trpělivě a na několikrát vysvětlovala, že zmíněná „antidiskriminací“ směrnice neprošla před týdnem ve Sněmovně právě díky hlasům ODS. Poté se Jacques vymezila i vůči postoji Evy Frélichové ze strany Rovnost šancí. (MF Dnes, 31. 5. 2006, „Ženy nejsou, na co kvóty“, Ivana Svobodová, s. 2, Jižní Morava)

V povolebním období je tato politička samozřejmě zmiňována v souvislosti s výsledky voleb a následně je opakovaně citovaná v souvislosti s povolebním vyjednáváním – zde se tedy její kompetence přesunují z konkrétního tématu na širší rovinu stranické politiky.

Naopak překvapení pro své partnery přichystala Strana zelených. Hodlá se totiž vzdát postu místopředsedy. „Pokud se nám podaří prosadit ve výborech, o které máme zájem, nebudeme o křeslo ve vedení Poslanecké sněmovny usilovat,“ potvrdila jejich poslankyně Kateřina Jacques. (MF Dnes, 14. 6. 2006, „Opustí komunisté vedení Sněmovny?“, Olga Málková, s. 2, celostátní)

Podobně referují o Jacques i Hospodářské noviny – v textu informujícím o návštěvě lídra zelených v Evropském parlamentu Daniela Cohn-Bendita „,Danny‘ podpořil zelené“ (25. 5. 2006, s. 1) je za Stranu zelených opět opakovaně citovaná pouze Jacques („Bojovnou náladu měla včera i Kateřina Jacques, kandidátka zelených v Praze. ‚Pro nás je místo na politické mapě rezervované, je jen otázkou času, kdy ho obsadíme,‘ řekla; „Ztělesňuje evropanství v tom nejlepším slova smyslu,“ řekla o něm včera kandidátka českých zelených Kateřina Jacques) či v příspěvku o sestavování vlády (14. 6. 2006, „Sněmovna může mít až šest místopředsedů“, s. 3), který informuje o stejné události sestavování vlády, jako zmíněný článek MF Dnes a přináší též stejnou citaci K. Jacques. Nakonec je tato politička citována v textu HN „Ve sněmovně se smlouvá i o výbory“ dne 27. 6. 2006 – důležité z hlediska mediální reflexe jejího postavení na české politické scéně je to, že ve všech uvedených případech přináší deník její přímou citaci a také to, že se v nich Jacques vyjadřuje k širším tématům, přesahujícím její původně vymezenou odbornost – stává se mediální tvář Strany zelených.

Strana zelených zřejmě získá výbor pro evropské záležitosti, povede ho její poslanec Ondřej Liška. Poslankyně zelených Kateřina Jacques má předsedat podvýboru pro lidská práva, jehož vznik zelení iniciovali. KDU-ČSL bude mít výbor pro veřejnou správu, regionální rozvoj a životní prostředí. "Princip je takový, aby jednotlivé strany koalice neměly výbory totožné se svými ministerstvy," vysvětluje Kateřina Jacques.

Tatána Fischerová a Jana Hybášková: Dvě výrazné osobnosti

Hlavní motivací pro zařazení těchto dvou žen jako politických osobností je skutečnost, že dva názorové týdeníky s nimi ve sledovaném období přinesly rozsáhlé rozhovory. Obě političky se v nich vyjadřují k širšímu spektru otázek, neomezujícím se pouze na úzce vymezené kompetence. Jejich pozice se může zdát z hlediska mainstreamových médií (deníků) okrajová – omezuje se pouze na několik zmínek – domníváme se však, že v tomto případě hraje zásadnější roli kvalita nad kvantitou a že určující pro podržení nastoleného diskurzivního typu „politické osobnosti“ je právě jejich svého druhu role veřejné autority.

Tatána Fischerová je z této dvojice ve sledovaném období viditelnější: je

médii představována jako rozhodná politička, jež se umí prosadit prostřednictvím viditelných gest, často opřených o čitelný názor a morální, angažovanost postoj. Profilový rozhovor v Respektu je vedle interview s Petrou Buzkovou jediným rozhovorem s političkou, který toto tento společensko-kulturní týdeník ve sledovaném období vedl s ženou v politické funkci (Respekt, 2. 5. 2006, „Nemůžu zjistit, kdo tu rozhoduje: S Táňou Fischerovou o moci, ideálech a české politice“, Silvie Blechová, s. 16). Rozhovor pojednává široké spektrum otázek vztahujících se jak k tématům, v nichž se Fischerová angažovala během svého působení v Poslanecké sněmovně, tak k obecnějšímu hodnocení situace české společnosti i politické scény.

„Není ve stranické jednotě síla, která věci mění a prosazuje?“ „Tak fungují poslanecké kluby, jenže ústava přece říká, že poslanec hlasuje podle svého svědomí, ne podle názoru klubu. Může to fungovat jen tehdy, když proběhne silná vnitrostranická diskuse, ale jak, když má klub sedmdesát členů? Demokratická většina je vždycky násilí na menšinu.“ „Jak by to mělo fungovat jinak?“ „Nedám vám samozřejmě recept. Jestliže ale něco v systému nefunguje, ptám se, jak by se to mohlo změnit. Říkat pořád dokola: je něco blbě, ale nejde to jinak, je přece proti lidské podstatě, proti lidské potřebě udělat život lepším.“ „Neskončily ale všechny pokusy o změnu demokratického systému špatně?“ „Myslím, že žádné zásadní pokusy nebyly. Z revolucionářů se stávali většinou diktátoři. Nikdo ale nepřišel se skutečnou ideou. Každý si představoval, že svrhne nenáviděné a tím dobrým a kvalitním bude jedině on. Já nemám recept, ale hledám ho. A hledám ho s lidmi, kteří nechtějí mít moc. Netoužím po tom stát v čele strany a rozhodovat, jak mají lidé žít. Chci, aby to dělali sami.“

Zmíněný morální kredit Fischerové, jenž je přítomen i v tomto rozhovoru, ilustruje týdeník Respekt 6. 2. 2006 ve sledovaném období ještě v článku s názvem „Tiše a bez příkazů se vrací cenzura“ (Marek Švehla, s. 4), pojednávajícím o konfliktu předsedy Ústavního soudu Pavla Rychetského a generálního ředitele českého rozhlasu Václava Kasíka v otázce politického ovlivňování obsahů vysílání veřejnoprávního rozhlasu.

Na možné cenzorské choutky radních zákon pamatuje, ovšem velmi šikovně. Mluví totiž o tom, že rada nesmí „přímo zasahovat“ do tvorby vysílání. „Přímo nesmí a nepřímou může?“ pozastavuje se nad tím poslankyně Táňa Fischerová. „To je přesně formulace, u které nikdo neví, co znamená, a když se to hodí, tak ji zneužije.“

Fischerová je také zmiňovaná v souvislosti se svým druhým místem v žebříčku popularity u voličů a voliček, který si nechala vypracovat MF Dnes agenturou STEM.

Jaký je tedy žebříček? V čele je středočeská poslankyně Vlasta Parkanová, kterou následuje druhá žena, Táňa Fischerová z Prahy, reprezentantka Unie svobody. Parkanovou příznivě hodnotilo 61 procent lidí, Fischerovou 52 procent. (MF Dnes, 20. 2. 2006, „Parkanovou si lidé chválí nejvíce ze všech“, s. 3, celostátní)

O výsledku této voličské ankety se 6. 2. 2006 zmiňuje v krátkém upozornění i redaktor časopisu Týden Miroslav Korecký v pravidelné rubrice „Zápisník z Malé Strany“.

Podle průzkumu STEM jsou ve svých volebních krajích nejpopulárnější poslankyně Vlasta Parkanová a Taťána Fischerová. U Fischerové to nepřekvapuje, podpořili ji zřejmě jak unionisté, kteří ji do sněmovny nominovali, tak komunisté, s nimiž tam často hlasuje.

Hospodářské noviny otiskly 16. 2. článek „Fischerová chce kvůli deregulaci složit mandát“, který ilustruje její působení v české politice: neváhá hlasovat proti US-DEU, za kterou byla zvolena, a prosazuje své názory opřené o praktickou zkušenost. HN ovšem Fischerovou nijak neglorifikují, o celém události informují věcně. To, že je Fischerová často vnímaná jako paradigmatický příklad „svobodomyšlné“ političky ilustruje otázka novináře Jindřicha Šidla v rozhovoru s Martinem Bursíkem „Nejsme nevypočitatelný pytel blech“ otištěném HN 31. 3. 2006.

Unie svobody měla léta v programu deregulaci nájemného. A pak to byla její poslankyně Táňa Fischerová, která pro ni odmítla zvednout ruku. Nehrozí totéž u vašich poslanců?

Z uvedeného vyplývá, že se o Fischerovou zajímá z větší části seriózní tisk (HN, Respekt, Týden). Tato periodika ji hodnotí neutrálně, případně polemizují s její „nečitelnou“ nestrannickou pozicí. Většina pozornosti byla této političce věnovaná v období před volbami – částečně díky tomu, že se angažovala v aktuálních politických problémech, částečně snad i proto, že v pozdějších měsících byla s blížícími se volbami vytlačena mediálně atraktivnějšími osobnostmi.

Pozice Jany Hybáškové je poněkud odlišná. Jako poslankyně Evropského parlamentu se tato žena prosazuje nejen na domácí politické scéně, ale i v zahraničí. Navíc má za sebou bohaté politické a diplomatické zkušenosti.

Hybášková je členkou, od června 2006 předsedkyní neparlamentní strany SNK-ED – přesto je jako výrazná osobnost v české politice viditelná, ačkoli můžeme významně pochybovat o tom, že zájem českých médií o její činnost (a potažmo o činnost českých politiků a političek v instituci EP) je dostatečný. V podstatě jediným článkem, který tematizoval působení Hybáškové v EP a snažil se přiblížit způsob její práce, byl níže zmíněný rozhovor v týdeníku Reflex.

Hybášková se však, podobně jako Fischerová, na české politické (a diplomatické) scéně projevila jako nekompromisní osobnost s vyhraněným názorem. Její popularita se v uvedeném období opět neprojevuje v množství příspěvků, ale v jejich formě – týdeník Reflex s ní přináší obsáhlý profilový rozhovor, jediný s ženou-političkou ve sledovaném období v tomto týdeníku, ve kterém má Hybášková příležitost ukázat své široké kompetence v konkrétních oblastech (především mezinárodního) politického a diplomatického života i to, že je silnou a výraznou osobností z hlediska „lidského“. Novinářka přitom otevírá i témata rodiny a prosazení ženy v „mužské“ politice.

„Jakou taktiku volíte při prosazování svých názorů?“ „Jsem sólistka a občas moc tlačím na pilu. Těžko se mi spolupracuje s lidmi na stejné úrovni, když nechtějí to co já. Britové jsou v tomhle úžasní. Celou dobu tvrdí pravý opak, a prohrají-li, klidně řeknou: Jé, vy máte pravdu. Dopředu musím počítat s tím, pokud dvakrát cosi prosadím, že potřetí ne.“ „Třeba s předložením íránské rezoluce Radě OSN jste neuspěla.“ „Naštvala jsem úplně všechny. Znáám Peršany a nechtěla jsem, aby mohli technicky obohacovat uran ani o den déle. Neuplynuly ani tři měsíce a Rada bezpečnosti o Íránu jednala. Z diplomacie jsem byla zvyklá lidem pode mnou nařídit a s těmi nade mnou se pokusit dohodnout, třeba se i pohádat, ale nakonec se podřídít.“ (...) „Jak snáší váš pracovní sprint rodina?“ „Děti mě nevidí a manžel nezná. O nic se nestarám a nejsem schopna zasadit pár kytěk na zahradě. Nikdy jsem si nesesdla k televizi. Máma se mnou nemluví, protože jí nezavolám. Všechny nabídky měly přicházet pomaleji, abych k nim dospěla a harmonicky se poskládaly. Jenže na začátku devadesátých let jsem si myslela, že je moc důležité být u všech demokratických změn, pracovat pro tuhle zem, táhnout za jeden provaz. A muselo to být rychle. Kvapem se vdát, mít děti. (...)“ (Reflex, 19. 4. 2006, „Jana Hybášková“, Olga Myslivečková, s. 68)

Na její svého druhu výjimečnou pozici mezi českými političkami poukazuje i žánr čtenářského dopisu, jenž pochvalně oceňuje její zvolení do čela SND-ED.

Předsedkyní SNK Evropských demokratů byla o víkendu zvolena poslankyně Evropského parlamentu Jana Hybášková. Po neúspěchu v nedávných parlamentních volbách k nějaké změně dojít muselo. Myslím si, že ta volba je skvělá. Paní Hybášková je nepochybně zajímavou osobností. (Mladá fronta Dnes (27. 6. 2006, „Jana Hybášková v cele SNK-ED“, s. 3 – Vysočina; autor: Vratislav Výborný, jihlavský zastupitel)

O zvolení Hybáškové informují i Hospodářské noviny (26. 6. 2006, „Předsedkyní SNK ED je Hybášková“, s. 4). Podobně pochvalně oceňuje tuto političku novinářka Silvie Blechová, když ji označuje za „jednu z našich nejuznávanějších političek“.

Důkazem je třeba prozření europoslankyně Jany Hybáškové. „Když jsem kandidovala do europarlamentu, byla jsem proti. Ale mylila jsem se,“ říká jedna z našich nejuznávanějších političek. „Ukazuje se, že v evropských státech zavedení kvót přítomnost žen v politice trvale zvýší. Po letech můžete kvóty zrušit a ženy už v politice zůstanou, protože lidé si na ně zvyknou.“ (Respekt, 3. 4. 2006, „Zahánění žen: Političek je méně a méně a Čechům to, zdá se, nevadí“, s. 6)

Závěr

Na základě vyčlenění samostatné kategorie politička-osobnost jsme se detailně věnovaly mediálním reprezentacím čtyř českých političek. Z analýzy mediálního obrazu Kateřiny Jacques a Petry Buzkové je zjevné, že média (především pak deníky) věnují pozornost v první řadě političkám, jejichž činnost je aktuální vzhledem k dění v politickém životě úzce vymezeného státního celku – z mediálních hodnot zprávy se pak ukazuje jako zásadní kulturní blízkost, ale také status osobnosti a kontinuita (kauzy v případě Buzkové, obsazování Jacques do role „tlumočnice“ tematiky rovných příležitostí). Média tyto političky vnímají jako výrazné osobnosti české politické scény, nezřídka je však zobrazují stereotypně především jako ženy – opakovaně je spojují se soukromou sférou – nahlízejí do jejich rodin, tematizují jejich manželství a mateřství a také využívají některých způsobů esencializujícího stereotypního zobrazování.

Osobnostem Táňi Fischerové a Jany Hybáškové se ve sledovaném vzorku věnovala především tzv. seriózní média – Hospodářské noviny a kulturně-společenské týdeníky Reflex, Respekt a Týden. Tato periodika potvrzují význam a osobité postavení těchto žen v rámci českého i zahraničního politického života – tento fakt je však v protikladu s převažujícím nezájmem

deníkového zpravodajství o jejich osoby (s menší výjimkou MF Dnes v případě voličské ankety o popularitě politiků, kde se T. Fischerová ocitla na druhém místě).

6. Kandidátka na předsedu aneb v hlavní roli: politička?

Ve sledovaném vzorku bylo možné vydělit ještě jednu významnou skupinu kandidátek či političek, jimž byla věnovaná zvýšená pozornost médií. Z velké většiny se tyto ženy dostávaly do centra zájmu prostřednictvím mediálních kauz – nelze tedy o nich mluvit v plném smyslu slova jako o politických osobnostech typu Jacques, Buzkové, Fischerové či Hybáškové – média se k nim neobraccela jako k názorovým vůdkyním a v naprosté většině případů o nich neinformovala mimo rámec jejich stávající pozice na politické scéně. Jejich reprezentace přitom často neodrážely jejich aktuální politický význam. Jedná se totiž o takové „stálice“ politické scény, jako jsou Zuzka Bebarová-Rujbrová, Alena Páralová, Miroslava Němcová, Michaela Šojdrová či Vlasta Parkanová. Osobitým tématem je pak kauza Věry Jakubkové a Simony Pavlicové: jména obou političek se v médiích často objevovala v sepětí s kauzami – avšak tyto ženy v bezprostředním období před volbami nezaujímaly podobně významné funkce ve velké politice, jako ženy prvně jmenované.

O stálosti této kategorie političek na české politické scéně pak svědčí i to, že se mnohým z nich navzdory nelichotivým prognózám podařilo uspět ve volbách a získat poslanecký mandát a to i přes to, že je média většinou předem „odepsala“.

Zpátky k rodinám / S výjimkou předsedkyně ústavního výboru Vlasty Parkanové (KDU-ČSL) zřejmě ve sněmovně nezůstane jediná ze známějších političek. Loučí se Petra Buzková (ČSSD), jihomoravští komunisté odsunuli na nevolitelné místo předsedkyni petičního výboru Zuzku Rujbrovou, mluvčí ODS v sociálních záležitostech Alena Páralová neuspěla v pardubických primárkách své strany. (Hospodářské noviny, 29.03.2006, :Místostarostové přicházejí, ženy opouštějí politiku“, s. 3) V následující části analýzy se pokusíme podívat se v detailu na to, jaké strategie média uplatňují při referování o některých z těchto političek a zda je lze převést na nějakého společného jmenovatele, jiného než „kauza“ – rámec našich úvah jsme ostatně načrtli už v úvodu. Nebudeme

se detailně věnovat všem, neboť, jak se ukáže, jde v podstatě o opakování podobných diskurzivních typů.

Jak Bebarová-Rujbrová, tak Páralová se nakonec do sněmovny dostaly díky preferenčním hlasům. V následujícím textu představíme jako vzor referování o těchto političkách obraz Miroslavy Němcové.

Miroslava Němcová

Na úvod si dovolíme citovat z komentáře Josefa Chuchmy, jehož zhuštěný popis je v mnohém výstižný.

Petra Buzková vyklidila politické pole, takže z žen zůstaly v nejvyšších tuzemských politických patrech Vlasta Parkanová – ta je v Topolánkové sestavě kandidátkou na ministryni obrany – a Miroslava Němcová – dáma jistě elegantní, nicméně ve veřejném vystupování se postupně natolik „pochlapila“, až se převtělila do genderově pokřiveného projevu, kombinujícího ženský zjev a myšlení jistých „spolupartajníkůchlapů“, co všechno vědí“, řekneme Vlastimila Tlustého či Ivana Langera. Od Němcové ženskou jinakost v přístupu věru nečekejme. Obě tyto ženy – Parkanová a Němcová – v první řadě hrají roli, aniž to možná vědí a aniž o ni usilují, fíkového listu, jímž se zakrývá cosi beztak nezakrytelného, totiž další podivuhodná maskulinizace domácí vrcholné politiky. (Mladá fronta Dnes, 24. 6.2006, „České ženy se ocitly v defenzive“, Josef Chuchma, s. 6, celostátní)

Komentátor Josef Chuchma zde vyjadřuje nostalgii po „ženském pojetí politiky“, která může být ve feministické teorii sporná – ze své pozice však trefně pojmenovává postavení obou jmenovaných političek na české politické scéně. Osobu Miroslavy Němcové provází v médiích neutrální referování. Tato žena ztělesňuje opravdu status „politika“, jenž potvrzuje i svými vlastními výroky, v nichž popírá možné odlišnosti v reálném postavení politiků a političek. Média její pozici víceméně akceptují a prezentují Němcovou jako jednu ze stabilních postav na politické scéně, bez potenciálu konfliktu či vybočení ze zažitého stylu referování.

Takovýto status potvrzuje oslovení M. Němcová v případě dvou anket MF Dnes: „Politici chudí nejsou“ (17. 5. 2006, Vysočina), v níž byla tato politička oslovena jako lídryně příslušného kraje a ankety uveřejněné pod titulkem „K Vysočině patří také... Znojmo!“ (24. 5. 2006, Radek Laudín, s. 1, Vysočina).

Všichni politici odpovídali v dobrém rozpoložení, jen Miroslava Němcová z favorizované ODS dala najevo, že jí nápad s testem nepřišel ani trochu dobrý. „Co vy si nevymyslíte?“ byla její první reakce.

Prý má někdy pocit, že se svět zbláznil. Nakonec svolila a odpovídala. „Ptejte se mě, co chcete vědět, kolik centimetru má kdejaký chodník, nebo co,“ reagovala s nelibostí.

Médium zde přehnaně zdůrazňuje negativní reakci političky na svou iniciativu vědomostní ankety – otázka je, nakolik podobné testy opravdu plní veřejný zájem a nejen stránky deníku. Uvedený styl referování každopádně utvrzuje obraz stabilizovaného postavení Němcové ve světě „arogantních politiků“.

Ačkoli byla Němcová nedílnou (i když mnohdy implicitní) součástí tohoto světa i v období před volbami (např. MF Dnes, 29. 5. 2006, „Politici finišují, volby jsou za dveřmi, s. 13, fotografická reportáž: NA VÝŠLAP S ODS. „Politčka Miroslava Němcová z ODS se s voliči vydala na výšlap na Javořici), její hlavní medializace nastala až v době po volbách a to především (výhradně) s ohledem na sestavování vlády a odehrávala se dále ve vztahu ke spekulacím o její „loutkové“ funkci. Série článků začala 12. 6. 2006 příspěvkem „Jasnější podoba nové vlády“ (Václav Dolejší, s. 2, celostátní).

Topolánek včera opakovaně odmítl nárok sociálních demokratů jako druhé největší strany na křeslo šéfa Poslanecké sněmovny. Řekl, že ODS bude chtít tento post obsadit – a jako vhodnou kandidátku zmínil právě Miroslavu Němcovou. „Má zkušenosti vést Sněmovnu,“ prohlásil Topolánek.

Tento výrok lze chápat jako zvyšování ceny křesla šéfa Sněmovny. Občanští demokraté ho totiž nechtějí dát Jiřímu Paroubkovi zadarmo, ale pouze oplátkou za to, že ČSSD umožní vznik Topolánkove vlády.

MF Dnes přitom často v souvislosti s ODS (ale i ČSSD) tematizuje nepřítomnost dostatečného počtu žen ve vedoucích funkcích a sama otevírá toto téma jako příznakové. Referování tohoto média se však opět vyznačuje již dříve popsanou neschopností téma analyticky zpracovat.

Nejsilnější strana ODS, která bude mít v kabinetu nejvíce křesel, paradoxně zatím nepočítá, že některé z nich obsadí žena. Přitom ještě ve stínové vládě pracovaly dvě poslankyně. Miroslava Němcová se připravovala na řízení resortu kultury, jenže nyní připadl lidovcům. A Alena Páralová se zase chystala na vedení ministerstva práce a sociálních věcí, kde teď dostal přednost druhý muž ODS Petr Nečas. „Mně připadá vůči ženám nefér, když se řekne: dosadíme vás do vlády jen proto, že jste ženy. Je to pokrytecké,“ tvrdí Němcová. („Poslední dvě volná místa ve vládě“, 20. 6. 2006, Václav Dolejší, s. 3, celostátní)

Deník se zároveň dopouští zaujatého referování vůči Němcové, když opakovaně zdůrazňuje její pozici jako jediné kandidátky za výjimečnou a dokonce abnormální:

*Křeslo **šéfa Poslanecké sněmovny** je jedním z nejdůležitějších postů ve státě, **přesto se o ně zatím uchází jediná kandidátka** – místopředsedkyně občanských demokratů Miroslava Němcová. „V rámci naší strany jsem ve hře pouze já,“ řekla včera MF DNES Němcová. Jako možnou kandidátku ji sice již dříve zmínil šéf ODS Mirek Topolánek, sama Němcová však včera vůbec poprvé jasně řekla, že by se o tuto funkci mohla ucházet. (MF Dnes, 22. 6. 2006, „Němcová bez soupeře“, Josef Kopecký, Olga Málková, s. 2, celostátní)*

Deník navíc opakovaně označuje uvedený post maskulinní formou, ačkoli by měla tuto funkci zaujmout žena.

Spolu s touto strategií Němcové jako nedostatečné kandidátky média rozehrávají hru pochybností a nahraditelnosti – Němcová jen jako východisko z nouze, její post je vyměnitelný. V asi nejvyhraněnější podobě je tento typ referování přítomný v rozhovoru s m. Jílkovou. Citujeme zde některé sekvence otázek, jak je Jílková Němcové položila:

„Paní místopředsedkyně, právě vy jste kandidátkou ODS na předsedkyni Poslanecké sněmovny. Myslí to vaše strana doopravdy?“ „Jak si tedy vysvětlujete, že vaši místopředsedové Bém a Nečas říkají, že pokud se ODS dohodne s ČSSD na toleranci vládě, součástí dohod bude i přepuštění pozice předsedy Sněmovny?“ „A nemáte pocit, že byste mohla být použita, zneužita?“ „Pokud se tedy dozvíte, že máte být takto použita a poté odhozena, tak budete kandidovat na předsedkyni?“ „A když vám teď na rovinu řeknou, že jste pouze pěšák na šachovnici, který musí být použit pro to, aby zde byla vláda, tak uděláte co?“ „Netrpí ODS pod povrchem takovým mužským šovinismem? Jako jediná ze tří koaličních stran nedelegovala do vlády žádnou ženu.“ „Ale není to tak, že ODS nedala žádnou ženu do vlády a vás – ženu – použije v té politické hře jako nějakou loutku?“ (MF Dnes, 27. 6. 2006, „Nejsem hračka na dočasné použití“, s. 4, celostátní, M. Jílková)

Vedle tohoto bulvarizujícího zpochybňování kompetencí M. Němcové a vytváření atmosféry nedůvěry vůči loajalitě jejích stranických kolegů (k nimž je ona sama systematicky a – v mediálních výrocích – obrátně loajální) má tato politička zároveň status natolik silné osobnosti, že se dostala i na stránky Vlasty. O tomto rozhovoru, jež byl paradoxně (ačkoli jen zdánlivě paradoxně – nutnost ideálního skloubení rodinných a pracovních rolí je M. Němcovou vnímána jako samozřejmá povinnost) celý veden v termínech ženy-pečovatelky a žen-matky – viz předchozí text, kap. 3)

MF Dnes se Němcové téměř výhradně věnuje (až na výjimky v období před volbami) v celostátním vydání. V žánru zprávy je tato politička pasivizována jak narativním zakotvením jejího politického příběhu (bezmocná v moci svých partajních kolegů), tak výběrem jazykových prostředků a většinou jí není poskytnut prostor k promluvě – citaci (viz např. 28. 6. 2006, „Když ODS a ČSSD spolu nemluví“, Radek Bartoníček, Josef Kopecký, Olga Málková, s. 3, celostátní; 28. 6.2006, „Němcová jedinou kandidátkou na předsedu“, s. 1, celostátní). V řídkém množství jiných žánrů je ještě stupňováno napětí vzhledem k její osobě a je maximalizována nejistota jejího postavení. V Hospodářských novinách se objevuje zmínka o M. Němcové až 27. 6. (a to přesto, že tato politička byla v předchozím období členkou Parlamentu a lídryní v jednom z krajů). Tento deník prezentuje stejnou informaci jako MF Dnes: tematizuje pochybnosti o zvolení, ale podává je méně konfliktním způsobem, bez roviny senzace, politického selhání či nedostatečnosti.

Volba nejvyššího vedení sněmovny proběhne nejdříve ve čtvrtek. O předsednickou funkci bude v tajné volbě usilovat kandidátka ODS Miroslava Němcová. ČSSD by současného šéfa sněmovny Lubomíra Zaoralu nominovala jen pokud by se na tom předem dohodla s ODS. "Nominací Miroslavy Němcové koalice jen prodlužuje funkční období této vlády," říká Škromach. (Hospodářské noviny, 27. 6. 2006, „Ve sněmovně se smlouvá i o výbory: Ustavující schůze dolní komory Parlamentu“, s. 3, Robert Břešťan)

Jde o krátkou zmínku, ani HN neposkytují Němcové prostor pro citaci. Tato zpráva je rozvinuta druhý den: Poslanci ČSSD i KSČM shodně tvrdí, že Němcovou nepodpoří, ODS však věří, že poměry ve sněmovně může změnit tajná volba. "Tajná volba je specifická. Je to něco jiného, než když se hlasuje veřejně. Spoléhám na jednotlivou úvahu každého z poslanců," říká Němcová. Sociální demokraté však naznačují, že si hlasování svých poslanců budou chtít ohlídat. (Hospodářské noviny, 28. 6. 2006, „Do čela sněmovny kandiduje jen Němcová“, s. 2, Martin Erva)

Roli Němcové jako *politika* ve vysoké funkci, tj. osobu, o níž je referováno jen skrze kauzu, podtrhuje i to, jak média (jak MF Dnes, tak HN) nakládají s termíny označujícími funkce: jak už jsem naznačila, média referují výhradně o „volbě předsedy sněmovny“ (28. 6. 2006), či o tom, že „sněmovna zůstává bez předsedy“ (30. 6. 2006).

*Čtyři týdny po volbách utrhla ODS první vážnou porážku. V důležité volbě **předsedy** Poslanecké sněmovny koalice neprosadila svou kandidátku Miroslavu Němcovou (ODS).*

Takový výsledek se sice očekával, jenže - Němcová nezískala hlas ani všech koaličních poslanců. V prvním kole chyběly Němcové ke zvolení tři (tedy dva koaliční) hlasy a ve druhém už pro ni nehlasoval "pouze" jeden koaliční poslanec. (Hospodářské noviny, 30. 6. 2006, „Koalice si neuhlídala vlastní poslance: Volba předsedy sněmovny“, s. 3, Martin Erva)

Tento text také nabízí další citaci samotného postoje Miroslavy Němcové. Její vyrovnání postoj však opět do určité míry shazuje.

Uprostřed poloprázdných kuloárů sněmovny stál ministr zahraničí Cyril Svoboda (KDU-ČSL) a vysvětloval novinářům, že on to nebyl. Koalici totiž v prvním tajném hlasování chyběly dva hlasy z vlastního tábora. A okamžitě se začalo pátrat, kdo byli ti, kteří nepodpořili kandidátku na post předsedkyně sněmovny Miroslavu Němcovou (ODS). (...) "Budu-li pozvána, jsem připravena jít ke komunistům, abych jim sdělila, jak si svoji práci představuji. Nevidím na tom nic, co by mě kompromitovalo," nevzdává svůj boj o vedení sněmovny Němcová. Taková otevřenost je podle ní lepší než dohady o zákulisním přetahování poslanců. (tamtéž)

Zpráva o volbě Němcové za předsedkyni Poslanecké sněmovny se objevuje i v časopise Týden a dokonce i v Blesku:

Rudý byznys: Plánu je ODS ochotna podřídít vše, dokonce připouští, že podporu Miroslavy Němcové coby předsedkyně sněmovny "koupí" od komunistů za funkci místopředsedy komory pro Vojtěcha Filipa a šéfa jednoho výboru. A komunisté na tento obchod slyší. " Máme sice usnesení ústředního výboru, že v čele sněmovny by neměl stát člen strany, která sestavuje vládu. Ale pokud by nastaly nějaké nové okolnosti, usnesení lze změnit," naznačuje místopředseda KSČM Jiří Dolejš. Tento postup komunistů rozeznil sociální demokraty, kteří počítali s tím, že blok sta levicových poslanců bude volbu Němcové blokovat. (Týden, 26. 6.2006, „Mrtvé dítě Mirka Topolánka: Vznikající vládě nevěří ani premiér, ve výhledu je dohoda s ČSSD“, Miroslav Korecký, s. 26)

Utrpení nemocného poslance Miloše Patery (ODS) včera nebralo konce. Teprve před týdnem prodělal mrtvici, ale na hlasování o předsedovi sněmovny přesto přijel. Na invalidním vozíku! Dočkal se až po pěti hodinách! Jeho oběť byla nakonec zbytečná. Jedinou kandidátku Miroslavu Němcovou (ODS) zradil některý z koaličních poslanců. A tak ve dvou kolech hlasování nedostala nejen potřebných 101 hlasu, ale ani povinných 100. (Blesk, 30. 6. 2006, „Nemocný Patera trpěl zbytečně: Jedinou kandidátku Němcovou uráželi, a pak ji zradil koaliční poslanec“, David Hlušík, s. 2)

Závěr

Politicky, o kterých jsem hovořily v této části, a za jejichž paradigmatický vzor lze považovat Miroslavu Němcovou, jsou úzce spojeny s tématy kauz a

mediálních událostí. Média je izolují a pasivizují. Jen výjimečně přimělo jejich postavení novináře či novinářku k tomu, aby s nimi vedli profilový rozhovor – tyto političky nejsou pro média jednoduše dostatečně neznámé, avšak ani dostatečně zajímavé. Skupina žen, o které zde mluvíme, přes své zjevné politické úspěchy ani o jiné – výjimečnější – postavení neusiluje. Tyto političky vnímají samy sebe v řadě svých kolegů-mužů a taková je i jejich politika – „mužská“. Není výjimkou, když pronesou faulující výrok vztahující se k nim samým či k postavení ženy na politické scéně obecně. Slova jako feminismus, kvóty a rovné příležitosti je odrazují. Přes svůj úspěch ve veřejném životě jsou mnohdy obhájkyněmi „tradičního ženství“ a nejlépe by snad bylo možné vystihnout jejich názorovou pozici odkazem k myšlenkám první vlny feminismu: dosáhnout do rovnocenného postavení s muži na základě adaptace na mužské vzorce úspěchu a za pomoci vlastností úspěšných v dosavadní patriarchální politice.

To je dáno mnoha různými důvody, například jejich zástupným postavením – tyto političky se většinou ztotožňují s (ne)politikou rovných příležitostí své strany a tuto jednotu odrážejí i média.

7. Co by byl bez manželky? Manželky politiků v roli celebrit

V důsledku již zmiňované tendence moderní společnosti stírat hranice mezi veřejnou a soukromou sférou se jedním z mediálně vděčných a potažmo i „společensky závažných“ témat stává i soukromí politiků a političek. V námi sledovaném vzorku se spor dvou nejexponovanějších předvolebních rivalů odrazil v konfrontaci jejich manželek. Zuzana Paroubková a Pavla Topolánková se na jaře 2006 staly osobnostmi české politické scény a média si vytvořila specifické vzorce referování o nich. Tyto ženy jsme tak vnímaly jako představitelky mediálně osobitého způsobu referování. Zajímalo nás, jak v detailu vypadá medializace jejich „veřejného“ působení – uvozovky ovšem už předem naznačují naši pochybnost o relevanci daného termínu v této souvislosti. V jedné (a zároveň jediné!) analýze postavení žen na české politické scéně v období voleb do Poslanecké sněmovny Josef Chuchma kriticky a výstižně poznamenává:

České ženy totiž byly letošními volbami – ale už i předvolebním vývojem – odsunuty do role submisivního, nekonečně chápajícího zázemí. Paní Paroubková a paní Topolánková poskytují rozhovory a vyprávějí, jak to ti jejich chlapi mají opravdu těžké; zejména paní (ex)premiérová zosobňuje ženskou péči s věru archetypální intenzitou a názorností – to je přímo esence ženské chápavosti! (MF Dnes, 26. 4. 2006, „České ženy se ocitly v defenzivě“, s. 6)

Poněkud nostalgicky doplňuje svou kritiku modelem přijatelnějšího ztvárnění veřejné role ženy exponovaného politika:

Vzpomeňte si někdy na paní Olgu, na první polistopadovou první dámu, která stávala vedle svého, tehdy téměř všemi zbožňovaného „Vaška“ hrdá a sama za sebe, s pohledem, jímž jako by říkala: Ale jo, odstojím to tady, Václavovi pomohu, ovšem ať se v tom vymáchá hlavně sám, když ho to tak baví; já mám svůj svět. Možná i proto Olgu Havlovou tolik lidí, a nejspíš hlavně žen, ctílo, uznávalo nebo minimálně respektovalo. (tamtéž)

Manželka obhájkyně

V tlaku rutinních snah o zajištění atraktivity a naplnění obsahu vydání jsou to však mnohdy sama média, kdo tlačí manželky politiků do odlišné pozice. I v návaznosti na mediální cirkulaci témat, bulvarizaci a infotainmentizaci médií hrají tyto ženy roli „sekundantek“ svých politicky angažovaných partnerů. Velkou roli zde samozřejmě hraje zaměření příslušného periodika. Zatímco deníky Mladá fronta Dnes (pro nějž píše i J. Chuchma) a Blesk ve sledovaném období opakovaně přinášely rozhovory s manželkami politiků, Hospodářské noviny se tomuto infotainmentovému formátu vyhnuly a dostaly tak v tomto ohledu své pozici „seriózního“ tisku. Články prvně zmiňovaných periodik totiž zřídka naplňovaly cíle veřejného zájmu: zajímaly se o osobní témata partnerského života, či soukromí Topolánka a Paroubka; ženy obou politiků často také činily odpovědné za postoje a aktivity jejich mužů. Tato tendence směřuje k marginalizaci žen, když jejich roli snižuje pouze na rodinnou příslušnost ke sledovaným celebritám: v roli hlavních aktérek tedy nevystupují jako subjekty, ale jako objekty. Téma ženy politika se mnohdy ukazuje být tématem ženy bez vlastní agendy – novináři je žádají, aby obhajovaly programy a rozhodnutí svých mužů. V tomto požadavku se projevuje touha po jednotné identitě, konzistenci.

Podle předvolebních průzkumů ztrácí sociální demokracie na ODS několik procent. Proč by lidé měli volit stranu vašeho manžela? (...) Radíte manželovi? Třeba aby se víc usmíval? (MF Dnes Magazin, 11. 2. 2006, Paroubková: Žena kontrastů, Milan Eisenhammer, s. 3)

Druhý typ otázky v sobě navíc skrývá faul – jde o podsouvání určitého typu odpovědi: z pohledu média není oslovená žena (Z. Paroubková) kompetentní v oblasti racionální rady, nýbrž pouze emocionálního pocitu, vylepšení

vzhledu.

Média se navíc poměrně často pokoušejí od manželek získat informace konkrétní o obou daných politicích, povětšinou bulvárního charakteru. Informace pak využívají k vytváření dalších příspěvků s charakterem tzv. pseudozpráv.

„Co bude dělat premiér Jiří Paroubek, pokud nevyhraje volby?“ „Když se to nepovede, odejde muž z politiky. Asi by šel do mezinárodní banky,“ uvedla jeho manželka Zuzana Paroubková v rozhovoru pro Víkend MF DNES. Prozradila tak zřejmě něco, co by její manžel rád udržel za zavřenými dveřmi jejich panelákového bytu.

Svědčí o tom prohlášení, které vzápětí vydal premiér Paroubek. „To je představa mé ženy. Já mám jinou představu,“ vzkázal ze své cesty po Maroku a Tunisu premiér. (MF Dnes, 14. 2. 2006, „Paroubek v. Paroubková: kdo z nich ví, co bude?“, s. 2, celostátní)

„A co váš manžel? Co dělá, když ho politika rozčílí?“ „Jde hrát tenis. Snaží se chodit minimálně jednou týdně, dřív hrával ještě fotbal a volejbal, na to už dnes nemá čas. V tenise má ale nejraději čtyřhru, je rád týmový hráč.“ (MF Dnes Magazin, 22. 4. 2006, „Topolánková: Přemýšlím prý jako muž“, Kateřina Hejdová, s. 5)

Mladá fronta Dnes i Blesk v uvedeném období obě manželky opakovaně stavěly do pozice obhájkyní názorů svých mužů. Zároveň se tím snažily udržet konfrontační tón českého politického boje, přičemž nezohledňovaly skutečnost, že zpovídáné ženy často nechtěly konfrontační tón zaujmout. Média se přesto snažila vytěžit z konfliktu obou politiků maximum:

„Setkala jste se někdy osobně s panem Paroubkem?“ „Ano, setkala.“ „Byl vám sympatický?“ (mlčí) „Proč se o něm nechcete bavit?“ „Neznám ho. Setkala jsem se s ním při několika společenských akcích, ale nemluvili jsme spolu.“ „Jiří Paroubek je podle průzkumů mnohem populárnější než Mirek Topolánek. Čím to podle vás je?“(...) (MF Dnes Magazin, 22. 4. 2006, „Topolánková: Přemýšlím prý jako muž“, Kateřina Hejdová, s. 5)

Novináři i novinářky obou periodik pokládají sugestivní otázky, které se přímo týkají daného politika a které by tedy měli položit přímo jemu, informaci tak dostávají zprostředkovaně od manželky. Prostřednictvím rozhovorů s manželkami politiků také média opakují někdejší senzační témata a mohou je tak znovu oživovat.

„Řekla byste Paroubkovi, že je propojený s pražským podsvětím jako váš manžel?“ Topolánková: „Neřekla bych přímo podsvětím. Spolupráce špiček ČSSD s kriminalizovanými lidmi nebo kauzami je ale patrná.“

„Řekla byste Topolánkovi, že ho semelete kafemlejnkem, jako váš

manžel? Paroubková: „Vím, jak to myslel. Hrály tam ale svou roli emoce. Řekla bych to trochu jinak.“ (Blesk, 27. 5. 2006, „Topolánková: Mirek je emotivní! Paroubková: Jirku nikdo nevytočí! Život ve volbách očima žen největších politických rivalů“, David Hlušík, s. 2)

V tomto úryvku se oproti požadavku médií (obsaženém v typu otázky) obě zpovídané ukazují spíše jako ženy nad věci – schopné střízlivě hodnotit situaci, raději vyjednávat, než usilovat o zničení protivníka. Přesto se však nedokáží vymanit z připsané identity „manželky“. Nárok na osobitou identitu pro média ovšem přece jenom mají: ve vzájemné konfrontaci.

Obě stejné, každá jiná

I díky kauze spojené s výrokem o ženách-političkách (zmiňujeme se o ní jinde) se Zuzana Paroubková ocitá v centru pozornosti médií v souvislosti s volbami již v počátcích kampaně - Mladá fronta Dnes přinesla portrét Zuzany Paroubkové již na počátku února:

Každý den připravuje svému muži oblek, stará se o domácnost, jen žehlení svěřila kamarádce. Nejraději sedí doma a hraje se sousedkou karty. Přitom je schopná konverzovat ve francouzštině s manželkou chilského velvyslance o politické situaci v její zemi. Manželka premiéra ZUZANA PAROUBKOVÁ. Nikdy nebude obratně řečnit, nemá touhu se předvádět na veřejnosti, přesto je odhodlaná brzy předstoupit před voliče a promluvit. Blíží se červenové volby, chystá se na ně i manželka premiéra Zuzana Paroubková. (MF Dnes Magazín, 11. 2. 2006, „Paroubková: Žena kontrastů“, Milan Eisenhammer, s. 3)

Pavla Topolánková musela na profilový rozhovor Víkendu MF Dnes dva měsíce „počkat“ – v celkovém srovnání se však média snažila o vyváženost obou žen. Zčásti proto, že je umísťovala do stejné role sekundantek, zčásti pak také proto, že je často konfrontovala. Mediální tvář sekundantek se střídá s pozicí ženy – svébytné osobnosti.

Na rozhovor se připravila lépe než leckterý politik při vlastní kampani - na stole ležely knihy, které její manžel vydává v rámci předvolebního boje. Manželka šéfa ODS však přesto tvrdí, že politikou nežije. „Nejdůležitější je pro mě rodina. Všichni u nás doma vědí, jaká mají práva a jaké mají povinnosti, a všichni je dodržují,“ vysvětluje Pavla Topolánková svůj systém. Minulý týden v pátek se z ní dokonce stala babička.

(...) Bývalou učitelku v sobě nezapře. Mluví spisovně a korektně, každé vyřčené slovo zvažuje. Tak trochu protipól vlastního manžela. (MF Dnes Magazín, 22. 4. 2006, „Topolánková: Přemýšlím prý jako muž“, Kateřina Hejdová, s. 5)

Perex sice začíná poukazem na schopnosti Topolánkové, pozornost čtenářů je však okamžitě převáděna na srovnání s mužem a tedy připsání odvozené identity. Podobně jako v případě Paroubkové není její identita jednorozměrná. Nabízí se domněnka, že média těmito rozpory živí atraktivitu tématu – žena politika s jednou tváří by byla nezajímavým objektem. Navíc, tento typ zpracování vytváří dojem, že poznáním „obou stran“ Paroubkové i Topolánkové se o nich dozvídáme „všechno“.

Významná konfrontace se však odehrává především na jiné rovině: ve srovnání obou žen. Vedle mnoha shodných rysů uvedených výše je média na druhé straně vykreslují jako zcela odlišné osobnosti. Tak například, přestože obě ženy vykazují solidaritu svým partnerům, solidarita Pavly Topolánkové má sofistikovanou, intelektuální podobu, zatímco Zuzana Paroubková působí poněkud neohrabaně, v lepším případě dobrosrdečně a senzitivně. Tyto typizace vyhovují potřebě médií vytvářet čitelné role. Dramatizaci tohoto tématu můžeme sledovat například na sérii článků z předvolební kampaně a bezprostředně po ní. V článku s titulkem „Jak manželky podporují lídry“ se v MF Dnes o Pavle Topolánkové a Zuzaně Paroubkové píše:

Jak jsou rozdílní dva největší favorité voleb, tak rozdílné jsou i jejich manželky. Stačí se jen podívat do jejich denního programu. (MF Dnes, 30. 5. 2006, „Jak manželky podporují lídry“, Olga Málková, Radek Bartoníček, s. 6, celostátní)

V textu lze vysledovat polarizaci obou žen na škále aktivní versus pasivní. Pavla Topolánková je vylíčena jako žena, která důsledně a s vervou pomáhá manželovi ve volební kampani, zatímco Zuzana Paroubková jako ta, která se spíše stahuje do ústraní, manžela sleduje z povzdálí a prostřednictvím médií a svou charitativní práci příliš nezviditelňuje. Na konci textu pak MF Dnes uvádí názor „analytika“ na to, jakou roli hrají manželky politiků v předvolební kampani:

„Manželky politiků veřejnost nezajímají, pokud se chovají bezvadně. Dokáže je ale popudit, když se příliš ‚míchají‘ do politiky nebo z manželova postavení nějakým způsobem těží,“ varoval Kunštát s tím, že příkladem by mohly být Dagmar Havlová či Šárka Grossová. (tamtéž)

K „lítosti“ médií se žádný větší skandál (podobný v jiné části zmíněnému výroku Zuzany Paroubkové) v předvolebním období nekonal. Musí si tedy vystačit s líčením Pavly Topolánkové jako vzoru aktivní a razantní manželky-

partnerky a Zuzany Paroubkové jako nevýrazné hospodyňky a manželky-pečovatelky.

Není to poprvé, co musel v médiích slova své ženy uvádět „na pravou míru“. Loni na Silvestra v pořadu ČT24 Před půlnocí Zuzana Paroubková na otázku, zda v české politice nechybí více žen, odpověděla: „Já nevím, jestli by ženy nebyly nějakým způsobem zaujaté.“ Tvrдила také, že muži jsou lepšími politiky než ženy.“ (MF Dnes, 14. 2. 2006, „Paroubek v. Paroubková: kdo z nich ví, co bude?“, s. 2, celostátní)

„Když bude muž chtít, sepíšu si na volební mítinky nějaký projev,“ plánuje. (...) Když v reproduktoru slyší zpívat Edith Piaf, tak se rozzáří: „Tu poslouchá Jirka taky rád.“ (MF Dnes Magazin, 11. 2. 2006, „Paroubková: Žena kontrastů“, Milan Eisenhamer, s. 3)

Manželka šéfa ODS Pavla Topolánková přistupuje k osobnímu asistentovi svého chotě a říká: „Chci, aby manžel jel do jezdeckého klubu se mnou. Vždyť to stihneme.“ Celý volební tým rychle upravuje program, aby předseda ODS stihl před plánovaným rozhovorem v rádiu navštívit děti, které se v klubu léčí pomocí hipoterapie.

Další den se v novinách objevují líbivé fotografie Mirka Topolánka na koni. (...) Tato scéna se odehrála před dvěma týdny na mítinku ODS v Mladé Boleslavi. Jasně dokumentuje, že Pavla Topolánková hraje v předvolební kampani svého muže důležitější roli, než by se mohlo zdát. Jen za poslední měsíc volební kampaně s ním absolvovala čtrnáct výjezdu po celé republice. (...) Shon manželky premiéra a lídra CSSD Zuzany Paroubkové vypadá zcela jinak. (...) A co říká Zuzana Paroubková na Pavlu Topolánkovou, která svého muže denně doprovází a povzbuzuje? „Někde jsem četla, že s ním je dvacet čtyři hodin. Tomu snad ani nevěřím, z něčeho takového on přece nemůže mít radost,“ míní. To ona vidí svého muže podstatně méně - většinou ráno, když mu dělá snídani. (MF Dnes, 30.5. 2006, „Jak manželky podporují lídry“, Olga Málková, Radek Bartoníček, s. 6, celostátní)

„Ráno jsem byla nakupovat, v sobotu se chystám sledovat volby u televize,“ sdělila Paroubková, která po vystoupení z auta manželovi pečlivě upravovala oblečení. (MF Dnes, 3. 6. 2006, „Jeden šel bruslit, druhý na masáž“, Radek Bartoníček, Václav Dolejší, s. 2, celostátní, , rubrika: Volby 2006)

Aktivní role P. Topolánkové je v předchozí ukázce podpořena i na rovině jazyka – reportáž je psaná v přímém čas, akce se čtenářům téměř odvíjí před očima – a s ní i obraz rozhodné a cílevědomé Topolánkové.

Referování o manželkách politiků naplňuje hned několik kritérií hodnoty zprávy – vedle kulturní blízkosti a pozice celebrity je jedním z nich také kontinuita. Příběh Pavly Topolánkové a Zuzany Paroubkové tedy po volbách nekončí, ale pokračuje v duchu předchozí dělby rolí. Bezprostředně po volbách MF Dnes referuje o prvním povolebním dnu nejen z pohledu obou

lídrů, ale též jejich partnerek. Rozsáhlý článek jim věnuje i v následujícím týdnu.

Už aby ty hektické povolební dny skončily. Přeje si manželka končícího premiéra Jiřího Paroubka Zuzana. Teší se po rušné volební kampani hlavně na klid a na dovolenou, kterou jí muž slíbil na konec července. (tamtéž)

Zuzana Paroubková je zde pasivní, rozhodování a akce patří jejímu muži (jenž zařídí dovolenou). Oproti ní stojí samostatná a akční Pavla Topolánková, ačkoli i ona se ocitá v servisní funkci:

To Pavla Topolánková se snaží „horké dny“ svému muži ulehčit třeba tím, že mu každý večer dá vychladit pivo do ledničky. „Mě to teď všechno moc baví. Bavila mě předvolební kampaň a baví mě i to, co se děje teď. Každý den přináší nové věci a já mám ráda, když se něco děje. Rozdíl je v tom, že před volbami jsme byli s mužem spolu skoro pořád, kdežto teď se doma jen míváme. Ale nevádí nám to. Aspoň si od sebe odpočineme,“ směje se Topolánková. Plánuje, že s dcerou Janou a s přáteli koncem měsíce vyrazí do rumunských hor na turistický výšlap. (MF Dnes, 9. 6. 2006, „Topolánka vzpruží pivo, Paroubka masáž a kanape“, Lenka Petrášová, Milan Eisenhammer, s. 4, celostátní)

Ve sledovaném období pak MF Dnes přinesla také zprávu o rozhovoru s Pavlou Topolánkovou v rozhlasové stanici Frekvence 1, ve kterém žena slovy MF Dnes „laškuje“ s myšlenkou svého vstupu do vysoké politiky. Topolánkovou v něm deník přirovnává k manželce někdejšího prezidenta USA Billa Clintona Hillary Clintonové. V textu se však opět objevují citace, týkající se především manželství Pavly a Mirka Topolánkových včetně spekulací o Topolánkově nevěře. Výjimku tvoří citace Pavly Topolánkové, ve které žena potvrzuje možnost vstupu do vysoké politiky:

„Já na rozdíl od ostatních manželek politiků nevyklučuji, že bych se jednou ráda politice věnovala. Ale přece nemůžu vážně říct, že chci být hned senátorkou.“ (MF Dnes, 22. 6. 2006, „Topolánková laškovala s politikou“, Jana Blažková, s. 2, celostátní)

Přesto je však stále uváděna především v roli „manželky“ a její postavení na politickém poli médium zlehčuje vtipkováním:

Manželka vítěze voleb Pavla Topolánková včera dostala své pověsti, že je ostravskou „Hillary“, před kterou by se měl mít na pozoru i prezident Václav Klaus. (tamtéž)

Komentuje tak její tvrzení, podle kterého by se Topolánkové „líbilo být prezidentkou nebo alespoň senátorkou“.

Články MF Dnes o povolební situaci pokračují ovšem též v líčení Paroubka a Topolánka jako soupeřů na politickém poli. Kontrastní povahy jejich manželek jsou tak opět utlumovány jejich společnou (ne)identitou a odkazem na jejich hlavní kompetenci: vypovídat o soukromí svých partnerů.

Obě ženy, které se nikdy nepotkaly a jejichž mužové jsou političtí nepřátelé, se na jednom shodnou. Věří svým manželům, že vyjednájí ty nejlepší podmínky. A obě se s manželem o politice baví. „Pevně věřím, že to dopadne dobře. Manžel je dobrý vyjednávač, jen nám toho teď moc neprozrazuje,“ říká Pavla Topolánková. „S manželem to probíráme. Doufám, že nové volby nebudou, protože by podle mě už nepřišlo tolik lidí,“ míní Paroubková. (MF Dnes, 9. 6. 2006, „Topolánka vzpruží pivo, Paroubka masáž a kanape“, Lenka Petrášová, Milan Eisenhammer, s. 4, celostátní)

Závěr

Ukázalo se, že pro média je téma žen-manželek politiků, které stojí v pozadí a vystupují tehdy, když je to zapotřebí – v předvolební či povolební situaci, aby „poodhalily“ dění v rodinách sledovaných politiků – silné. Média toto téma sama agendují, v našem případě jsme tyto tendence vysledovaly především v žánru story deníku Mladá fronta Dnes a u deníku Blesk. Do pozornosti médií se obě ženy dostaly už poměrně brzy před volbami.

Média přitom uplatňují dvě hlavní strategie: na jedné strany líčí obě ženy shodně, na základě identity odvozené z postavení jejich mužů a ve víceméně servisní funkci informátorek o soukromém životě obou politiků. Manželky politiků odrážejí kulturu svých mužů, jsou ztělesněním stranického programu, naplňují tak jakousi marketingovou funkci. Na straně druhé uplatňují koncept konfrontace a vykreslují obě ženy na ose aktivní (Topolánková) – pasivní (Paroubková).

Ženy-manželky jsou líčeny převážně stereotypně, v předvolební dualitě Paroubek x Topolánek je přes uvedené dílčí kontrasty jejich „povah“ média situovala stejně. Vykreslovala je jako objekty, nikoli jako subjekty – a to i v případě, kdy se Pavla Topolánková svěřila o své ambici prosadit se v politice. Ženy jsou takto marginalizovány o to více, že jsou zobrazovány podle femininní šablony – ženy hospodyně, ženy opory svého muže, ženy konající dobro a obětující se (charitativní akce, práce pro rodinu, atd.).

8. Jak se vám líbí? Reprezentace názorů tzv. běžných voliček

V rámci naší analýzy jsme se rozhodly vyčlenit specifickou kapitolu tématu politického rozhodování tzv. „běžné voličky“. Ačkoli se nejedná o nositelky politických funkcí, tyto ženy vstupují do veřejného prostoru (českého tisku) a představují jak důležitou názorovou skupinu. Toto téma bylo navíc ve sledovaném vzorku nepřehlédnutelné a k samostatné tematizaci se přímo nabízelo – jako kontrapunkt mediálně exponovaných populárních političek. Anonymní žena (ve smyslu osoby vybrané z masy občanek; ve skutečnosti se média snažila anonymitu redukovat a ženy personalizovat: jménem, často navíc širší osobní charakteristikou), bez politické funkce, ale s veřejnou rolí názorové tvůrkyně přispívá k doplnění mozaiky zobrazení ženy v českých médiích v období voleb. V námi sledovaném vzorku jsme zaznamenaly opakování tohoto schématu, jež dle našeho názoru tvoří specifickou diskurzivní formu.

Zde je třeba upozornit na to, že prvotním impulzem k začlenění do analýzy nebylo ani tak samotné téma (ankety mezi „obyčejnými“ voličkami, mapování společenských nálad), ale jeho *forma zpracování*: převažující zaujatý typ referování proponující určitý typ vlastností a postojů, opřený o narativní schéma a rozvíjející stereotypy, jež jsme identifikovaly i v rámci ostatních výše zmíněných témat.

Mladá fronta Dnes

„Ježíši, vy jste úplně jinej než v televizi,“ směje se Věra Nováčková, když do cukrárny zničehonic vejde premiér Jiří Paroubek. „A lepší, nebo horší?“ zeptá se premiér. „No lepší! vypadáte šarmantně,“ vyhrkne Nováčková a pohládí předsedu vlády po ruce - jako by ho ubezpečovala, že to myslí opravdu vážně. (...) „Dobrý den, hodně štěstí,“ vstává od stolu pětatřicetiletá Zdenka Drudíková. Když premiér přejde k dalšímu stolu, žena prozradí: „V televizi tak nepůsobí, ale takhle naživo je sympaták. Určitě ho budu volit.“ (MF Dnes, 24. 5. 2006, „Jste úplně jinej než v televizi“, Václav Dolejší, s. 5, celostátní, rubrika: Volby)

V Mladé frontě Dnes není tento typ příspěvku ojedinělý. Ženy jsou zde zobrazeny jako veřejné osoby, jež se orientují na české politické scéně a mají jasný názor, jenž je však nezřídka prezentován jako naivní. V příspěvcích

převládá odlehčený tón a důraz na osobní pocity. Texty jsou psány v přítomném čase, s prvky překvapení, dramatizace, s častou přímou řečí – citací aktérek. Jak dokládá předchozí úryvek, mezi atributy ženy-voličky dále patří: spontánní projev, nespisovná čeština, emotivní reakce a prvoplánová iracionální argumentace, mateřská péče. Jen výjimečně jsou oslovené ženy racionálně-praktické: většinou tehdy, vyjadřují-li se k problémům, jež bezprostředně souvisí s jejich životní situací.

Nejdřív mu teenageři dali košem, když jim nabízel stranické müsli tyčinky, ale pak zastavilo auto. Vystoupila z něho žena. Nechala si schválně zastavit. „Vadí mi politici, co se chovají hrubě, ale to vy nejste. Vždy jsem volila ODS, ale letos budu volit vás,“ řekla mu devětačtyřicetiletá Miluše Drbohlavová. (MF Dnes, 26. 5. 2006, „Kalousek: Guláš nemám, tak jsem přinesl pivo“, Luboš Dvořák, s. 6, celostátní, rubrika: Volby 2006)

„Letos to tady vypadalo hrozne. Bylo jich moc. A když přijel Cibulka, bylo to ještě horší. Moc do toho mikrofonu křičel,“ posteskla si nad předvolebním mumrajem Růžena Kličková u stánku s párky a klobásami. Obchody jí prý agitující politici téměř nijak nezvýšili. „Kdepak. I když někdo z nich si občas párek dal,“ prohlásila. (Mladá fronta Dnes, 3.06.2006, „Prodavačky teší, že je po kampani“, s. 2, kraj Plzeňský)

Ženy nehodnotí volební programy a působení strany v termínech schopností a dosažených výkonů, jejich kritériem jsou osobní sympatie a individuální vlastnosti politiků, jež mají často abstraktní povahu („hrubost“?, opakovaně sympatie z TV obrazovky). Důležitou roli v jejich rozhodování hraje vzhled – neboli povrchní dojem. Politické problémy jsou tedy v očích žen převáděny na marginální otázky sympatií, vzhledu, dojmů, emocí.

Do sálu hradeckého Aldisu, odkud se televizní přenos vysílal, však zamířili i mnozí lidé ze zvědavosti. „Chci se podívat, jak pořad vzniká. Václav Moravec se mi líbí a chtěla jsem ho vidět na živo,“ říkala starší žena z Hradce Králové. (MF Dnes, 27. 5. 2006, „Lidé přišli podpořit své lídry“, Jan Hrudka, s. 3, kraj Hradecký)

To obzvlášť vyniká v kontrastu s racionální argumentací pronášenou mužem. Ačkoli jak muž, tak žena v následující ukázce působí doslova „lidovým dojmem“, žena reaguje oproti muži značně emotivně, naivně, na rovině základních instinktů, a opět se vyjadřuje především ke vzhledu politika.

V borecké hospodě žádné pozdvižení příchod politika nezpůsobil. Prostě přišel další host. Jen dva starší muži na protest odešli vedle k hracím automatům. „Lidovci kolaborovali za minulého režimu s komunisty,

nemusím je. Dneska jsem viděl u vás v novinách Topolánka, jak prodává burty. To je taky pěkná šaškárna,“ mávl rukou asi šedesátiletý důchodce. Zato hospodská kuchařka Božena Smržová se na Kalouska nemohla vynadivat. „Je to fešák, hezčí než v televizi, pěkný chlap, kterého budu volit i proto, že je to příjemný, slušný člověk,“ pěla chválu na šéfa lidovců sedmapadesátiletá kuchařka. (MF Dnes, 26. 5. 2006, „Kalousek: Guláš nemám, tak jsem přinesl pivo“,Luboš Dvořák, s. 6, celostátní, rubrika: Volby 2006)

Dotazované ženy patří většinou k jednomu typu voliček: nižší příjmové skupiny, s nižším vzděláním, středního až staršího věku. Především svou lidovostí působí raritním dojmem. Novináři jejich odlišnost často zdůrazňují prostřednictvím příznakového referování – je obvyklou žurnalistickou praxí, že nespisovná čeština se nahrazuje spisovnou a projevy medializovaných osobností jsou jazykově cizelovány (vs. „Ježíši, vy jste úplně jinej než v televizi“). Raritou par excellence je pak stoletá volička – médium ji střídavě představuje jako politicky kompetentní i nekompetentní.

„Už jsem si říkala, že to nechám mladším, ale nakonec volím,“ řekla Janáková. A koho podporuje? „Nejradši bych volila všechny, co jsou na lístkách. Ale to by nás asi snědli, takovou velkou vládu bych ani nechtěla,“ směje se babička. (...) Voleb prožila už bezpočet. Vybavuje si i ty předlistopadové. „No to se muselo volit jednotně, ale já jsem to moc nesledovala,“ říká Janáková. „Víte, říkalo se, že komunisti byli špatní. Ale lidi měli práci. A když mají lidi práci a lásku, jsou spokojeni,“ povídá stoletá volička. (MF Dnes, 5. 6. 2006, „Politika je moc špatná, tvrdí stoletá žena. Ale opět volila“, s. 1, Vysočina)

V úryvku se hromadí několik nekriticky přejatých klišé: mravní apely, obecné „pravdy“, podpora minulého režimu. Ženu ospravedlňuje její politické uvědomění (první věta), jež je ale vzápětí ironizováno.

V protikladu k uvedenému víceméně negativnímu typu referování o preferencích a strategiích českých voliček jsou odlišné typy textů. Ve zprávách a reportážích, jež jsme zmiňovaly např. v souvislosti se zvolením Alena Páralové, jsou zdůrazňovány jiné motivy politické angažovanosti žen-voliček. Velké procento žen využívá instituci preferenčních hlasů, jež je svého druhu typem vědomé a racionální volby. Mladá fronta Dnes však oba typy nepropojuje a tak jsou ženy zobrazované v žánrech story jednorozměrné – naivně prosté. A ženy udělující preferenční hlasy naopak uvědomělé. Médium vytváří paralelní světy: preferenční hlasy zůstávají v žánru zprávy tématem

politiků a (začleněných) političek, „lidové“ voličky obývají svůj vlastní svět žánru story.

Hospodářské noviny a Blesk

Svou verzi „ženy z lidu“ mají také Hospodářské noviny. I toto periodikum se obrací na obyčejné voliče a voličky a žádá je, aby se svěřili se svými volebními preferencemi. Avšak namísto toho, aby tyto osoby demonstrovaly svou průměrnost a sloužily v rámci mediální agendy jako svérázní názoroví vůdci/vůdkyně, je jejich cílem spíše konceptualizace konkrétního sociálního problému. Při výběru tématu jsou zohledňovány demografické charakteristiky zpovídaných osob a projevuje se také větší snaha o analytické zachycení problému.

Ve sledovaném vzorku se objevuje například reportáž s tématem nerozhodnutých voličů. Jsou osloveny studentky (jim je věnován mnohem větší prostor) i studenti středních škol a médium se „v terénu“ snaží najít odpověď na otázku, čím je motivována strategie „volit proti, nikoli pro“.

Devatenáctiletá studentka gymnázia Anna Kubátová z Ostravy cítí přesně to, co popisují sociologové. (...) Anna nejspíš dá hlas lidovcům. Trochu překvapivě, protože tahle strana nemá podle průzkumů velkou podporu mezi mladými. „Líbí se mi na nich, že stojí stranou toho neustálého napadání, jak to předvádějí ostatní strany. Neslyšela jsem o tom, že by na někoho v poslední době útočili,“ vysvětluje. Naopak ODS a ČSSD teď před volbami vnímá jako dvě strany, které se neustále napadají.“ (Hospodářské noviny, 23. 5. 2006, „Ke stranám a politikům nemají právě moc důvěry“, s. 2, Petr Vašek)

Ani zde nechybí personifikace a snaha o přiblížení zpovídané osoby čtenářům. Z ukázky je však zjevný střízlivější, nehodnotící jazyk a obecnější tematizace problému. Výpovědi dotázaných se opírají o racionální argumentaci, nikoli emotivní zbožňování. Respektive, rozhodnutí mohou být motivována i iracionálními faktory, autor však dává studentce prostor k rozvinutí její argumentace a k obhájení vlastního názoru racionálními termíny.

„Asi ano, možná budu vlastně volit jen to menší zlo. Program lidovců totiž ani podrobně neznám,“ přiznává. Přesto ví, se kterými postoji lidovců by nikdy souhlasit nemohla. Jsou to třeba výhrady lidovců k eutanázii, registrovanému partnerství nebo užívání měkkých drog. „Ale беру to

pragmaticky. Oni nikdy nebudou mít ve sněmovně tolik hlasů, aby tohle všechno sami prosadili,“ soudí. (tamtéž)

V případě Hospodářských novin se jedná spíše o výjimečný žánr, přesto se domníváme, že odkazuje k širšímu diskurzu tohoto periodika a zaslouhuje si tak pozornost.

Podobně nelze mluvit o specifické kategorii ani v případě Blesku. Avšak i zde se varianta „ženy z lidu“ objevuje a to tehdy, zdá-li se být téma dostatečně atraktivní. Nejde tedy o paušalizaci zkušenosti „jedné z nás“, ale o výjimečnou, senzační voličskou skupinu. V krátké noticce v celkové délce 52 slov je stroze zmíněna situace voličky-vězenkyně.

SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU (cad) – Už včera před šestnáctou hodinou skončily volby v ženské věznici s ostrahou ve Světlé nad Sázavou na Havlíčkovobrodsku. „Volit přišlo celkem 138 odsouzených žen,“ bilancovala vězeňské volby mluvčí věznice Eva Hodná. U volební urny se překvapivě objevily i odsouzené ženy se svými dětmi, kterých je tu třináct. (Blesk, 3.06.2006, „Ve věznici i s dětmi“, s. 2)

Závěr

Ukázalo se, že toto zdánlivě okrajové téma podporuje některé předchozí závěry naší analýzy. Na zcela specifickém diskurzu tvořícím součást referování o volbách do Poslanecké sněmovny můžeme pozorovat rozdíly ve způsobu informování všech tří deníků (ostatní sledovaná periodika se tématu nevěnovala). Těžiště pozornosti Mladé fronty Dnes leželo v žánru story a reportáže a v soustředění se na naivní, „obyčejné“ voličky, které doslova „hlasují svým srdcem“. Jejich argumentace je stručná a emotivní a v prostředí demokratické společnosti působí „nezrale“. Deník zároveň staví na určitém protikladu: tyto ženy vykresluje zároveň jako prototypy české voličky, i jako svého druhu rarity.

Bohužel, v důsledku postupu při výběru základního vzorku (klíčová slova), jsme nemohly diskurz „ženy z lidu“, až na jednu výše uvedenou výjimku, porovnat s komplementárním tématem „muže z lidu“ – nelze proto jednoznačně stanovit, zda se níže popsané stereotypy a zkrácení vztahují pouze na ženy-voličky. Naše nejistota poukazuje přinejmenším na skutečnost, že tento typ referování není podněcován pouze patriarchální

díkcí sledovaných deníků, nýbrž též rostoucí oblibou bulvarizujících žánrů, jež u tohoto typu textů převládaly.

Hospodářské noviny vyvinuly serióznější variantu informování o předvolebních náladách panujících ve společnosti. Jejich příspěvek zabývající se názory voliček byl motivován společenským problémem a účastnice ankety se rekrutovaly z konkrétní demografické skupiny, na níž se uvedený problém vztahoval. Pomocí ankety se deník pokoušel o jeho analytické rozrytí. Autor textu se vyhnul popularizaci tématu a emotivním tvrzením a soustředil se na hledání racionálních argumentů. Otázkou zůstává, nakolik je zvolený žánr („metoda“) vhodný pro zodpovězení dané otázky.

A nakonec, varianta tématu běžné voličky se objevila i v deníku Blesk. Blesk referuje o atraktivní, či přímo senzační skupině voliček. Zpráva bulvárního deníku nemá analytický rozměr, je však strohá a věcná, a dokonce by se dalo říci, že upozorňuje na zajímavý a jinými médii nepovšimnutý společenský fenomén – volby v souvislosti s marginalizovanými skupinami. Pojetí demokracie se tak v Blesku v jistém paradoxním smyslu – narozdíl od Mladé fronty Dnes – spíše rozšiřuje, než zužuje.

9. Závěr

Vzhledem k tomu, že jsme dílčí závěry prezentovaly ve vztahu k jednotlivým navrženým typům diskurzů v každé kapitole zvlášť, pokusíme se zde pouze o širší zobecnění vzhledem ke dvěma klíčovým otázkám: *Jak bylo ve sledovaném období médií uchopeno téma rovných příležitostí? Jakou podobu má reprezentace žen v českém politickém životě v tomto období?*

Analýza prokázala, že na jaře a v létě roku 2006 bylo z pohledu médií legitimní a žádané upozorňovat na marginalizaci a na nedostatek žen v české vrcholové politice. Ukázalo se, že tato situace má několik spouštěcích mechanismů: začlenění tématu rovných šancí do programů velkých politických stran, aktivní působení některých neziskových organizací a navazující medializace některých žen-političek jako „specifických“ aktérek, následně filtrování jejich aktivit (bohužel esencializujícím) tématem

„osobitostí“ ženského pojetí politiky a investigativní rozvíjení problematiky rovných příležitostí samotnými médii.

Dva posledně jmenované body poukazují na to, že novináři a novinářky nedokáží téma rovných příležitostí ve velké většině hlouběji a analyticky uchopit a že si mnohdy nejsou jisti vlastním názorem na problematik, nemluvě o jejich obeznámenosti se základní feministickou literaturou. Novináři a novinářky ve většině případů nechtějí působit konfrontačně (na to poukazuje mimo výše řečeného například také velmi opatrné zacházení s termínem „feministka“), téma žen v politice vnímají spíše afirmativně a zpracovávají ho instrumentálně. Tato „neochota“ (částečně přítomná v případě „tradičních“ Hospodářských novin) a „analytická neschopnost“ (vztahující se k převažujícímu způsobu informování Mladé Fronty Dnes) tvoří základní osu zobrazení tématu rovných příležitostí v námi sledovaném vzorku.

Česká média jakoby ve sledovaném období oscilovala mezi první a druhou vlnou feminismu. Poté, co se v duchu první vlny feminismu pustila se do „boje“ o uznání rovnosti na základě „pochlapeň“ žen, ustrnula nyní na hřbetě vlny druhé (v dnešní době taktéž feministickou teorií překonané): ženské hnutí v této fázi požadovalo zrovnoprávnění ženského pohledu; média zatím toto potenciální obohacení politického diskurzu reprodukuji převážně v termínech klišé, stereotypů a esenciálního „mužství“ a „ženství“. Ke třetí vlně, kdy je gender vnímán jako druh jednání, ne vlastnosti (Judith Butler), čili jako neexistence specificky mužských a ženských charakteristik a identit, mají česká média bohužel ještě dlouhou cestu. Otázkou zůstává, zda vůbec usilují o to, tuto pouť podniknout.

Stereotypnímu referování totiž nahrává několik obecnějších faktorů ovlivňujících politickou ekonomii médií a strukturujících jejich patriarchální optiku: pokračující stírání rozdílů mezi veřejnou a soukromou sférou, poptávka po bulvárních a infotainmentových žánrech a obsazích či obecná tendence médií směřující k ekonomickému nakládání s jazykem i sémantikou mediálních sdělení.

Z této linie se v rámci deníků ve sledovaném vzorku poněkud vydělují Hospodářské noviny – ačkoli jsme u tohoto periodika v kvantitativní části

konstatovaly víceméně stejné poměrné zastoupení novinářských faulů jako v případě MF Dnes, kvalitativní diskurzivní čtení ukázalo, že HN se v převládající míře snaží o seriózní a analytickou žurnalistiku. Námi sledovaná témata pokrývají sice v menší míře, avšak nebulvarizují je a nezřídka se pokoušejí o analytický a historický pohled.

Ve vztahu k jednotlivým typům žen aktivních na české politické scéně jsme rozlišily dvě základní kategorie – žena-osobnost a žena-mediální událost; k nim jsme přiřadily ještě dva další výrazné typy – žena-celebrita a žena z lidu.

Analýza ukázala, že v české politice existuje významná skupina političek (především z řad ODS a KDU-ČSL), jež se (ke své deklarované spokojenosti) prosazují v patriarchální politice a jež média v tomto politickém stylu „přízpůsobení a nenárokování“ podporují – například jazykovým zacházením s termíny předseda sněmovny, lídr apod. Tyto ženy o sobě často samy referují genderově nekorektně, odmítají systém kvót a nepřipouštějí, že by byly v českém politickém životě nějakým způsobem marginalizovány. Média o těchto političkách referují téměř výhradně v souvislosti s významnými mediálními událostmi – kauzami.

Druhou skupinou žen jsou významné politické osobnosti, jež média jako takové uznávají a v některých případech je staví do pozice názorových vůdkyň – ve většině případů však nikoli ve vztahu k širším politickým tématům, ale převážně opět v problematice zastoupení žen v politice – takovouto roli „expertek“ sehrávaly ve sledovaném období do jisté míry jak Kateřina Jacques, tak Petra Buzková. Odlišnými typy osobností jsou pak politické individuality typu Jany Hybáškové či Tány Fischerové – v jejich případě média referují o jejich aktivitách většinou korektně a vyváženě a vnímají tyto ženy jako svébytné osobnosti. Problémem ovšem zůstává minimální prostor, který jim (ne)věnují především tradiční deníkové zpravodajství a analytická žurnalistika. Tyto ženy jsou v každodenní žurnalistické rutině téměř neviditelné – jejich postavení českých politických konstant čas od času vyživují pouze příspěvky názorotvorných společensko-kulturní týdeníků.

Na základě analyzovaných textů se tak ukázalo, že ženy ve vysoké politice jsou (převážně ve vysokoškolském deníku Mladá fronta Dnes) reprezentovány nejčastěji v rámci určitých „modelových identit“. Tato jednotvárnost je mírně narušena v regionálních mutacích – zde je však mnohdy ve větší míře provázána se stereotypizací ženských aktérek i samotné problematiky jejich rovné participace v dění na české politické scéně. Domníváme, se ovšem, že hlubší analýza rolí a působení političek na regionální úrovni by mohla přinést další zajímavé závěry, jež by rozšířily a přesáhly zde prezentovaná zjištění. S tím koresponduje i skutečnost, že podle nejnovějších zjištění se ve volbách do místních zastupitelstev na podzim roku 2006 prosadilo o 1 200 žen více než v předchozím volebním období a že zde tak ženy tvoří třetinu politické reprezentace.

10. Literatura

- Byerly, Carolyn M.; Ross, Karen: *Women and Media: A Critical Introduction*. Blackwell Publishing, 2004.
- Fiske, John; Hartley, John: *Reading Television*. 1981.
- Bryman, Alan; Burgess, Robert G. (eds.): *Analysing Qualitative Data..* Routledge, 1994.
- Binková, Pavlína: „Vlasta, všechny stránky ženy.“ *Média a realita*, 2001, FSS MU Brno.
- Foucault, Michel: *Diskurs, autor, genealogie*. Svoboda, 1994.
- Foucault, Michel: *Slová a veci: Archeológia humanitných vied*. Kalligram, 2004.
- Fairclough, Norman: *Analysing Discourse*. Routledge, 2003.
- Fairclough, Norman: *Media Discourse*. Arnold, 1995.
- Potter, Jonathan, Wetherell, Margaret: „Discourse Analysis“ in *Analyzing Qualitative Data*, ed. by Alan Bryman a Robert G. Burgess, Routledge, 1994, s. 47-66.
- Valdrová, Jana: „Novinové titulky z hlediska genderu“ in *Naše řeč*, 84, 2001.
- Valdrová, Jana: „Gender a jazyk“ in *Gender ve škole*, Otevřená společnost, Praha 2006.